

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
ŽMOGAUS IR VISUOMENĖS STUDIJŲ FAKULTETAS
KOMUNIKACIJOS INSTITUTAS

LINA NAVICKAITĖ

(Viešųjų ryšių vadyba)

**INSTITUCIJŲ BENDRADARBIAVIMO YPATUMAI,
KOVOJANT SU MELAGINGOMIS (NETIKROMIS)
NAUJIENOMIS COVID-19 KONTEKSTE**

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovė –
prof. Aelita Skaržauskienė

Vilnius, 2023

MYKOLAS ROMERIS UNIVERSITY
FACULTY OF HUMAN AND SOCIAL STUDIES
INSTITUTE OF COMMUNICATION

LINA NAVICKAITĖ
(Public Relations Management)

**PECULIARITIES OF THE INSTITUTIONAL
COOPERATION IN THE FIGHT AGAINST FAKE
NEWS IN THE CONTEXT OF THE COVID-19
PANDEMIC**
Master Thesis

Supervisor:

Prof. Aelita Skaržauskienė

Vilnius, 2023

TURINYS

IVADAS	4
1. INSTITUCIJŲ BENDRADARBIAVIMO TEORINIAI ASPEKTAI	7
1.1. Bendradarbiavimo apibrėžimas	7
1.2. Bendradarbiavimo požymiai ir modeliai	8
1.3. Bendradarbiavimo efektyvumas	9
1.4. Tarpinstitucinis bendradarbiavimas ir jo formos	11
1.5. Tarpinstitucinio bendradarbiavimo principai ir nauda	13
1.6. Komunikacijos reikšmė tarpinstitucinio bendradarbiavimo procese	15
2. MELAGINGŲ (NETIKRŲ) NAUJIENŲ SAMPRATA	17
2.1. Istorinis melagingų (netikrų) naujienų kontekstas ir kilmė	17
2.2. Melagingų (netikrų) naujienų apibrėžimas	18
2.3. Melagingų (netikrų) naujienų, dezinformacijos ir propagandos sąsajos	21
2.4. Melagingų (netikrų) naujienų sklaida	26
2.5. Melagingų (netikrų) naujienų žala	29
2.6. Pastangos kovoti su melagingomis (netikromis) naujienomis	31
2.6.1. Teisinis reguliavimas Europos Sąjungos (ES) mastu	31
2.6.2. Pastangų kovoti su melagingomis (netikromis) naujienomis per COVID-19 pandemiją reglamentavimas	36
2.6.3. Teisinis reguliavimas Lietuvoje, kovojant su melagingomis (netikromis) naujienomis, ir padėties institucinis vertinimas	39
3. TYRIMO METODIKA IR ORGANIZAVIMAS	42
3.1. Kokybinio tyrimo metodologija	42
4. INSTITUCIJŲ BENDRADARBIAVIMO YPATUMŲ, KOVOJANT SU MELAGINGOMIS (NETIKROMIS) NAUJENOMIS COVID-19 KONTEKSTE, VERTINIMAS	45
4.1. COVID-19 pandemijos situacija Lietuvoje	45
4.2. Viešai prieinamos informacijos apie institucijų bendras pastangas kovoti su melagingomis (netikromis) naujienomis per COVID-19 pandemiją analizė	46
4.3. Interneto svetainėje <i>kariuomene.lt</i> paviestintų pranešimų spaudai analizė	50
4.4. Portalo <i>lrt.lt</i> publikacijų apie dezinformaciją, propagandą ir melagingas (netikras) naujienas analizė	55
4.5. Institucijų, bendradarbiavusių kovojant su melagingomis (netikromis) naujienomis, ekspertų apklausos rezultatų analizė	58
4.5.1. Institucijų, bendradarbiavusių kovojant su melagingomis (netikromis) naujienomis, ekspertų požiūris į bendradarbiavimo procesą ir jo vertinimas	58
4.5.2. Institucijų bendradarbiavimo, kovojant su melagingomis (netikromis) naujienomis COVID-19 kontekste, rezultatų ir naudos vertinimas	75
4.5.3. Institucijų bendradarbiavimo, kovojant su melagingomis (netikromis) naujienomis COVID-19 kontekste, procese taikytų komunikacijos priemonių vertinimas	81
4.5.4. Institucijų bendradarbiavimo, kovojant su melagingomis (netikromis) naujienomis, galimo modelio vertinimas	85
IŠVADOS	89
PASIŪLYMAI	92
SANTRAUKA	93
SUMMARY	95
LITERATŪRA	97
PRIEDAI	107

IVADAS

Tyrimo aktualumas. Per pastaruosius 20 metų, vykstant intensyviai informacinių technologijų plėtrai, iš esmės pasikeitė informacijos sklaidimo, gavimo, prieinamumo ir vartojimo tendencijos, nulėmusios tiek fizinius naujienų vartojimo, tiek psichologinius naujienų suvokimo pokyčius. Vartotojai renkasi kuo lengviau prieinamą informaciją, nevertindami jos vertės ar aktualumo, nes įsigilinti ir patikrinti faktus tiesiog nenori arba neturi tam laiko. Būtent su informacijos pertekliumi ir sumenkusiomis dabartinių vartotojų pastangomis mokslininkai sieja melagingų (netikrų) naujienų (angl. *fake news*) populiarumo bei sklaidos priežastis (Weiss, Alwan ir kt., 2020).

A. Skaržauskienė, M. Mačiulienė ir O. Ramašauskaitė (2020) teigia, kad melagingoms (netikroms) naujienoms ypač pasitarnauja informacijos sklaidos šių dienų žiniasklaidoje greitis. Didelis žinių srautas, neretai virstantis informacijos triukšmu, mažina vartotojų gebėjimą kritiškai vertinti informaciją, su kuria susiduriama. Socialinių tinklų populiarumas ir turinio tarp vartotojų dalijimosi principai taip pat lemia sparčią melagingos informacijos sklaidą. M. Flore ir kt. (2019) parengtoje Europos Komisijos ataskaitoje rašoma, kad prie klaidingos informacijos sklaidimo socialiniuose tinkluose prisideda algoritmai, kurie pirmenybę teikia konkrečiam turiniui ir padidina paskatas toliau skleisti panašaus pobūdžio informacijai.

Kadangi viešojoje erdvėje platinamos melagingos (netikros) naujienos yra susijusios su įvairiausiomis gyvenimo sritimis, jų sklaida, kelia didelę grėsmę tiek politinėje, tiek ekonominėje ir tiek socialinėje srityse (Kreft ir Haper, 2019). Europos Komisija parengtame veiksmų plane (*Action Plan against Disinformation*, 2018) nurodo, kad sąmoningai skleidžiama melaginga informacija pakerta pasitikėjimą institucijomis, skaitmenine ir tradicine žiniasklaida ir kenkia demokratijai, trukdo piliečiams priimti pagrįstus sprendimus. Tai gali padidinti įtampą šalių visuomenėse, trikdyti rinkimus sistemoms ir paveikti visos Europos saugumą.

Lietuvoje, panašiai kaip ir kitose Europos Sąjungos (ES) šalyse, melagingos informacijos sklaida ir kibernetinės manipuliacijos atakomis pirmiausia siekiama skaldyti visuomenę ir skatinti jos nepasitikėjimą institucijomis, silpninti transatlantinius ryšius. Su ypač intensyviu priešiškos informacijos srautu Lietuvos gyventojai susidūrė 2020 m. prasidėjus COVID-19 pandemijai. Priešiškos informacijos srautą, kaip nurodo Valstybės saugumo departamentas, sudarė net tik jau ilgą laiką tikslingai platinami prieš Lietuvą nukreipti naratyvai, bet ir melagingos (netikros) naujienos (Grėsmių nacionaliniams saugumui vertinimas, 2021). Informacinius incidentus fiksuojantis Lietuvos kariuomenės Strateginės komunikacijos departamentas skelbia, kad per 2020 m. iš viso buvo nustatyta 3412 informacinių incidentų, tai – 18 proc. daugiau nei 2019 m. (2890). Vien nuo 2020 m. vasario 1 d. iki birželio mėn. su

Lietuva susijusioje informacinėje aplinkoje buvo užfiksuota ne mažiau nei 1484 informaciniai incidentai, susiję su COVID-19 kontekstu.

Temos naujumas. Raginimai telkti pastangas kovojant su ypač sparčiai plintančiomis melagingomis (netikromis) naujienomis ES mastu nuskambėjo dar 2016-aisiais. Dėl didėjančio neigiamo poveikio visuomenei visoje ES akcentuotas poreikis institucijoms glaudžiau bendradarbiauti, kad būtų priimti koordinuoti, bendri ir tvarūs sprendimai kovojant su melaginga informacija. 2020 m. prasidėjusi pandemija dar labiau aktualizavo kovos su melagingomis (netikromis) naujienomis būtinybę. Pasigendama analizių, kurių metu būtų bandyta įvertinti institucijų bendradarbiavimo, kovojant su melagingomis (netikromis) naujienomis, ypatumus, bendrų pastangų efektyvumą bei naudą.

Lietuvoje yra atlikta nemažai mokslinių tyrimų, skirtų vertinti įvairių valstybinių institucijų bendradarbiavimo ypatumus skirtingose srityse. Sėkmingo bendradarbiavimo principus bei metodikai, skirtą bendradarbiavimo efektyvumui matuoti, yra aprašęs S. Puškorius (2007), savivaldybių bendradarbiavimą tyrė A. G. Raišienė (2008, 2014). Lietuvos institucijų bendradarbiavimas, kovojant su melagingomis (netikromis) naujienomis, yra nauja tema. Šio darbo autorės žiniomis, iki šiol nebuvo bandyta moksliniame lygyje įvertinti konkrečių mūsų šalies institucijų, bendradarbiavusių, kovojant su melagingomis (netikromis) naujienomis COVID-19 kontekste, pastangas bei bendradarbiavimo proceso rezultatus: efektyvumą ir naudą.

Tyrimo objektas – institucijų bendradarbiavimo ypatumai, kovojant su melagingomis (netikromis) naujienomis COVID-19 kontekste.

Darbo tikslas – įvertinti institucijų bendradarbiavimo, kovojant su melagingomis (netikromis) naujienomis COVID-19 kontekste, proceso eigą, ypatumus ir bendro atsako efektyvumą.

Darbo uždaviniai:

1. Remiantis atlikta mokslinės literatūros analize, nustatyti teorinius bendradarbiavimo aspektus, išsiaiškinti pagrindinius sėkmingo ir efektyvaus bendradarbiavimo kriterijus;

2. Remiantis atlikta mokslinės literatūros analize, nustatyti melagingų (netikrų) naujienų teorinius kilmės bei apibrėžimo aspektus, atskleisti šio reiškinio sąsajas su propagandos ir dezinformacijos sąvokomis, apžvelgti teisinį kovos su melaginga informacija reguliavimą ir institucinį vertinimą ES bei Lietuvoje;

3. Atlikti Lietuvoje nuo 2020 m. vasario 1 d. iki 2020 m. birželio 17 d. fiksuotų informacinių incidentų, tarp jų – ir melagingų (netikrų) naujienų, susijusių su COVID-19, dekonstravimo, kaip efektyvaus institucinio atsako kovojant su melagingomis (netikromis) naujienomis, sklaidos viešojoje informacinėje erdvėje apžvalgą;

4. Įvertinti ekspertų požiūrį į institucijų bendradarbiavimo, kovojant su melagingomis (netikromis) naujienomis COVID-19 kontekste, proceso eigą, pasiektus rezultatus ir galimą bendradarbiavimo modelį ateityje.

Siekiant įgyvendinti išsikeltą tikslą, darbe naudoti šie *darbo metodai*: loginis analitinis metodas (taikytas atliekant mokslinės literatūros analizę), analitinis aprašomasis metodas (taikytas atliekant teisės aktų, reglamentuojančių ES kovos su melaginga informacija reguliavimą, Lietuvos Respublikos teisės aktų ir organizacijų veiksmų analizę), ekspertų apklausa (taikyta siekiant atskleisti institucijų, bendradarbiavusių kovojant su melagingomis (netikromis) naujienomis, ekspertų požiūrį į šį procesą), duomenų analizės metodas (taikytas atliekant interviu metu gautus duomenis; analizuojant viešai prieinamą informaciją), duomenų *kontent* analizės metodas (taikytas skirstant ekspertų pasisakymus į kategorijas ir subkategorijas), duomenų sisteminimo ir apibendrinimo metodai (taikyti sisteminant ir apibendrinant tyrimo metu gautus duomenis ir formuluojant tyrimo išvadas).

Darbo struktūra. Magistro baigiamąjį darbą sudaro įvadas bei 4 pagrindiniai darbo skyriai. Pirmame skyriuje, remiantis mokslinės literatūros analize, apžvelgiami institucijų bendradarbiavimo teoriniai aspektai: bendradarbiavimo samprata, požymiai bei modeliai, taip pat formos, principai ir nauda, pagrindiniai sėkmingo ir efektyvaus bendradarbiavimo kriterijai, komunikacijos reikšmė. Antrajame darbo skyriuje analizuojamas istorinis melagingų (netikrų) naujienų kontekstas ir kilmė, pateikiama mokslinėje literatūroje randamų melagingų (netikrų) naujienų apibrėžimų analizė, šio reiškinio sąsajos su dezinformacija ir propaganda, aptariama melagingų (netikrų) naujienų sklaida bei žala. Taip pat supažindinama, kokių teisinių priemonių ėmėsi aukščiausios ES institucijos, siekdamos kovoti su padidėjusiu priešiškos informacijos, tarp jos – ir melagingų (netikrų) naujienų, srautu, koks teisinis reguliavimas ir institucinis atsakas šioje srityje yra Lietuvoje. Trečiajame skyriuje pateikiami darbe naudoti tyrimo metodai, o ketvirtajame – pristatoma COVID-19 pandemijos situacija Lietuvoje, pateikta viešai prieinama informacija apie per pandemiją fiksuotus informacinius incidentus, tarp jų ir platintas melagingas (netikras) naujienas, susijusias su COVID-19, apžvalga ir apklaustų ekspertų požiūrio į institucijų bendradarbiavimo ypatumus, kovojant su melagingomis (netikromis) naujienomis COVID-19 kontekste, analizė.

Darbą sudaro 11 lentelių, 1 diagrama, 2 priedai. Darbo apimtis – 117 lapų.

1. INSTITUCIJŲ BENDRADARBIAVIMO TEORINIAI ASPEKTAI

1.1. Bendradarbiavimo apibrėžimas

Ivairių institucijų ir organizacijų bendradarbiavimo aspektai bei principai yra tapę ne vieno mokslinio darbo objektu Lietuvoje ir užsienyje. Mokslininkai, priklausomai nuo jų tiriamos srities bei tyrimo objekto, gana skirtingai apibrėžia bendradarbiavimą, akcentuodami, kad tiek formalus, tiek neformalus bendradarbiavimas gali būti daugiaplanis ir įtraukiantis asmenis, grupes, institucijas, sektorius ar valstybes.

Visuotinėje lietuvių enciklopedijoje nurodoma, kad bendradarbiavimas – tai „asmenų arba socialinių grupių bendravimas siekiant padėti realizuoti vienas kito poreikius. Bendradarbiavimas apima vienus ar kitus veiksmus, išorinius pokyčius, kuriuos lemia šie veiksmai, šių pokyčių poveikį kitiems individams arba jų grupėms bei jų atsakomąją reakciją. Bendradarbiaudami individai arba socialinės grupės veikia vieni kitus, prisitaiko prie kito veiksmų, situacijos, supranta šių veiksmų prasmę, pasiekia atitinkamo solidarumo bei sutarimo. Bendradarbiavimas gali būti laikinas ir nuolatinis, privatus ir viešas, formalus ir neformalus“ (2003, t. 3).

Bendros pastangos siekiant tam tikrų užsibrėžtų tikslų yra vienas pagrindinių bendradarbiavimo aspektų, kuriuos akcentuoja tyrėjai. Bendradarbiavimo kultūra ir konfliktų sprendimo būdus nagrinėjęs J. Lakis (2008) bendradarbiavimą įvardija kaip bent dviejų skirtingų šalių koordinuotus veiksmus siekiant bendrų tikslų ir rezultatų. Panašų apibrėžimą pateikia S. Vangen ir Ch. Huxhamas (2012), kurie bendradarbiavimą apibūdina kaip mechanizmą, leidžiantį asmenims ir institucijoms pasiekti tikslus, kurie veikiant atskirai nebūtų įgyvendinti. Bendradarbiavimo esmė glūdi būtent bendrose pastangose, kurios dedamos bendradarbiaujančioms pusėms kartu siekiant padaryti tai, ko dirbant pavieniui nebūtų galima padaryti, o bendro tikslo siekiama dalijantis patirtimi, žiniomis, finansiniais ir kitais ištekliais (Warm, 2011).

Partneriams tenka dalytis ne tik žiniomis, bet ir atsakomybe. Laura R. Bronstein (2003) bendradarbiavimą apibrėžia kaip procesą, kurio dalyviai, kaip vienos komandos nariai, siekia bendro tikslo dalydamiesi patirtimi bei atsakomybe už galutinius rezultatus. Ji atkreipia dėmesį, kad bendradarbiavimas yra glaudžiai susijęs su kitais skirtingų asmenų ir organizacijų palaikomais procesais, tokiais kaip kooperacija, komunikacija, koordinavimas ir partnerystė.

Vakarų šalyse bendradarbiavimas vis dažniau pasitelkiamas kaip esminė organizacijos sėkmingos veiklos strategija, ir, anot A. G. Raišienės (2006), bendradarbiavimo procesų valdymas reikalauja gebėjimo efektyviai koordinuoti skirtingų institucijų, organizacijų ir socialinių grupių veiklą.

Mokslininkė bendradarbiavimą vadina procesu, kurio metu „organizacijos keičiasi informacija, bendrai atlieka užduotis, dalijasi ištekliais ir ugdo vienos kitų specifinius gebėjimus tam, jog gautų abipusę naudą ir pasiektų bendrus tikslus pasidalydamos riziką, atsakomybę ir atlygį“ (Raišienė, 2006, p. 115).

Mokslininkai bendradarbiavimo procese įžvelgia didelį potencialą, leidžiantį skirtingiems asmenims ir organizacijoms suvienyti pastangas ir išnaudoti partnerių stiprybes bei turimus pajėgumus. Tyrėjos R. D. Lasker, E. S. Weiss ir R. Miller (2001) bendradarbiavimą apibūdina kaip procesą, kurio metu suvienijamos pavienių žmonių ir organizacijų pastangos siekiant konstruktyviai tyrinėti problemą ir kartu ieškoti sprendimų.

Apibendrinant galima teigti, kad bendradarbiavimas sukuria sąlygas asmenims bei organizacijoms siekti bendrų tikslų suvienijus partnerių pastangas, patirtį, žinias bei finansinius ir žmogiškuosius išteklius.

1.2. Bendradarbiavimo požymiai ir modeliai

Bendradarbiavimas, anot R. Smaliukienės (2005), gali būti suvokiamas dvejopai: jam gali būti priskiriami tam tikri požymiai, pavyzdžiui, partnerių abipusis pasitikėjimas, bendra vizija, ilgalaikis dalyvavimas; arba bendradarbiaujančios šalys gali susitarti dėl bendros misijos bei tikslų ir per tam tikrą laiką bendromis jėgomis bandyti tuos tikslus įgyvendinti. Priklausomai nuo to, skiriasi bendradarbiavimo pobūdis ir tikimasi skirtingų rezultatų.

Mokslinėje literatūroje, pristatančioje skirtingų organizacijų tyrimų rezultatus, minimos šios bendradarbiavimo paskatos: teigiamos nuostatos į bendradarbiavimą; pasiryžimas veikti kartu; efektyvus komunikavimas; tarpusavio pasitikėjimas; abipusė pagarba; bendras sutarimas priimant sprendimus. „Šios jėgos stiprina efektyvią sąveiką grupėse ir tarp grupių, o jų nepaisymas, priešingai – neleidžia užmegzti ir / arba ilgesnį laiką išlaikyti abipusiai vertingų santykių“ (Raišienė, Vanagas, Žuromskaitė ir kt., 2014, p. 37).

R. Carnwellas, J. Buchananas (2009) apibendrina kai kurių užsienio tyrėjų pateikiamus bendradarbiavimo sąvokos aiškinimus ir nurodo šiuos bendradarbiavimo požymius: bendros intelektualinės pastangos, komandinis darbas, žinios ir patirtis yra svarbesnės už partnerių vaidmenis komandoje, dalyvavimas planuojant ir priimant sprendimus, pasidalijimas patirtimi bei rizika, partnerių noras dirbti kartu, siekiant bendro tikslo, pagarba ir pasitikėjimas, tarpusavio priklausomybė, veikimas tinkle.

Anot S. Puškorius (2007), bendradarbiavimo modeliai, kurių yra gana daug, skiriasi bendro darbo ypatumais ir tarpusavio sąveikos tipais. Remdamasi užsienio šalių tyrėjų darbais, A. G. Raišienė (2008) išskyrė šiuos pagrindinius bendradarbiavimo modelius: tinklinis bendradarbiavimas, kooperacija, partnerystė, koalicija ir integracinis bendradarbiavimas.

D. Smithas ir J. S. Katzas (2000), atsižvelgdami į bendradarbiavimo principų skirtumus, organizacijų struktūrą, partnerių veikimo būdus, nurodo tris pagrindinius bendradarbiavimo modelius: organizacijų partnerystė; komandų bendradarbiavimas; asmeninis bendradarbiavimas.

Bendradarbiaujančios pusės turi susitarti dėl atitinkamų koordinavimo mechanizmų: suderinti veiklos strategiją, standartizuoti dokumentaciją, organizuoti dalyvaujančių šalių susitikimus ir užtikrinti atvirus komunikacijos kanalus. Šių bendradarbiavimo elementų ir jų tarpusavio sąsajų neįvertinimas gali tapti „reikšminga problema, siekiant veiksmingos grupinės, organizacinės, taip pat ir tarporganizacinės sąveikos proceso ir rezultatų atžvilgiais“ (Raišienė, Vanagas, Žuromskaitė ir kt., 2014, p. 38–39).

Taigi, modeliai ne tik apibūdina pagrindinius skirtingo bendradarbiavimo požymius, bet ir suteikia daugiau galimybių vertinti tiek santykius tarp partnerių, tiek kiekvieno jų indėlį siekiant užsibrėžtų tikslų.

1.3. Bendradarbiavimo efektyvumas

Siekiant užtikrinti veiksmingą organizacijų ir kitų partnerių sąveiką, būtinas adekvatus organizacijų sąveikos turinio suvokimas. Įvertinus bendradarbiaujančių pusių tikslus, tarpusavio ryšių intensyvumą ir pasidalintus partnerių išteklius, galima prognozuoti, kokių bendros veiklos rezultatų tikimasi pasiekti (Raišienė, Vanagas, Žuromskaitė ir kt., 2014).

S. Puškorius, išanalizavęs kitų mokslininkų pateiktus efektyvumo apibrėžimus, nurodo, kad „efektyvumas yra pageidautinų veiklos rezultatų ir tiems rezultatams pasiekti panaudotų kompleksinių išteklių, indėlių, sąnaudų bei kitų išteklių santykis“ (2007, p. 24–25). Efektyvumas gali būti įvardijamas ir kaip išteklių panaudojimo naudingumo laipsnis, siekiant konkretaus užsibrėžto tikslo (Ribačonka ir Kasnauskė, 2013).

Bendradarbiavimo efektyvumą lemia keli pagrindiniai veiksniai: partnerių taikomas konkretus bendradarbiavimo modelis, bendradarbiavimo plano turinys, partnerių motyvacija. Būtent partnerių motyvacija atlikti jiems paskirtas funkcijas vaidmuo yra įvardijama kaip pagrindinis efektyvaus bendradarbiavimo principas – „bendradarbiavimo partneriai turi puikiai suvokti savo interesus ir žinoti, kaip jiems bus atlyginta, jei jie kokybiškai ir laiku atliks jiems skirtas funkcijas“ (Puškorius, 2007, p.

25). S. Puškorius pabrėžia būtinybę viešajame sektoriuje taikyti rinkos dėsni, skelbiantį, kad kiekviena veikla turi būti adekvačiai įvertinta ir apmokėta, antraip veiklos efektyvumas neišvengiamai kris.

Bendradarbiavimo efektyvumą viešajame sektoriuje analizavusios tyrėjos B. Kożuch ir K. Sienkiewicz-Małyjurek (2016) išskiria šiuos pagrindinius sėkmingo bendradarbiavimo kriterijus: 1) konkretūs rezultatai (pvz., efektyvesnis viešųjų lėšų naudojimas, viešųjų paslaugų teikimo tobulinimas, piliečių informuotumo didinimas); 2) efektyvūs bendradarbiavimo procesai; 3) suderinti bendradarbiaujančių organizacijų interesai siekiant bendrų tikslų; 4) bendradarbiavimo naudos pripažinimas; 5) palankus pasiektų rezultatų įvertinimas tiek asmenų, tiek organizacijų lygmeny.

Minėtos autorės atkreipia dėmesį, kad bendradarbiavimo efektyvumą gali lemti ir vadybos skirtumai, pastebimi viešajame bei privačiame sektoriuose. Viešosios institucijos, palyginti su privačiomis organizacijomis, pasižymi didesniu vienašališkų vadovybės sprendimų priėmimo lygiu, jos yra mažiau savarankiškos, yra veikiamos įvairių politinės aplinkos veiksnių, jų veiklos modeliai ir funkcijos yra formalizuotos, joms tenka gana platus užduočių spektras, tačiau jos nepatiria konkurencinio spaudimo.

Partnerystės kuriamą sinergiją tyrinėjusios R. D. Lasker, E. S. Weiss ir R. Miller (2001) nurodo, kad bendradarbiaujančių partnerių efektyvumas leidžia įvertinti, kaip partneriai yra optimizavę savo įsitraukimą į bendrus procesus. Vienas iš efektyvumo aspektų yra tai, kiek partnerių funkcijos ir prisiimta atsakomybė atitinka jų interesus ir turimus darbo įgūdžius, kitas aspektas – kiek bendradarbiavimas padeda šalims efektyviau naudoti finansinius, žmogiškuosius ir laiko išteklius.

Ar institucijų bendradarbiavimas yra sėkmingas, galima vertinti atsižvelgus į keletą svarbiausių elementų: bendras institucijų pastangas, atsakomybę, kurią jos dalijasi, tikslus ir naudą. Būtent į bendradarbiavimo poveikį, anot D. Warmo (2011), turi būti sutelktos viešojo sektoriaus institucijų pastangos, kokią naudą bendri veiksmai atneš visuomenei. Pats bendradarbiavimas nėra tikslas, tai – tik priemonė pasiekti bendrus tikslus, kurie turi duoti naudos piliečiams.

Tam, kad būtų galima nustatyti bendradarbiavimo efektyvumą, reikia detaliai apibrėžti bendradarbiavimo tikslus ir uždavinius, pasirinkto partnerio ar partnerių interesus ir vaidmenį vykdant bendras užduotis, bendradarbiavimo efektyvumo vertinimo rodiklius ir kriterijus, bendradarbiavimo planą, organizacinius ir kitus bendros veiklos derinimo aspektus. Ypač didelė reikšmė teikiama bendradarbiavimo plano sudarymui. S. Puškorius (2006) išskiria šiuos plano sudarymo etapus:

1. Parengti bendradarbiavimo tikslų ir uždavinių struktūrinę schemą;
2. Apspręsti, kokių rezultatų galima tikėtis;
3. Atrinkti bendradarbiavimo partnerius;

4. Suformuoti neformalų bendradarbiavimo proceso valdymo organą;
5. Sudaryti bendradarbiavimo planavimo, organizavimo, vadovavimo, kontrolės ir vertinimo grupes;
6. Sukurti lėšų ir kitų išteklių, reikalingų atlikti bendradarbiavimo darbus, vertinimo, skirstymo ir priežiūros grupes;
7. Numatyti kiekvienam partneriui užduotis, jų atlikimo terminus ir išteklius, taip pat atsakomybę bei atlygį už atliktas užduotis;
8. Suformuoti bendradarbiavimo proceso valdymo branduolį, priimančią sprendimus, atliekančią stebėsenos, operatyvaus valdymo ir vertinimo funkcijas;
9. Sudaryti ir optimizuoti bendradarbiavimo planą.

Atkreiptinas dėmesys, kad S. Puškorius, nagrinėdamas bendradarbiavimo efektyvumą, nemini ir nevertina komunikacijos. Kokybišką komunikaciją, kaip vieną esminių veiksnių, lemiančių sėkmingą bendradarbiavimą, nurodo A. G. Raišienė ir kiti tyrėjai. Tarp veiksnių, lemiančių bendradarbiavimo efektyvumą, taip pat minimi: pagarba, nusiteikimas dirbti kartu, tarpusavio pasitikėjimas, teigiami susitarimai bei sutarimas dėl sprendimų priėmimo (Raišienė, Vanagas, Žuromskaitė ir kt., 2014). Motyvai, kodėl komunikacija išskiriama kaip neatsiejama bendradarbiavimo dalis, apžvelgiami 1.6 poskyryje.

1.4. Tarpinstitucinis bendradarbiavimas ir jo formos

A. G. Raišienė (2008), detaliai išanalizavusi organizacijų sąveikas užsienio autorių darbuose, nurodo, kad organizacijų ryšiams ir jų pobūdžiui nusakyti vartojami įvairiausi terminai, neretai vartojami sinonimiškai, pavyzdžiui, tarporganizacinis/ tarpinstitucinis/tarpsektorinis bendradarbiavimas, tarporganizacinis/ tarpinstitucinis sąryšis/sąveika, tarporganizacinė/ tarpinstitucinė/ tarpsektorinė partnerystė, tarporganizaciniai/ tarpinstituciniai tinklai, tinklinis valdymas, asociacija, aljansas, sąjunga, koordinavimas.

Lietuvos tyrėjai, analizuojantys institucijų bendradarbiavimo aspektus, dar išskiria ir tarpsektorinį bei tarpžinybinį bendradarbiavimą. N. Miginis ir M. Ulozas nurodo, kad „tarpžinybinis bendradarbiavimas yra atskirų institucijų, kurios atsakingos už viešosios politikos sritis, veiklų koordinavimą specifine tema, siekiant bendro tikslo. Esminis tarpžinybinio bendradarbiavimo bruožas – skirtingos viena kitai nepavaldžios struktūros tarpusavyje derina veiksmus“, o „tarpsektorinis

bendradarbiavimas – tai vienas kitą papildantis bendradarbiavimas tarp skirtingų sektorių: valdžios, valstybinių institucijų (sveikata, švietimas, aplinka, kultūra, sportas ir kt.), visuomenės, nevyriausybinių organizacijų, verslo ir žiniasklaidos“ (2014, p. 30–31).

Tikėtina, kad organizacijų sąveikos formų įvairovė bei jų turinys ir ateityje bus mokslinių diskusijų objektu, o šiame darbe didžiausias dėmesys skiriamas tarpinstituciniam bendradarbiavimui, kuris tradiciškai apibrėžiamas kaip dviejų ar daugiau institucijų bendradarbiavimas.

Tarpinstitucinį bendradarbiavimą tyrinėjantys autoriai išskiria dvi pagrindines jo formas – formalų ir neformalų. J. N. Terman, R. C. Feiockas ir J. Youmas (2020) nurodo, kad neformalus bendradarbiavimas dažniausiai vyksta skirtingų institucijų atstovams savaime susibūriant į informacijos dalijimosi tinklus ir darbo grupes, kurios laisva forma dalijasi turimais ištekliais ir tarpusavyje derina priimamus sprendimus. Tuo tarpu formalus bendradarbiavimas yra gana griežtai apibrėžiamas teisės normų bei aktų reikalavimų ir yra įforminamas dvišalėmis arba daugiašalėmis sutartimis.

N. Miginis ir M. Ulozas taip pat išskiria neformalų asmeninį bendradarbiavimą, kurį įvardija kaip dažniausiai Lietuvoje paplitusią tarpžinybinio bendradarbiavimo formą. Ji išryškėja ilgalaikėje perspektyvoje, kai įvairių žinybų ar sektorių atstovai, bendraudami akis į akį tiek formaliai (vykstant konferencijoms, seminarams, darbiniams susitikimams), tiek neformaliai, dalinasi informacija, įžvalgomis, tarpininkauja nukreipdami pastangas reikiama kryptimi, kad būtų galima išspręsti tam tikrą problemą. „Šis bendradarbiavimas pasižymi tuo, kad remiasi tarpasmeniniu santykiu, todėl įgalina problemas spręsti betarpiškai ir greitai, išvengiant papildomų formalų procedūrų“ (Miginis ir Ulozas, 2010, p. 24).

Vis dėlto minėti autoriai akcentuoja, kad tokia forma nėra tvari ir gana greitai gali tapti neveiksminga, nes bendradarbiavimo veiksmingumą neretai lemia simpatijos ar antipatijos, o pasikeitus tam tikriems žinybų ar sektorių darbuotojams, bendradarbiavimą ir jo santykius tenka kurti iš naujo. Siekdamas kontroliuoti įvykių eigą ir išvengti nesklandumų, organizacijos ar žinybos bendradarbiavimą formalizuoja, t. y. pasirašo oficialias bendradarbiavimo sutartis. „Dažnai sutartimi paremta sąveika turi pranašumą, nes tai formalus raštiškas įsipareigojimas, kuriame apibrėžiamos bendradarbiavimo sąlygos: tikslai, bendradarbiavimo sritys, bendravimo forma ir dažnumas, gali būti paskirti atsakingi žmonės“ (Miginis ir Ulozas, 2010, p. 24).

Jungtinėse Amerikos Valstijose institucinio bendradarbiavimo formas tyrinėję J. N. Terman, R. C. Feiockas ir J. Youmas (2020) nustatė, kad viešojo sektoriaus institucijos dažniau renkasi palaikyti neformalius ryšius, kurie užtikrina greitesnį ir lankstesnį bendradarbiavimą, be to, sumažina santykių

formalizavimo kaštus, kad įvykus tam tikriems pokyčiams nereikėtų koreguoti ir iš naujo rengti bendradarbiavimo sutarčių ir rūpintis kitais formalumais.

Išsamių tokio pobūdžio mokslinių tyrimų, nustatančių, kuri bendradarbiavimo forma vyrauja tarp Lietuvos institucijų, nepavyko rasti, nors pavieniams bendradarbiavimo atvejams bei efektyvumui atskiruose sektoriuose tyrėjai yra skyrę nemažai dėmesio.

Anot N. Miginio ir M. Ulozo (2010), mūsų šalyje valstybinių institucijų atstovai dažniau linkę elgtis taip, kaip yra numatyta dokumentuose, pareigybiniuose nuostatuose, tad formalus bendradarbiavimas yra gana plačiai paplitęs. Lietuvoje įprastos šios formalaus tarpinstitucinio bendradarbiavimo formos: darbo grupės, komisijos, komitetai, patariamiosios tarybos, fondai ir pan. Nors formalūs įsipareigojimai padeda palaikyti glaudžius santykius tarp organizacijų, bendradarbiavimas nėra toks dinamiškas ir efektyvus, koks galėtų būti be biurokratinių procedūrų ir apribojimų. Analizės tam tikruose Lietuvos sektoriuose rodo, kad efektyviausias yra neformalus, tiesioginis bendradarbiavimas tarp skirtingų institucijų atstovų, kuris, kaip pabrėžia N. Miginis ir M. Ulozas (2010), po kurio laiko gali būti formalizuotas.

Šie autoriai išskiria kelis pagrindus, kuriais remiantis gali būti formuojamas skirtingų institucijų bendradarbiavimas. Tai – vieninga ideologija ir politika, teritorija, bendra aktuali problematika bei funkcinis priklausomumas.

Taigi, Lietuvos mokslininkai atkreipia dėmesį, kad mūsų šalies valstybinės institucijos linkusios rinktis formalų bendradarbiavimą, kuris dažnai formalizuojamas pasirašant bendradarbiavimo sutartis. Vis dėlto yra paplitusi ir neformalaus asmeninio bendradarbiavimo forma, nors ir leidžia problemas spręsti betarpiškai ir greitai, ilginiui gali tapti neveiksminga.

1.5. Tarpinstitucinio bendradarbiavimo principai ir nauda

Tarp penkių bendradarbiavimo principų, kuriuos nurodo N. Miginis ir M. Ulozas (2010), kaip vienas pagrindinių nurodomas planavimo principas, kai skirtingos specializacijos atstovai, siekdami bendro tikslo, kuria bendrus planus, programas, kitas priemones. Dar vienas minėtų tyrėjų išskirtas principas akcentuoja funkcijų ir vaidmenų pasidalinimą: skirtingų institucijų atstovai prie bendro darbo prisideda savo kompetencija, jos ribose sprendžia problemas – šis principas padeda užtikrinti maksimalų efektyvumą ir žmogiškųjų išteklių panaudojimo optimizavimą. Siekiant išspręsti konkrečias problemas, kai į situaciją būtina pažvelgti kompleksiskai, svarbus yra ir sisteminio požiūrio principas. Kai naudojamosi galimybe dalintis svarbia informacija, taip pat susipažinti su kitų žinybų veikla, jos

specifika, bendradarbiavimas grindžiamas informavimo principas. Kadangi bendradarbiaujant skirtingiems partneriams būtina derinti skirtingų institucijų veiklos prioritetus ir siekiama efektyviai išnaudoti žmogiškuosius bei materialinius išteklius, išskiriamas ir išteklių optimizavimo principas.

Anot minėtų autorių, institucijos, taikydamos bendradarbiavimo principus, siekia suformuluoti bendrus tikslus, atrasti bendrą požiūrį į sprendžiamą problemą, eliminuoti konkurencinius santykius ir optimizuoti išteklių naudojimą. Taip pat bendradarbiaujančios institucijos gali tikėtis gauti ir daugiau naudos: finansinės, kai kelioms organizacijoms siekiant tų pačių tikslų taupomi finansiniai ištekliai; tam tikroje srityje veikianti organizacija gali atlikti esminį vaidmenį, darantį įtaką visos sistemos efektyvumui; apjungiant skirtingų organizacijų išteklius, vienos organizacijos tikslai gali būti pasiekiami efektyviau; tam tikroje srityje veikiančios organizacijos, kurių tikslai ir prioritetinės veiklos kryptys tokios pačios, sukuria sinergiją; bendradarbiaujančios institucijos tarpusavyje konsultuojasi ir dalijasi aktualia informacija; bendradarbiavimas gali tapti priemone organizacijos žinomumui padidinti, viešųjų ryšių strategijai įgyvendinti; kuriamas pozityvus organizacijų įvaizdis.

Jungtinių Amerikos Valstijų tyrėjų darbų analizė, kurią atliko A. G. Raišienė, rodo, kad „bendradarbiavimas visiems partnerystės projektų ar programų dalyviams suteikia galimybę įgyti sprendimų inicijavimo, įgyvendinimo ir vertinimo galią, pasidalyti atsakomybę“ (2008, p. 55). Taip pat bendradarbiavimo dalyviai gali ginti savo interesus, pritaikyti ekspertines žinias ir patirtį; jie dalijasi ne tik atsakomybe, bet ir finansiniais bei kitais ištekliais. Būtent funkcijų dubliavimo ir leidžia išvengti bendradarbiavimas, taip pat – užtikrinti efektyvius informacijos mainus tarp partnerių.

R. D. Lasker, E. S. Weiss ir R. Miller (2001) nurodo, kad bendradarbiavimas skatina visapusišką mąstymą, nes gana dažnai pavieniui dirbantys žmonės ar organizacijos išvelgia ir susikoncentruoja tik į dalį problemų, o dirbant kartu su partneriais galima remtis holistiniu požiūriu, kuris būtinas kokybiškiems sprendimams priimti ir skatina į problemas pažvelgti kitu kampu bei atlikti gilesnę jų analizę. Todėl bendradarbiavimas, suburiantis įvairius žmones, organizacijas ir sektorių atstovus, gali pakeisti ne visuomenės požiūrį į tam tikrą problemą, bet ir padėti atrasti efektyvius jos sprendimo būdus.

Apibendrinant galima teigti, jog tarpinstitucinis bendradarbiavimas įgalina skirtingas institucijas suvienyti darbuotojų pastangas siekiant bendrų tikslų ir išvengiant funkcijų dubliavimo, taip pat – dalytis ne tik patirtimi bei žmogiškaisiais ištekliais, bet ir atsakomybe už bendradarbiavimo rezultatus.

1.6. Komunikacijos reikšmė tarpinstitucinio bendradarbiavimo procese

Informacijos keitimosi tarp bendradarbiaujančių institucijų naudą įvardija ne vienas tyrėjas. Tačiau ne mažiau svarbus ir informacijos su išore dalijimasis. A. Valackienė ir V. Trofimovas (2015) organizacijos komunikaciją vadina socialiniu procesu, apibrėžiamu kontaktais ir informacijos mainais tiek organizacijos viduje, tiek išorės aplinkose, siekiant efektyvaus organizacijos veikimo sociume ir bendrų tikslų viešajame sektoriuje.

Institucijos turėtų labai tikslingai planuoti komunikaciją: jos būdus, priemones, kanalus, kiekį bei laiką. Būtent kokybiška komunikacija gali lemti, ar organizacijoms pavyksta prisitaikyti prie sparčiai kintančių sąlygų (Blažėnaitė, 2011). Kintančios aplinkos sąlygos veikia ir pačią komunikaciją. L. Bielinis (2020) mano, kad internetas ir skaitmeninės technologijos formuoja naujas komunikacijos tradicijas. Jis atkreipia dėmesį į politinio bendravimo dominante tampančią hibridinę komunikaciją, jungiančią įvairias komunikacines technikas ir pasireiškiančią emociniais, *feikiniais*, simboliniais, posttiesos efektais, kurių prigimtis yra hibridinė, t. y. „juose yra sujungti, suderinti ir kryptingai sąveikauja skirtingų komunikacinių paskirčių ir skirtingų technologinių funkcijų elementai“ (Bielinis, 2020, p. 20). Be to, komunikaciniame procese intensyviai pradeda dalyvauti įvairaus lygio bei institucinio reikšmingumo dalyviai, kurie dėl technologinių galimybių gali būti lygiaverčiais politiniame lauke: organizaciškai silpni – su stipriais, nesisteminiai – su juridinę bei institucinę galią turinčiais politikos subjektais. Hibridinis komunikavimas leidžia efektingai ir greitai keisti galių bei resursų santykių proporcijas (Bielinis, 2020).

Taigi, tam, kad institucijų bendradarbiavimas būtų efektyvus, reikia numatyti ne tik bendrus tikslus, išteklius, organizuotą valdymą, kas jau buvo minėta anksčiau, bet ir nuoseklią komunikaciją. Komunikacija efektyvaus organizacijų tinklo veikloje yra viena svarbiausių valdymo priemonių pokyčių, garantuojanti nuoseklų išteklių panaudojimą ir optimalų valdymą, o koordinavimo sistema garantuoja tarpusavio ryšius, struktūrų bei įvairių procesų formavimą (Ribačonka ir Kasnauskė, 2013). Ž. Navickienė (2016) veiksmų koordinuotumą bei apibrėžtą išorinį ir vidinį bendradarbiavimą įvardija kaip efektyvaus tarpinstitucinės komunikacijos mechanizmo veikimo elementus.

Komunikacijos vaidmuo yra ypač svarbus, nes, valdant ekstremalias situacijas, „informacijos trūkumas, jos netikslumas ar netinkamas pateikimas, perdavimas bei priėmimas gali tapti paskalų, sumaišties ir netgi panikos priežastimi“ (Pitrėnaitė, 2008, p. 63).

Anot B. Pitrėnaitės, ekstremalių situacijų komunikacijos procesas turi būti suplanuotas taip, kad individai gautų gyvybiškai svarbią informaciją ir jų dėmesys būtų atkreiptas į galimą pavojų. „Atsakingos institucijos turi iš anksto numatyti įvairiausių komunikacijos aspektų, nes susidarius ekstremaliai

situacijai nebus nei sąlygų, nei laiko galvoti, o reikės tik veikti“ (Pitrėnaitė, 2008, p. 63). Taigi, svarbu suplanuoti, kaip bus keičiamasi informacija institucijos viduje, su kitomis institucijomis, visuomene ir žiniasklaida atsižvelgiant į ekstremalios situacijos raidos etapus: (į fazes prieš ekstremalią situaciją, per ją ir po jos).

B. Pitrėnaitė pastebi, kad valdant ekstremalią situaciją dažniausiai dalyvauja daug įvairių viešųjų institucijų, kurios siekdamos savo tikslų privalo komunikuoti su visuomene. Todėl ypač svarbu skirti ypatingą dėmesį kuriant įvairių veikėjų bendradarbiavimo ir tarpusavio komunikacijos struktūras, taip pat – kurti sistemą, gebančią plėstis ir priimti, apdoroti bei paskleisti santykinai didesnę (ir didėjančią) už esant įprastinėms sąlygoms apdorojamą informacijos kiekį. „Perduodamos informaciją institucijos turėtų ne tik teikti reikalingą jos kiekį, bet ir kreipti dėmesį į tai, kad gyventojus pasiektų teisinga informacija“ (Pitrėnaitė, 2008, p. 68).

Šie aspektai tampa ypač svarbūs analizuojant komunikaciją nepaprastųjų situacijų kontekste, – konkrečiai karantino, įvesto Lietuvoje 2020 m. kovo 16 d. dėl COVID-19 pandemijos, ir jo metu fiksuoto padidėjusio melagingos informacijos srauto, kas detaliau bus apžvelgta tolesniuose šio darbo skyriuose.

2. MELAGINGŲ (NETIKRŲ) NAUJIENŲ SAMPRATA

2.1. Istorinis melagingų (netikrų) naujienų kontekstas ir kilmė

Tiek Lietuvos, tiek užsienio šalių autoriai, siekdami apibrėžti ir sukonkretinti melagingų (netikrų) naujienų (angl. *fake news*) apibrėžimą, savo moksliniuose darbuose nemažai dėmesio skiria šio fenomeno kilmėi. Nors iš pažiūros melagingos (netikros) naujienos, ką pripažįsta ir nemažai tyrėjų, atrodo esąs gana naujas pastarojo dešimtmečio socialinis reiškiny, vis dėlto į jo kilmę besigilinantys autoriai laikosi gana skirtingo požiūrio. Šio darbo autorė, susipažinusi su įvairių mokslininkų tyrimais istorinio melagingų (netikrų) naujienų naratyvo kontekste, mano, kad būtų galima išskirti dvi pagrindines šio reiškinio kilmės kryptis: siauresnio istorinio konteksto ir platesnio istorinio konteksto.

M. D. Molina ir kt. (2021), apibendrinami kitų autorių pastangas apibrėžti melagingų (netikrų) naujienų sąvoką, pažymi, kad nors ji itin išpopuliarėjo po 2016 m. JAV prezidento rinkimų, pats fenomenas nėra naujas, o ištakos gali būti aptiktos XIX a. pabaigoje. Panašios nuomonės, priskirtinos siauresniam istoriniam kontekstui, laikosi ir A. Gelfertas (2018), kuris akcentuoja, kad melaginga informacija paremtų naujienų JAV spaudoje galima rasti jau XIX a. O vėliau XX a., ypač per abu pasaulinius karus, buvo plačiai paplitusi dezinformacijos sąvoka, taip pat geltonosios spaudos, kaip nepatikimos, terminas žinomas nuo Ispanijos karo (1936–1939 m.) laikų, nors vėliau labiau sietas su žurnalistika, kuri nesiremia faktais ir iš esmės pateikia neteisingą informaciją (Molina ir kt., 2021).

V. Denisenko (2021) nuomone, melagingų (netikrų) naujienų terminas atsirado dar anksčiau nei 2016 m. – jam pradžią davė 2014-ųjų įvykiai Ukrainoje, kai po Krymo okupacijos ir Rusijos karo veiksmų Donbaso regione Kremlius viešąją informacinę erdvę užtvindė pranešimais, neturinčiais nieko bendra su realybe, o tikrinti faktus ėmėsi ukrainiečių portalas „StopFake“.

Platesnio istorinio konteksto šalininkai, siekdami atskleisti viešai platinamos melagingos informacijos naujienų formatu kilmę bei raidą, jos ištakų linkę ieškoti gerokai giliau praeityje. A. P. Weissas, A. Alwanas ir kt. (2020) pripažįsta, kad, nors melagingos (netikros) naujienos, kaip terminas, atsirado ir išplito palyginti neseniai, iš tikrųjų yra labai seniai analizuojamas klausimas, egzistuojantis šimtus, jei ne tūkstančius, metų ir skirtingais istoriniais etapais įvardijamas įvairiomis sąvokomis.

Platesnio istorinio konteksto argumentais remiasi ir tie autoriai, kurie melagingas (netikras) naujienas tyrinėja kartu su propagandos ir dezinformacijos sklaida ir šias sąvokas vienaip ar kitaip naudoja kaip sinonimus. Anot S. Klimanskio, „propaganda, dezinformacija, melagingos naujienos

žmonių komunikacijoje būdingos dar nuo romėnų laikų“ (2019, p. 8), o į įvairius visuomenės sluoksnius ėmė plisti XV a. viduryje atsiradus spaudai.

Propagandos istoriją tyrinėjantis Ph. M. Tayloras (2003) knygoje „Munitions of mind: A History of Propagand“ taip pat teigia, kad propaganda ir jos įrankiai egzistuoja jau seniai, nuo pat ankstyvųjų civilizacijų. Tačiau pastaruoju metu labai pasikeitė ne motyvai iškraipyti pateikiamą informaciją, o informacinė aplinka.

Taigi, mokslininkai akcentuoja, kad melagingos (netikros) naujienos, kaip palyginti naujas reiškinyš šiuolaikinėje informacinėje erdvėje, nors ir turintis galias istorines šaknis, gali būti tiriamas keliais aspektais, ypač įvertinant jas kaip politinės propagandos ir dezinformacijos sklaidos įrankį, taip pat – kokį vaidmenį jos atlieka skleidžiant gandus ir tendencingai pateikiant informaciją ar ją manipuluojant, kokį ryšį melagingos (netikros) naujienos turi su parodija, satyra ar sąmokslu teorijomis. Pavyzdžiui, J. Posetti ir A. Matthews (2018) mano, kad melagingų (netikrų) naujienų populiarumui postūmį suteikė XX a. 10-me dešimtmetyje JAV atsiradęs satyrinių naujienų žanras: įvairūs juokeliai, visuomeninio ir politinio gyvenimo parodijos. Šios satyrinės naujienos buvo tokios paveikios, kad dalis visuomenės jas palaikydavo tikromis naujienomis, kas ilgainiui prisidėjo prie informacinėje erdvėje didėjančios painiavos, dar vadinamos informacijos triukšmu.

Vis dėlto toks melagingų (netikrų) naujienų kilmės paaiškinimas labiau tinkamas tyrinėjant anglosaksiškų šalių kontekstą, kur satyrinių naujienų žanras yra labai populiarus ne vieną dešimtmetį ir turi senas tradicijas. Tuo tarpu tyrinėjant melagingų (netikrų) naujienų kilmę Lietuvos kontekste, šio darbo autorės nuomone, tikslinga vertinti per propagandos ir dezinformacijos, su kuo mūsų šaliai teko susidurti ir sovietmečiu, ir po nepriklausomybės atkūrimo per pastaruosius tris dešimtmečius, prizmę. 2.3. poskyryje bus detaliau aptariamos melagingų (netikrų) naujienų sąsajos su propaganda ir dezinformacija.

2.2. Melagingų (netikrų) naujienų apibrėžimas

Kaip minėta šio darbo 2.1. poskyryje, melagingų (netikrų) naujienų terminas nuo 2016 m. itin išpopuliarėjo viešojoje erdvėje ir politinėse diskusijose daugelyje šalių, todėl nemažai akademikų bando tiksliau apibrėžti šį terminą moksliniais tikslais kaip analizės objektą. Lietuvoje šie bandymai labiau remiasi užsienio mokslininkų įžvalgomis, todėl pastarosioms ir bus skiriama daugiau dėmesio šiame darbe.

Lietuvoje oficialiai patvirtino angliško termino *fake news* vertimo kol kas nėra. Valstybinė lietuvių kalbos komisija 2018 m. pasiūlė angl. *fake news* versti *suklastota naujiena (žinia)* arba *melaginga naujiena (žinia)*. Pastarasis junginys teikiamas ir Terminų bazėje IATE. Dar vienas gana dažnai viešojoje erdvėje vartojamas vertimo variantas *netikra naujiena*, kaip pabrėžia komisija, nėra tikslus semantiškai, nes neatspindi esminio sąvokos aspekto, kuris siejamas su sąmoningu naujienos (žinios) klastojimu, siekiant suklaidinti skaitytojus ar klausytojus, o pasiūlytas naujadaras *melagiena* priskiriamas šnekamajai kalbai (vlkk.lt, 2018).

Su tokiu Valstybinės lietuvių kalbos komisijos išaiškinimu nėra linkęs sutikti V. Denisenko, kuris knygoje „Propagandos apsupty“ rašo, kad melagingų naujienų termine įžvelgia prieštaravimą. „Melas ir naujiena – nesuderinamos sąvokos, nes taip melas tarsi tampa naujiena, bet melas nėra naujiena“ (2021, p. 69). Anot V. Denisenko, tikslesnis vertimas yra *netikros naujienos*, nes „parodo, jog informacija, apie kurią kalbama, tik bando atrodyti kaip „naujiena“, tai yra informacinis *simuliakras*, kuris imituoja naujieną“ (2021, p. 69).

Tokiam požiūriui yra linkusi pritarti ir šio darbo autorė, juolab kad *netikros naujienos* yra dažniai vartojamas *fake news* vertimas viešojoje erdvėje, žiniasklaidoje. Būtent žiniasklaida ypač prisideda bendrinėje kalboje įsitvirtinant tam tikrų terminų vertimui, kuris ilgainiui yra patvirtinimas atsakingų, terminus norminančių institucijų ir perkeliamas į mokslinę literatūrą. Atsižvelgiant į tai, šiame darbe vartojamas junginys melagingos (netikros) naujienos.

X. Zhou ir R. Zafarani (2020) atkreipia dėmesį, kad nėra vieno universalus melagingų (netikrų) naujienų apibrėžimo, nors tai galėtų tapti pagrindu toliau sistemingai analizuoti šį reiškinį ir vertinti jau atliktus tyrimus. Dauguma tyrėjų pripažįsta, kad žodynuose pateikiami apibrėžimai (kaip melagingos, dažnai sensacingos informacijos, skleidžiamos prisidengiant naujienų pranešimais) yra pernelyg bendro pobūdžio. Pavyzdžiui, M. D. Molina ir kt. nurodo, kad „žodynuose melagingos (netikros) naujienos paprastai apibrėžiamos kaip netikros, išgalvotos, faktais nepagrįstos istorijos, kurios sukurtos naujienų forma siekiant paveikti rinkėjų politines pažiūras arba pateikiamos kaip pokštas ir yra skleidžiamos internete ar naudojant kitas žiniasklaidos priemones“ (2021, p. 184).

Th. Boberg ir T. Schatto-Eckrodtas (2019) konstatuoja, kad melagingas (netikras) naujienas akademiniam pasaulyje linkstama apibrėžti gana įvairiai: nuo siauresnio požiūrio, siejamo tik su socialiniuose tinkluose platinama melaginga informacijos, iki platesnio termino, kuris apima ir politikų siekį diskredituoti tradicinę žiniasklaidą bei sumažinti visuomenės pasitikėjimą ja.

Vis dėlto, kaip pabrėžia M. D. Molina ir kt. (2021), siekiant tiksliau apibrėžti melagingas (netikras) naujienas, daugiausia klausimų kyla dėl jų turinio, t. y. kokia būtent informacija turėtų būti

priskiriama netikroms, išgalvotoms ir faktais nepagrįstoms žinioms, kadangi melagingomis (netikromis) naujienomis taip pat vadinama painiai, sunkiai suprantamai pateikta informacija, kurioje persipina ir tikri faktai, ir akivaizdžiai klaidingi duomenys.

Dauguma tyrėjų, su kurių darbais susipažino magistrinio darbo autorė, melagingas (netikras) naujienas vertina kaip specifinę turinio formą, sukurtą turint sąmoningą tikslą klaidinti visuomenę. Pavyzdžiui, H. Allcottas ir M. Gentzkow (2017) melagingas (netikras) naujienas apibrėžia kaip naujienų publikaciją, kurioje tyčia pateikiama melaginga informacija, galinti klaidinti skaitytojus. Tačiau, minėtų tyrėjų nuomone, kaip melagingos (netikros) naujienos neturėtų būti vertinamos „netyčinės žurnalistų ar politikų klaidos, skleidžiami gandai, sąmokslų teorijos, nesusijusios su naujienų publikacijomis, ar į pramogas orientuoti informacijos formatai, tokie kaip satyra“ (2017, p. 213).

Mokslininkai dažnai melagingas (netikras) naujienas sieja su selektyviu informacijos pateikimu, paspaudimus internete skatinančia informacija, dažniausiai – antraštėmis, gandais, taip pat – satyra. X. Zhou ir R. Zafarani (2020), išanalizavę kitų tyrėjų suformuluotus melagingų (netikrų) naujienų apibrėžimus, išskyrė tris pagrindinius tokių naujienų identifikavimo kriterijus: žinios autentiškumas (ar informacija paremta faktais ar ne); tikslas (ar siekiama sąmoningai suklaidinti visuomenę); pobūdis (ar informacija yra naujiena, orientuota į aktualijas). Jie siūlo šį reiškinį apibūdinti taip: melagingos (netikros) naujienos yra sąmoningai sukurtos melagingos žinios, paskelbtos įvairiais naujienų sklaidos kanalais, siekiant suklaidinti visuomenę.

A. P. Weisso, A. Alwano ir kt. (2020) nuomone, melagingos (netikros) turėtų būti apibrėžiamos plačiau – kaip socialinis informacijos mainų reiškinys, kuriuo pirmiausia bandoma paneigti visuotinai priimtas tiesos sampratas, siekiant pakeisti nusistovėjusias galios struktūras. Šie tyrėjai atkreipia dėmesį, kad melagingos informacijos mainai gali būti tiek tyčiniai, tiek nesąmoningi, o galios struktūros gali būti pakeistos tiek jas griaunant, tiek dar labiau įtvirtinant.

Nors nemažai tyrėjų melagingas (netikras) naujienas apibrėžia kaip tikrovės neatitinkančią tekstinę informaciją (iškraipytus, išgalvotus įvykius ar melagingas istorijas, neturinčias nieko bendro su faktais), J. Kreftas ir M. Haper (2019) nurodo, kad melagingos (netikros) naujienos gali būti platinamos ne tik kaip tekstai, bet ir kaip vaizdai (netikros, perdirbtos įvykio ar vietos nuotraukos), taip pat – įrašai, vaizdo medžiaga, filmai. Be to, melagingų (netikrų) naujienų kūrimas ir platinimas gali būti institucinio pobūdžio (pavyzdžiui, kaip kryptingos priešiškos valstybės vykdomos kampanijos dalis) ir individualaus pobūdžio. Dalyvavimas melagingų (netikrų) platinimo procese taip pat gali būti tyčinio (įskaitant tyčinį dalyvavimą kuriant ir platinant melagingas (netikras) naujienas) arba netyčinio pobūdžio.

Taigi, nors skirtingi tyrėjai gana įvairiai apibrėžia melagingas (netikras) naujienas, šio darbo autorė, apibendrinusi mokslininkų įžvalgas, mano, kad melagingos (netikros) naujienos galėtų būti apibrėžiamos kaip žurnalistiniu stiliumi pateikta įvairios formos aktuali informacija, kurios autoriai nesiremia faktais, o atvirkščiai – skelbia tiesa nepagrįstus duomenis, siekdami suklaidinti visuomenę šiai rūpimais klausimais ir sukelti neigiamų pasekmių įvairiems subjektams: nuo valstybių ar jų institucijų iki tam tikrų organizacijų ar pavienių asmenų. Melagingos (netikros) naujienos gali būti platinamos įvairiais komunikacijos kanalais, tačiau reikšmingiausi jų išlieka internetas ir socialiniai tinklai, kurių reikšmė melagingų (netikrų) naujienų sklaidai bus aptarta 2.4. poskyryje.

2.3. Melagingų (netikrų) naujienų, dezinformacijos ir propagandos sąsajos

Anot A. P. Weisso, A. Alwano ir kt. (2020), siekiant visapusiškai perprasti melagingų (netikrų) naujienų sąvoką taip, kaip ši vartojama pastaruoju metu, tenka ją nagrinėti iš įvairių perspektyvų, iškeliant kai kurias kitas visa apimančias sąvokas ir idėjas, pirmiausia – vertinant melagingas (netikras) naujienas kaip propagandos ir dezinformacijos sklaidos įrankį.

S. Klimanskis akcentuoja, kad „bendrai propagandą galima apibrėžti kaip institucionalizuojantį ir subjektą, konstruojantį tikslingą įtikinėjimo procesą, turintį žmonių gyvenimą formuojančius tikslus. Arba dar paprasčiau – kad tai nuoseklus, sisteminis veikimas, kuriuo siekiama paveikti tikslinės grupės emocijas, nuomonę“ (2019, p. 7). Propagandą, kaip instituciškai reglamentuotą įtikinėjimą, susijusį su „specialiu mąstymo formų konstravimu, ideologinių suvokimo ir vaizduotės schemų indokrinacija, emocijų ir jausmų stimuliavimu ir valdymu“, apibūdina ir Mažeikis (2010, p. 10).

P. Robinsonas (2019) propagandą įvardija kaip koordinuotą bandymą paveikti didesnę ar mažesnę skaičių žmonių tam tikrai idėjai ar veiksmui. A. Vaišnys ir kiti autoriai Rusijos propagandą analizuojančioje monografijoje propagandą apibūdina „kaip tyčinius, sistemiškus bandymus formuoti požiūrį, manipuluoti žinojimu ir nukreipti elgesį taip, kad būtų prisidedama prie propagandininko siekiamų tikslų“ (2017, p. 7).

Taigi, mokslininkai, tyrinėjantys propagandą, pirmiausia pabrėžia šiuo reiškiniu siekiamą tikslą – sistemingą ir apgalvotą bandymą manipuluojant pateikiama informacija paveikti tam tikros visuomenės dalies emocijas, nuomonę ir elgesį. Kaip yra suformulavęs Ph. Tayloras, propaganda – tai „būdas priversti žmones daryti tokius dalykus, kurių jie šiaip nedarytų“ (Taylor, 2003, cit. iš Denisenko, 2021).

V. Denisenko propagandą, kuri labai dažnai orientuota į emociją, įvardija kaip „masinio poveikio ginklą“ (2021, p. 16) ir akcentuoja, kad šį reiškinį įprasta skirstyti į tris porūšius: baltąją (kuri remiasi tikra, neišgalvota informacija ir siekia pozityvaus poveikio visuomenėje), pilkąją (kai objektyvūs faktai sumaišomi su melaginga ir išgalvota informacija) ir juodąją (paremtą vien tik melagingų žinių skleidimu). Būtent pilkoji propaganda yra vadinama pavojingiausia, nes siekiama į viešąją erdvę įnešti painiavos: susieti išgalvotą informaciją su tiesa, melagingus faktus su pagrįstais tikslais (Klimanskis, 2019).

A. Vaišnys ir kiti autoriai (2017) pabrėžia, kad propaganda pasitelkia žiniasklaidą kaip priemonę kurstyti įtampas visuomenėje. Tačiau moderniosios technologijos, pirmiausia – internetas ir socialiniai tinklai, pakeitė klasikinę propagandą, kylančią iš valstybės ar partijos, į reiškinį, kuris nemenka dalimi priklauso politinę ir ekonominę galią turinčiam elitui, kovojant dėl įtakos pasaulyje.

Vis dėlto vertinti melagingas (netikras) naujienas vien tik pro propagandos, nors ir reikšmingai pakitusios, prizmę, nėra pats tinkamiausias būdas, nes, kaip nurodo A. P. Weissas, A. Alwanas ir kt. (2020), propagandos sąvoka dabartiniais laikais daugiausia siejama su karo samprata ir kaip neramumų laikotarpiu siekiama prisibelti iki žmonių širdžių bei protų tiek gimtojoje šalyje, tiek užsienyje.

S. Klimanskis (2019) taip pat laikosi nuomonės, kad, nors propaganda šiais laikais labiau būdinga informaciniam karui, nuo jos yra neatsiejama dezinformacija ir melagingos (netikros) naujienos.

Propaganda, kaip savo tyrime apie Rusijos ir Kinijos įtaką virtualioje erdvėje teigia D. Klimanas ir kt. (2020), seniai yra Kremliaus arsenalo dalis, vaidinusi ypač svarbų vaidmenį Šaltojo karo laikotarpiu. Tačiau pastarąjį dešimtmetį ne tik Rusija, bet ir Kinija padidino klaidinančios informacijos srautus internete, kur vis daugiau Vakarų šalių piliečių randa ir pasikliauja vadinamaisiais alternatyviais informacijos šaltiniais, įskaitant aktualiausias naujienas. Būtent nusitaikiusios į visuomenės naujienų poreikį, anot D. Klimano ir kt. (2020), priešiškos šalys skleidžia melagingą informaciją ir ši pastaruoju metu yra daug subtilesnė nei anksčiau platinta propaganda, kurią Vakarų šalių piliečiai sugebėdavo atpažinti, todėl ji nebebuvo tokia paveiki.

Taigi, melagingos (netikros) naujienos, kaip propagandos forma, gali tik iš dalies paaiškinti šį šių dienų reiškinį, nes melagingų (netikrų) naujienų plitimas apima tiek informacinių ir hibridinių karų sampratą tarptautiniu mastu, tiek bendrą kalbos bei faktų politizavimą šalies viduje, kai ir kišasi priešiškos užsienio jėgos, ir buriasi „alternatyvios nuomonės“ šalininkai šalies viduje.

Propagandos sinonimu neretais atvejais įvardijama dezinformacija, kuri, anot A. P. Weissas, A. Alwano ir kt. (2020), apibrėžiama kaip sąmoningas faktinės informacijos iškraipymas, siekiant konkretaus rezultato arba bent jau suklaidinti besilaikančius kitokio požiūrio. N. Vasu ir kt. (2018)

dezinformaciją įvardija kaip sąmoningai platinamą melagingą, klaidingą ar nepagrįstą informaciją, siekiant pakenkti šalies nacionaliniam saugumui, ir kuri gali būti priešiškų valstybių remiamų kampanijų dalis. Kad dezinformacija įprastai yra suprantama kaip tyčia viešai paskleista melaginga informacija, akcentuoja ir S. Klimanskis (2019). Toks pats dezinformacijos, kaip sąvokos, paaiškinimas pateiktas Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo 2 straipsnyje.

Dezinformacija, kaip ir anksčiau aptarta propaganda, pasitelkiama įvairių karų, konfliktų, režimų pasikeitimų ir kitų neramumų metu, siekiant ne tik paveikti, suformuoti visuomenės nuomonę, bet ir sutelkti tam tikrų žmonių grupes, užsitikrinti jų palaikymą. Tokia informacija neretai ir taikos metu raginama pažeisti valstybės suverenitetą, kurstoma tautinė neapykanta, skatinamas nepasitenkinimas valstybe, jos priimtais sprendimais, demokratine santvarka ir pan. Būtent tikslui pasiekti, kaip akcentuoja S. Patelis ir kt. (2020), sąmoningai renkamosi skleisti melagingą informaciją, o dabartiniais laikais dezinformacija taip pat vadinama hibridinio karo taktika, apimanti visą spektrą veiklų, kuriomis iš esmės siekiama didinti nepasitikėjimą valstybės sprendimų teisėtumu ir bet kokiomis priemonėmis destabilizuoti padėtį visuomenėje.

S. Klimanskis (2019) dezinformaciją skirsto pagal jos skelbimo motyvus ir pasekmes: klaidinga informacija, kuri gali nesukelti neigiamų pasekmių, ir tendencingai sufabrikuota melaginga informacija ar melagingos (netikros) naujienos. Būtent melagingos (netikros) naujienos, anot S. Klimanskio, gali būti apibūdinamos ir „kaip priešiška dezinformacija, t. y. tokia, kuri gali sukelti neigiamų pasekmių“ (2019, p. 9).

Europos Komisijos (EK) 2018 m. parengtame komunikate „Kova su internetine dezinformacija“ dezinformacija vadinama „melaginga arba klaidinanti informacija, kuriama, pateikiama ir skleidžiama siekiant ekonominės naudos arba siekiant tyčia suklaidinti visuomenę, ir galinti padaryti žalos visuomenei“. Vis dėlto pabrėžiama, kad dezinformacija neapima netyčinių klaidų, kurios padaromos pranešant visuomenei informaciją, taip pat – satyros, parodijos, aiškiai nurodytų šališkų naujienų ar komentarų.

Kadangi dezinformacija apibrėžiama kaip melaginga, netiksli ar klaidinanti informacija, sukurta ir platinama tam, kad būtų padaryta žala visuomenei arba siekiant pelno, itin dažnai tiek moksliniuose darbuose, tiek reglamentavimo dokumentuose šalia dezinformacijos minima melagingų (netikrų) naujienų sąvoka.

Pavyzdžiui, EK užsakymu 2018 m. atliktame tyrime „A multi-dimensional approach to disinformation. Report of the independent High Level Group on fake news and online disinformation“ rašoma, kad diskusijos apie melagingas (netikras) naujienas apima įvairaus spektro klaidinančią

informaciją. Melagingomis (netikromis) naujienomis dažnai vadinama ne tik kenkėjiška priešiškų valstybių skleidžiama dezinformacija, bet ir netyčinės žurnalistų klaidos straipsniuose, politikų pasisakymai ir skandalingos antraštės žiniasklaidos portaluose, siekiant pritraukti kuo daugiau skaitytojų dėmesio. Tyrimo autoriai sąmoningai vengė sąvokos *melagingos naujienos* pirmiausia dėl to, kad, jų nuomone, terminas neleidžia atskleisti kompleksinių problemų, kylančių dėl dezinformacijos turinio, kuris labai dažnai nėra visiškai melagingas, o iškraipytas, pateiktas kartu su tikrais faktais ir platinamas daug įvairesniais būdais nei tradicinės naujienos (žinios).

Be to, tyrėjų nuomone, melagingų (netikrų) naujienų terminas gali būti klaidinantis, nes jį pernelyg dažnai pasitelkia politikai ir jų šalininkai, kai siekia įnešti sumaišties į viešosios informacijos ekosistemą ir pakirsti visuomenės pasitikėjimą žiniasklaida. Dar vienas argumentas – visuomenės apklausos, parodžiusios, kad piliečiai terminą *melagingos (netikros) naujienos* dažniau sieja su politinėmis diskusijomis ir prastos kokybės žurnalistika, bet nevertina tokių naujienų kaip žalingos dezinformacijos formos (*A multi-dimensional approach to disinformation. Report of the independent High Level Group on fake news and online disinformation*, 2018).

A. Skaržauskienė, M. Mačiulienė ir O. Ramašauskaitė (2020) *melagingas (netikras) naujienas*, kaip socialinį reiškinį, sieja su dezinformacija, klaidinga informacija ir kitomis manipuliacijos formomis, kurių sklaidą pastaruoju metu labai palengvino internetas ir socialiniai tinklai. Tyrimą atlikusios mokslininkės taip pat priėjo išvadą, kad melagingų (netikrų) naujienų sąvoka nėra aiškiai apibrėžta. Kadangi dėl apibrėžimo diskusijos tęsiasi tiek tarp įvairių šalių tyrėjų, tiek tarp Europos Sąjungos institucijų, A. Skaržauskienė, M. Mačiulienė ir O. Ramašauskaitė (2020) linkusios vartoti dezinformacijos terminą.

M. Flore ir kt. (2019) laikosi nuomonės, kad *melagingos (netikros) naujienos* vis dėlto skiriasi nuo dezinformacijos. Anot šių tyrėjų, melagingų (netikrų) naujienų terminą dažniausiai pasitelkia politikai, kritikuodami žiniasklaidos priemones ar jų naudojamus šaltinius, ypač jei šie skelbia kitą nuomonę nei politikų. Todėl, M. Flore ir kt. (2019) nuomone, *melagingomis (netikromis) naujienomis* viešai gali būti pavadinta informacija, kuri ne tik kad nėra melaginga, bet atvirkščiai – atitinka faktus ir yra tiksli.

Apibendrinant mokslininkų įžvalgas, šio darbo autorės nuomone, būtų galima išskirti šiuos bendrus melagingų (netikrų) naujienų, dezinformacijos ir propagandos požymius:

- sąmoningas faktinės informacijos iškraipymas, siekiant konkretaus rezultato;
- melaginga informacija susieta su tikrais faktais;
- siekis manipuluoti ir paveikti visuomenės nuomonę;

- siekis didinti nepasitikėjimą valstybės sprendimų teisėtumu ir destabilizuoti padėtį visuomenėje;
- siekis pakenkti šalies nacionaliniam saugumui ir neigiamai paveikti demokratinį procesą;
- siekis sutelkti tam tikras žmonių grupes;
- siekis tenkinti priešiško valstybių interesus.

Melagingos (netikros) naujienos dažniau minimos kartu su dezinformacija arba kaip dezinformacijos sinonimas dėl to, kad, kaip mano šio darbo autorė, tiek melagingų (netikrų) naujienų, tiek dezinformacijos kūrėjai siekia išgalvotą informaciją susieti su aktualiausiomis naujienomis arba temomis, kurios tam tikru laikotarpiu itin rūpi visuomenei. Dar vienas panašumas – kad melagingų (netikrų) naujienų ir dezinformacijos skleidėjai siekia klaidinančią informaciją pritaikyti kuo daugiau gyvenimo sričių, o propaganda dažniau tapatinama su politiniais (instituciniais) tikslais. Melagingos informacijos sąsajos su praeities (istoriniais) įvykiais taip pat labiau būdingos pilkajai ir juodajai propagandai.

Vienas iš požymių, kuo melagingos (netikros) naujienos skiriasi nuo dezinformacijos ir propagandos, yra tas, kad dezinformacijos ir propagandos skleidėjai dažniausiai veikia priešiško valstybių interesų lygmenyje, o melagingų (netikrų) naujienų kūrėjų ir skleidėjų taikinyje atsiduria ne tik valstybės, bet ir organizacijos arba pavieniai asmenys, kuriems norima pakenkti.

Analizuojant, kuo melagingos (netikros) naujienos skiriasi nuo dezinformacijos ir propagandos, taip pat verta, šio darbo autorės nuomone, išskirti kitus požymius:

- didelė sklaida socialiniuose tinkluose, kur klaidinančia informacija nesąmoningai gali dalytis daug socialinių tinklų vartotojų ir taip prisidėti prie melo „legalizavimo“;
- žurnalistinio stiliaus naujienas imituojantis reiškinys, atspindintis tam tikro laikotarpio visuomenės aktualijas;
- siekis skleisti „alternatyviąją nuomonę“;
- melaginga informacija yra plačiai rekomenduojama, todėl gali atrodyti patikima;
- tiksli informacija sąmoningai gali būti vadinama melaginga, kuo neretai pasinaudojama siekiant politinių tikslų šalies viduje ir kritikuojant tradicinę žiniasklaidą;
- siekis, kad auditorija informaciją priimtų automatiškai;
- siekis gauti pajamų.

Šio darbo autorė yra likusi pritarti N. Vasu ir kt. (2018) nuomonei, kad melagingos (netikros) naujienos turi būti vertinamos kaip priemonė, apimanti skirtingas informacijos kategorijas: dezinformaciją (melagingą informaciją, siekiant pakenkti šalies nacionaliniam saugumui); klaidingą informaciją (melagingą informaciją arba gandus, skleidžiamus: a) vietos grupių dėl politinio ideologinio šališkumo; b) nesiekiant politinių tikslų ar didelės sklaidos tarp įvairių visuomenės grupių); pramogas (šaržuota, išgalvota informacija, naudojama satyrai, parodijai, humoristinio stiliaus programoms); melaginga informacija, skleidžiama siekiant gauti pajamų.

Taigi, magistrinio darbo autorė mano, kad melagingos (netikros) naujienos neturėtų būti tapatinamos su propaganda ar dezinformacija, o tiriamos kaip išskirtinai žurnalistinio stiliaus naujienas imituojantis reiškinys, atspindintis tam tikro laikotarpio visuomenės aktualijas.

2.4. Melagingų (netikrų) naujienų sklaida

Per pastaruosius 20 metų, vykstant intensyviai informacinių technologijų plėtrai, iš esmės pasikeitė informacijos sklaidimo, gavimo, prieinamumo ir vartojimo tendencijos, nulėmusios tiek fizinius naujienų vartojimo, tiek psichologinius naujienų suvokimo pokyčius. Būtent todėl šių laikų informacinė aplinka, jos ypatybės, paspartinančios informacijos sklaidos greitį, tapo įvairių mokslininkų tyrimų objektu.

A. P. Weissas, A. Alwanas ir kt. (2020) mano, kad melagingų (netikrų) naujienų populiarumo bei sklaidos priežastis reikia sieti su informacijos pertekliumi ir mažiausių pastangų skyrimo principu, kuriuo vadovaujasi nemaža dalis dabartinių informacijos vartotojų. Pastebima, kad žmonių gebėjimas apdoroti informaciją tampa mažiau efektyvus, o sprendimų priėmimas – ne toks tikslus. Vartotojai renkasi kuo lengviau prieinamą informaciją, nevertindami jos vertės ar aktualumo, nes įsigilinti ir patikrinti faktus tiesiog nenori arba neturi tam laiko. Tai iš dalies gali paaiškinti tokį spartų melagingų (netikrų) naujienų sklaidos fenomeną. Gausūs informacijos srautai, kaip mini V. Denisenko (2021), lemia, kad į informaciją reaguojame automatizuotai ir priimame ją automatiškai kaip teisingą bei pagrįstą.

A. P. Weissas, A. Alwanas ir kt. (2020) taip pat atkreipia dėmesį, kad atsiradus internetui, kuris sudaro sąlygas neįtikimu greičiu kopijuoti ir skleisti informaciją skirtingiems vartotojams, sumenko pirminio šaltinio svarba, nors būtent nuo šaltinio priklauso informacijos patikimumas. Autoriai cituoja D. Clarke'ą, kuris įžvelgia informacijos amžiaus paradoksą: „nors turime prieigą prie daug daugiau ir

įvairių informacijos šaltinių, mums vis sunkiau nustatyti informacijos kilmę ir autentiškumą, atskirti faktą nuo nuomonės ir tiesą – nuo melo“ (Clarke, cit. iš Weiss, Alwan ir kt., 2020, p. 4).

A. Skaržauskienė, M. Mačiulienė ir O. Ramašauskaitė (2020) teigia, kad melagingoms (netikroms) naujienoms ypač pasitarnauja informacijos sklaidos šių dienų žiniasklaidoje greitis. Būtent didelis žinių srautas, neretai virstantis informacijos triukšmu, mažina vartotojų gebėjimą kritiškai vertinti informaciją, su kuria susiduriama. Internetu, palyginti su tradicinėmis žiniasklaidos priemonėmis (spauda, radiju ir televizija), informacija kartu su melagingomis (netikromis) naujienomis plinta itin greitai.

M. D. Molina ir kt. (2021) pabrėžia, kad šiais laikais, kai tradicinė žiniasklaida nebėra vienintelis informacijos gavimo šaltinis, socialiniai tinklai tapo išskirtiniu veiksnium, paskatinusiu melagingų (netikrų) naujienų sklaidą. X. Zhou ir R. Zafarani (2020) socialinius tinklus taip pat vadina idealia aplinka didinti melagingų (netikrų) naujienų sklaidos tempą, nes internete nebelieka fizinių barjerų tarp individų, jie yra skatinami betarpiškai dalytis turiniu, jį komentuoti. Kadangi aktyvumas socialiniuose tinkluose gali atnešti ekonominės naudos (pajamų), tai tampa papildoma paskata kurti, skleisti ir dalytis ne tik pagrįsta informacija, bet ir melagingomis (netikromis) naujienomis.

Socialinių tinklų prigimtis savaime, kaip pastebi A. Vaišnys ir kt. (2017), nėra skleisti tik tikslia, teisingą informaciją. Tačiau čia melagingos informacijos autoriai, susikūrę neegzistuojančių asmenų paskyras, savotiškai legalizuojasi patys ir legalizuoja savo kuriamą ar platinamą turinį: perša melagingas įvykių versijas bei „argumentais“ grįstus vertinimus. Taip palyginti nesunkiai galima pasiekti įvairaus amžiaus bei interesų grupes ir papildomai „pateikti atitinkamo turinio piešinių (karikatūrų), nuotraukų, anekdotų, eilių, muzikos ir atitinkamai formuoti požiūrį į naujausius politinius įvykius ar asmenybes“ (Vaišnys ir kt., 2017, p. 93).

Netikros paskyros padeda ir socialiniuose tinkluose tyčia buriamoms bei populiarinamoms grupėms, masiškai besidalijančiomis melaginga informacija, – šias grupes gali padėti sudaryti iniciatyvų, kurios esą kyla iš konkrečios bendruomenės ar tiesiog pilietinės visuomenės, įspūdį. Tokios dirbtinės grupės būna skiriamos platinti „*itin šališkoms, pateikiamoms kaip sensacija žinioms, nors faktai gali būti pritempiami prie norimo pateikti požiūrio*“ ir jos gali „*aktyviai dalyvauti visuose klaidinančios informacijos sklaidos formatuose, naudojantis automatizuota (vadinamieji „botai“) ar pusiau automatizuota („troliai“) sklaida, taip pat tokiais įrankiais, kaip reklama socialiniuose tinkluose*“ (Rimkevičius, 2019, p. 17–18).

A. P. Weissas, A. Alwanas ir kt. (2020) mano, kad, be informacijos pertekliaus problemos, neleidžiančios vartotojams racionaliai įvertinti gaunamo turinio kokybės, viešajame diskurse dažnai yra

sąmoningai paliekama loginių klaidų, kurių žmonės negali arba nenori atpažinti, ir taip didinamas informacinis triukšmas. Spręsti šią problemą, anot tyrėjų, tampa sudėtinga, nes individai pasižymi skirtingais dviprasmiškumo tolerancijos lygiais, ne visi geba informaciją vertinti kritiškai ir analizuoti skirtingus požiūrius. Todėl informacijos pertekliaus akivaizdoje vartotojai tam tikru momentu gali melagingas (netikras) naujienas vertinti kaip tikrovę atitinkančias žinias ir netyčiais veiksmais prisidėti prie jų tolesnės sklaidos.

M. Flore ir kt. (2019) parengtoje Europos Komisijos ataskaitoje „Understanding Citizens' Vulnerabilities to Disinformation and Data-Driven Propaganda“ rašoma, kad prie klaidingos informacijos skleidimo socialiniuose tinkluose ypač prisideda algoritmai, kurie pirmenybę teikia konkrečiam turiniui ir padidina paskatas toliau skleisti panašaus pobūdžio informaciją. Galiausiai melaginga informacija, kuri yra plačiai rekomenduojama, vartotojams gali atrodyti kaip patikima dėl didelio pasidalijimų kiekio.

Painiavą didina ir melagingos informacijos kūrėjų gebėjimas tekstus pateikti įprasta naujienų stilistika, kritiškai vertinti informaciją, taip pat taikyti kitus žurnalistikos standartus, kurie savaime vartotojams gali sudaryti įspūdį, kad pateikta informacija esanti patikima. Be to, kaip pastebi A. Vaišnys ir kt. (2017), pasinaudojant demokratinės žurnalistikos standartu skelbti tik patikrintą, objektyviai atrinktą informaciją yra tarsi „įteisintos“ apgaulės būdas: imituojant žiniasklaidos principų laikymąsi siūlomi „alternatyvūs“ šaltiniai. Taip melaginga, visuomenę klaidinanti pozicija patenka į žiniasklaidą kaip „alternatyvi“ ir skaitytojai yra priverčiami svarstyti, kas tikra, o kas tariama, į diskusiją įsitraukia ir politikai, ir apžvalgininkai. „*Propagandininkas, išmanydamas žurnalistikos metodus, kaip ieškoti aktualijų, gali sudaryti „temų“ (simuliakrų) sąrašą ir remdamasis jomis kurti pranešimus bei pateikti žiniasklaidai kaip tikrus įvykius. (...) Nepaisant to, kad tokios rašytinės, garsinės bei vaizdinės publikacijos vadinamos „klastotėmis“, jų struktūra masiniam žiūrovui gali atrodyti tokia pat kaip objektyviai parengtas žurnalistinio žanro kūrinys*“ (Vaišnys ir kt., 2017, p. 87–88).

Melagingų (netikrų) naujienų kūrėjai išnaudoja ir kitas pastarųjų metų tendencijas – mažėjantį visuomenės pasitikėjimą tradicine žiniasklaida ir faktą, kad vis daugiau informacijos yra gaunama ne iš tradicinių žiniasklaidos kanalų. Šiais laikais nebūtina būti žurnalistu ir dirbti žiniasklaidos bendrovėje, kad būtų galima kurti ir skleisti turinį internete, – čia vis dažniau reiškiasi pavieniai asmenys, tarp kurių yra melagingų (netikrų) naujienų autorių bei aktyvių platintojų.

Melagingų (netikrų) naujienų sklaidai palanki ir dabartinė vadinamosios posttiesos epocha – „*laikmetis, kuriame faktai ir tiesa praranda savo vertę bei vaidina vis mažesnę vaidmenį. Nebereikia falsifikuoti nepalankių faktų, kas gali būti lengvai identifikuojama, jie nustumiami į užribį, kada faktų ar*

tiesos paieškos tampa nereikšmingi savaime. Kitaip tariant, nebelieka aiškių atskaitos taškų, kurie padėtų įvertinti, kas tiesa, kas melas“ (Klimanskis, 2019, p. 11).

Tyrimą apie melagingas (netikras) naujienas Lietuvoje atlikusios A. Skaržauskienė, M. Mačiulienė ir O. Ramašauskaitė (2020) pabrėžė, kad daugeliui apklausos dalyvių rūpėjo naujienų patikimumas socialiniuose tinkluose, kurie tampa pagrindiniu šaltiniu, teikiančiu nuolatinę informacijos srautą. Tyrėjos nurodo, kad melagingų (netikrų) naujienų plitimą lemia ir pernelyg didelis pasitikėjimas vienu informacijos šaltiniu – apklausos dalyviai kaip vieną iš problemų nurodė socialiniuose tinkluose besikuriančius „informacijos burbulus“.

Apibendrinant galima teigti, kad internetas, socialiniai tinklai ir jų kuriamas informacijos perteklius prisideda prie mažėjančių visuomenės pastangų kritiškai vertinti ir tikrinti ją pasiekiančią informaciją. Visa tai ir žinių perdavimo greitis sudaro labai palankią terpę sklisti melagingoms (netikroms) naujienoms. Šios, nors ir kuriamos bei konstruojamos sąmoningai, siekiant panašumo į žiniasklaidos pateikiamas patikimas naujienas, dažnai platinamos nesąmoningai kaip „alternatyvi tiesa“.

2.5. Melagingų (netikrų) naujienų žala

Kadangi viešojoje erdvėje platinamos melagingos (netikros) naujienos yra susijusios su įvairiausiomis gyvenimo sritimis, jų sklaida, kaip rašo J. Kreftas ir M. Haper (2019), kelia didelę grėsmę tiek politinėje, tiek ekonominėje ir tiek socialinėje srityse. Melagingos (netikros) naujienos jau tapo svarbiu sprendimų priėmimo procesų veiksnium, veikiančiu visuomenės nuomonę dėl kertinių įsitikinimų ir vertybių. „Eurobarometer“ duomenimis (*Flash Eurobarometer 464: Fake News and Disinformation Online*, 2018), 83 proc. europiečių melagingas (netikras) naujienas vertina kaip tiesioginę grėsmę demokratijai, o 73 proc. interneto vartotojų ES šalyse yra susirūpinę dėl dezinformacijos platinimo internete prieš rinkimus.

X. Zhou ir R. Zafarani (2020) taip pat pabrėžia, kad šiuo metu melagingos (netikros) naujienos vertinamos kaip viena didžiausių grėsmių demokratijai, žurnalistikai ir saviraiškos laisvei. Melagingų (netikrų) naujienų sklaida prisideda prie visuomenės pasitikėjimo centrinės valdžios sprendimais mažėjimo.

K. Rimkevičiaus (2019) teigimu, melagingomis (netikromis) žiniomis dažnai taikomasi pakenkti demokratijos procesams – tokiems kaip rinkimai ar pačios demokratijos vertybės, be to, iškreipia demokratinės visuomenės gyvenimo procesus, ardo asmens pasitikėjimą valstybe, bendruomene ir galiausiai savimi pačiu, skatina visuomenių susipriešinimą. Vis dėlto „informacinio karo

taikiny, visų pirma, yra pasaulėžiūra, informacijos vartotojo vertybiniai įsitikinimai“ (Rimkevičius, 2019, p. 16), o kai nusitaikoma į jautrius klausimus ir paliečiamos emocijos, vertybiniai įsitikinimai gali susvyruoti.

Privačios iniciatyvos „Demaskuok.lt“ autoriai tuo pačiu pavadinimu interneto svetainėje nurodo, kad melagingos (netikros) naujienos jau tapo pagrindiniu iššūkiu net galingiausios šalims, tokioms kaip JAV, ir organizacijoms, tarp jų – ES, NATO: „*Melas tampa išbandymu strateginiams partneriams, taip pat sukuria iliuzinę alternatyvą objektyviems faktams, tradicinei ir netradicinei žiniasklaidai. Lengvabūdiškas požiūris į melagingas naujienas jau atsiliepė kai kurių šalių rinkimų rezultatams (pvz., JAV), kainavo milijardus eurų ir sukūrė prielaidas stiprinti bendrą nesaugumo atmosferą.*“

Europos Parlamento rezoliucijoje „ES strateginė komunikacija, siekiant neutralizuoti prieš ją nukreiptą trečiųjų šalių propagandą“ (angl. *EU strategic communication to counteract anti-EU propaganda by third parties*, 2016) melagingos (netikros) naujienos neminimos, tačiau pabrėžiama, kad priešiška propaganda pateikiama daugeliu formų ir naudojant įvairias priemones, kurios kursto ES piliečių baimes ir netikrumą. Tokia informacija siekiama iškreipti tiesą, sukelti abejonę, supriešinti valstybes nares, ES ir jos strategines Šiaurės Amerikos partneres ir paralyžiuoti sprendimų priėmimo procesą, diskredituoti ES institucijas ir transatlantines partnerystes, pakenkti Europos politiniam diskursui, grindžiamam demokratinėmis vertybėmis, žmogaus teisėmis ir teisinės valstybės principu. Tuo pat metu kuriamas įspūdis, kad priešiški valstybiniai ir nevalstybiniai subjektai yra daug stipresni nei yra iš tikrųjų.

EK, kuri, kaip minėta šiame darbe, melagingas (netikras) naujienas sieja su platesne dezinformacijos sąvoka, parengtame veiksmų plane (*Action Plan against Disinformation*, 2018) nurodo, kad sąmoningai skleidžiama melaginga informacija pakerta pasitikėjimą institucijomis, skaitmenine ir tradicine žiniasklaida ir kenkia demokratijai, trukdo piliečiams priimti pagrįstus sprendimus. Tai gali padidinti įtampą šalių visuomenėse, trikdyti rinkimus sistemoms ir paveikti visos Europos saugumą. Dezinformacija yra vertinama kaip kintantis iššūkis, turintis didelį potencialą neigiamai paveikti demokratinius procesus ir visuomenės debatus. Dėl didėjančio neigiamo poveikio visuomenei visoje Europos Sąjungoje reikiama koordinuotų, bendrų ir tvarių sprendimų kovojant su melaginga informacija (*Action Plan against Disinformation*, 2018).

Mokslininkai akcentuoja, kad labai pavojinga tendencija nuvertinti tiesą ir leisti viešąją nuomonę formuoti ne faktams, o emocijoms ar asmeniniams įsitikinimams. „*Praradusi aiškius orientyrus (nežinant, kas yra tiesa, kokiomis žiniasklaidos priemonėmis galima pasitikėti, kas iš politikų*

meluoja) visuomenė tampa itin pažeidžiama, jos nariai žymiai lengviau gali tapti įvairaus pobūdžio manipuliacijų aukomis.“ (Denisenko, 2021, p. 67).

Taigi, su įvairiomis gyvenimo sritimis susijusios melagingos (netikros) naujienos aukščiausioms ES institucijoms kėlė susirūpinimą pirmiausia dėl ES piliečių baimių ir netikrumo kurstymo, taip pat siekio diskredituoti Bendrijos šalis bei institucijų sprendimus.

Lietuvoje, panašiai kaip ir kitose ES šalyse, priešiškos informacijos sklaida pirmiausia siekiama silpninti transatlantinius ryšius, skaldyti visuomenę ir skatinti jos nepasitikėjimą institucijomis. Konkretūs melagingos informacijos taikiniai keičiasi ir atsižvelgiant į besiklostančią politinę bei ekonominę situaciją. Su ypač intensyviu priešiškos informacijos srautu Lietuvos gyventojai susidūrė 2020 m., prasidėjus COVID-19 pandemijai. Priešiškos informacijos srautą, kaip nurodo Valstybės saugumo departamentas, sudarė net tik jau ilgą laiką tikslingai platinami prieš Lietuvą nukreipti naratyvai, bet ir pavienės melagingos (netikros) naujienos (Grėsmių nacionaliniams saugumui vertinimas, 2021).

2020 m., kovo 16–29 d., pirmosiomis Lietuvoje paskelbto karantino savaitėmis, iniciatyvos „Demaskuok.lt“ duomenimis, analizuojamos melagingos informacijos sraute Lietuvoje galima išskirti dvi ryškias tikslus atskleidžiančias tendencijas. Pirmiausia, anot A. Kazlausko (2020), siekta iš esmės mažinti visuomenės pasitikėjimą autoritetais (sveikatos apsaugos sistema, akademikais, gydytojais ir mokslu), antra – pakirsti pasitikėjimą demokratinėmis, taikią pasaulio tvarką palaikančiomis institucijomis: NATO ir Europos Sąjunga. Pandemijos pradžioje fiksuotų informacinių incidentų, prie kurių priskiriamos ir melagingos (netikros) naujienos, susijusios su COVID-19, analizė pateikiama 4.3. poskyryje.

2.6. Pastangos kovoti su melagingomis (netikromis) naujienomis

2.6.1. Teisinis reguliavimas Europos Sąjungos (ES) mastu

1966 m. gruodį Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos priimto Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto (angl. *International Covenant on Civil and Political Rights*), kuris Lietuvoje galioja nuo 1992 m. vasario, 19 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta nuostata, kad *„kiekvienas žmogus turi teisę į saviraiškos laisvę; ši teisė apima laisvę nekliudomai ieškoti visokios informacijos, gauti ir perteikti ją bei idėjas, nepaisant valstybių sienų, žodžiu, raštu, spaudoje, meninės raiškos formomis arba kitokiais būdais savo nuožiūra“*. Vis dėlto informacijos laisvė, kuri plačiąja prasme yra „atviros, teisingos ir darnios pilietinės visuomenės bei demokratinės valstybės pagrindas“ (Vaišnys ir kt., 2017, p. 173), negali

būti absoliuti ir suderinama su kenkėjiška veikla. Pakto 20 straipsnis numato, kad įstatymo yra draudžiama „bet kokia propaganda“ ir „kiekvienas tautinės, rasinės ar religinės neapykantos kurstymo atvejis, kai yra skatinama diskriminacija, nesantaika ar smurtas“.

Kad saviraiškos laisvė nėra absoliuti, numato ir 1950 m. priimta Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija (angl. *The Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms*), kurios 10 straipsnio 2 dalis įtvirtina, kad naudojimasis saviraiškos laisve yra susijęs su pareigomis ir atsakomybe ir „gali priklausyti nuo tam tikrų formalumų, sąlygų, apribojimų ar sankcijų, kurias nustato įstatymas ir kurios demokratinėje visuomenėje yra būtinos valstybės saugumui, teritoriniam vientisumui ar visuomenės apsaugai užtikrinti, siekiant užkirsti kelią viešosios tvarkos pažeidimams ar nusikaltimams, įslaptintos informacijos atskleidimui arba teisminės valdžios autoritetui ir nešališkumui užtikrinti, apsaugoti žmonių sveikatą ar moralę, taip pat ginti kitų asmenų garbę ar teises“.

Europos saugumo ir bendradarbiavimo organizacijos (ESBO) narės, 1975 m. pasirašydamos Helsinkio baigiamąjį aktą, kurio pagrindu ir buvo įkurta ESBO, be kita ko, įsipareigojo tarpusavio santykiuose puoselėti „pasitikėjimo ir pagarbos tautoms atmosferą“ ir nevykdyti „agresyvaus karo propagandos“ viena kitos atžvilgiu.

Iškelti kovą su dezinformacija į aukštesnį politinį lygį ir imtis konkrečių veiksmų ES buvo priversta po 2014 m. Rusijos karinės invazijos į Ukrainą ir Krymo okupacijos, kai ypač susirūpinta dėl Kremliaus skleidžiamos kenkėjiškos informacijos ir jos daromos žalos. Rusija, kaip pastebi V. Denisenko, naudoja propagandinio karo metu keliamu informaciniu triukšmu, kuris apsunkina tiesos paieškas. „*Skirtingos versijos prigyja masinėje visuomenės sąmonėje ir net atvejai, kai plačiai paplitęs melas yra demaskuojamas, negeba išstumti jau įsitvirtinusių naratyvų iš žmonių įsivaizduojamosios tikrovės. Po 2014 metų lūžio Rusija atvirai naudoja šią strategiją savo plataus masto informaciniuose karuose*“ (Denisenko, 2021, p. 61).

Kadangi tuo metu priešiškų jėgų platinama klaidinanti informacija labiau sieta su dezinformacija nei po 2016 m. išplitusiu melagingų (netikrų) naujienų sąvoka, ES priimtas teisinis reguliavimas buvo nukreiptas būtent į kovą su dezinformacija bei propaganda.

Europos Vadovų Taryba (EVT) dar 2015 m. kovo mėn. iškėlė iniciatyvą parengti strateginės komunikacijos veiksmų planą dėl Rusijos vykdomų dezinformacijos kampanijų. Toks planas (angl. *European External Action Service, Action Plan on Strategic Communication*), bendradarbiaujant su valstybėmis narėmis ir ES institucijomis, buvo parengtas 2015 m. birželį, ir jame tarp numatytų veiklos

sričių buvo įvardytas tikslas stiprinti ES valstybių narių bendradarbiavimą, kad būtų galima kuo efektyviau sumažinti dezinformacijos sklaidos mastą (Vaišnys ir kt., 2017).

Tų pačių metų rugsėjį buvo suburta Europos išorės veiksmų tarnybos Strateginės komunikacijos Rytų kaimynystės šalyse darbo grupė (angl. *EEAS East StratCom Task Force*), kuriai pavesta įgyvendinti veiksmų planą ir koordinuoti ES komunikaciją, siekiant mažinti Rusijos skleidžiamos melagingos informacijos poveikį. Kaip skelbia EK, darbo grupė siekė rytines kaimynines šalis informuoti apie ES politiką; stiprinti bendrą žiniasklaidos aplinką šiose šalyse, be kita ko, remdama žiniasklaidos laisvę ir stiprindama nepriklausomą žiniasklaidą, ir didinti ES gebėjimus prognozuoti Kremliui palankią dezinformacijos veiklą, kovoti su ja ir didinti informuotumą apie ją (Pranešimas dėl ES strateginės komunikacijos, siekiant neutralizuoti prieš ją nukreiptą trečiųjų šalių propagandą, 2016).

2016 m. balandį EK paskelbė apie būtinybę stiprinti atsaką mišraus pobūdžio grėsmėms, apimančioms priešiškus veiksmus, skirtus konkrečiam regionui arba valstybei destabilizuoti, ir patvirtino bendrą sistemą kovai su mišraus pobūdžio grėsmėmis. Pasiūlyti 22 praktiniai veiksmai, kuriais siekta padėti ES valstybėms narėms ir jų partneriams kovoti su hibridinėmis grėsmėmis ir didinti visuomenių atsparumą šioms grėsmėms veiksmingiau nei iki šiol, imantis priemonių ir Bendrijos ir nacionalinių šalių mastu (ES stiprina atsaką mišraus pobūdžio grėsmėms, 2016). Tuo pačiu metu EK patvirtino komunikatą „Europos saugumo darbotvarkės įgyvendinimas siekiant kovoti su terorizmu ir sukurti tikrą, veiksmingą saugumo sąjungą“ (angl. *European Agenda on Security to fight against terrorism and pave the way towards an effective and genuine Security Union*). Šiame dokumente numatyti veiksmais, kuriais siekiama „apriboti teroristinės medžiagos prieinamumą internete“ ir remiant patikimus informacinius šaltinius, pirmiausia – žiniasklaidą, padėti žmonėms identifikuoti melagingą informaciją ir taip didinti visuomenės atsparumą dezinformacijai ir propagandai.

Kremliui toliau stiprinant konfrontaciją su ES ir didinant kenkėjišką įtaką Europos žiniasklaidos aplinkoje, 2016 m. lapkritį Europos Parlamentas priėmė rezoliuciją „ES strateginė komunikacija, siekiant neutralizuoti prieš ją nukreiptą trečiųjų šalių propagandą“ (angl. *EU strategic communication to counteract anti-EU propaganda by third parties*). Dokumente pripažinta, kad informacinį karą vykdanči Rusija skiria nemažai finansinių išteklių į dezinformacijos ir propagandos priemones, yra linkusi tyčia melagingai pateikti istorinius įvykius. Tokia melaginga informacija siekiama sumenkinti ES įvaizdį, todėl, Europos Parlamento nuomone, būtina vykdyti visuomenės informavimo kampanijas bei naudoti švietimo sistemas ir remti mokslinius tyrimus.

Rezoliucijoje išreikštas susirūpinimas, kad socialinė žiniasklaida ir interneto platformos naudojamos nusikalstamoms neapykantą kurstančioms kalboms ir smurto kurstymui, todėl valstybės

narės ragintos pritaikyti ir atnaujinti teisės aktus, kad juose būtų atsižvelgiama į virtualioje erdvėje vykstančius pokyčius. Be to, pabrėžta būtinybė glaudžiau bendradarbiauti su interneto platformomis ir pagrindinėmis interneto ir žiniasklaidos bendrovėmis. ES narės paragintos, bendradarbiaujant su ES valstybių narių žiniasklaidos atstovais bei ekspertais, plėtoti koordinuotus strateginės komunikacijos mechanizmus: rinkti duomenis ir faktus apie naudojimąsi propaganda, patvirtinti informacijos kilmę, demaskuoti kenkėjišką informaciją ir taip kovoti su dezinformacija bei propaganda (ES strateginė komunikacija, siekiant neutralizuoti prieš ją nukreiptą trečiųjų šalių propagandą, 2016).

Po metų – 2017-aisiais – tarptautiniu lygiu susirūpinta ir melagingų (netikrų) naujienų (jas priskiriant dezinformacijai) sklaida. 2017 m. kovą ESBO paskelbė Bendrą deklaraciją dėl saviraiškos laisvės ir netikrų naujienų, dezinformacijos ir propagandos (angl. *Joint declaration on freedom of expression and “fake news”, disinformation and propaganda*), kurioje atkreipiamas dėmesys, kad socialinėje žiniasklaidoje itin sparčiai plinta dezinformacija, prie kurios priskiriamos ir melagingos (netikros) naujienos, ir propaganda. Dokumente numatyta, kad visos suinteresuotosios šalys, įskaitant žiniasklaidos priemones, pilietinę visuomenę, akademinę bendruomenę, turėtų būti remiamos kuriant iniciatyvas, skirtas didinti supratingumą, kokią įtaką demokratijai, išraiškos laisvei, žurnalistikai daro dezinformacija ir propaganda ir koks svarbus atsakas į šiuos reiškinius (*Joint declaration on freedom of expression and “fake news”, disinformation and propaganda*, 2017).

Papildomą dėmesį melagingoms (netikroms) naujienoms sutelkė ir EK, kuri 2017 m. pabaigoje subūrė Aukšto lygio ekspertų grupę ir paprašė jos pateikti rekomendacijas, kokių politinių veiksmų reikia imtis, siekiant atremti melagingų (netikrų) naujienų ir dezinformacijos antplūdį. Analizę atlikę ekspertai 2018 m. kovą parengtame pranešime „Daugialypis požiūris į dezinformaciją“ (angl. *A multi-dimensional approach to disinformation. Report of the independent High level Group on fake news and online disinformation*) akcentavo kovą su dezinformacija ir įspėjo, kad kovojant su ja kyla rizika suvaržyti saviraiškos bei spaudos laisvę, todėl vietoj draudimų ir cenzūros rekomenduojama įgyvendinti ilgalaikes strategijas didinant visuomenės atsparumą dezinformacijai.

Tarp ekspertų rekomendacijų paminėta būtinybė stiprinti glaudesnę bendradarbiavimą tarp pilietinės visuomenės organizacijų, žiniasklaidos ir interneto platformų. Šios ir kitos suinteresuotosios šalys galėtų būti kviečiamos įsipareigoti imtis atsakomybės kovojant su melagingomis (netikromis) naujienomis ir dezinformacija (*A multi-dimensional approach to disinformation. Report of the independent High level Group on fake news and online disinformation*, 2018).

Prisiimti tokią atsakomybę socialinių tinklų valdytojoms ir kitoms skaitmeninėms bendrovėms pasiūlė EK, kuri 2018 m. balandį priėmė komunikatą „Kova su internetine dezinformacija“ (angl.

Tackling online disinformation: a European Approach). Jame akcentuojama, kad kovojant su dezinformacija reikėtų laikytis 4 pagrindinių principų ir tikslų:

1) užtikrinti daugiau skaidrumo (skelbti iš kur informacija atsirado, kaip ji buvo sukurta, kad piliečiai, galėtų įvertinti internete pateikiamą turinį ir sužinoti apie galimus bandymus manipuluoti jų nuomone);

2) skatinti informacijos įvairovę (remti kokybišką žurnalistiką, ugdyti piliečių gebėjimus naudotis žiniasklaidos priemonėmis, kad jie galėtų kritiškai vertinti pateiktą informaciją);

3) didinti informacijos patikimumą (gerinti informacijos atsekamumą ir patikrinti informacijos teikėjų tapatybę);

4) populiarinti įtraukius sprendimus (didinti piliečių informuotumą, įtraukti įvairias suinteresuotąsias šalis ir skatinti bendradarbiavimą su valdžios institucijomis, interneto platformomis, reklamuotojais, patikimais pranešėjais, žurnalistais ir žiniasklaidos grupėmis).

Taip pat komunikate EK paragino internetines platformas griežčiau kovoti su internetine dezinformacija ir imtis savireguliacijos priemonių. Todėl EK nurodė remianti kovos su dezinformacija kodekso rengimą, kad internetinės platformos būtų skatinamos siekti dezinformacijos mažinimo tikslų, tarp kurių – „imtis veiksmingesnių priemonių netikroms paskyroms uždaryti ir įrodyti tų priemonių veiksmingumą“. Be to, EVT ir EK susirūpino, kad dezinformacijos įtaka demokratiniais procesams, ypač rinkimams ES šalyse, vis didėja.

Remdamasi minėtu komunikatu, 2018 m. gruodžio mėn. EK paviešino ES kovos su dezinformacija veiksmų planą, kuriame „nustatyta dešimt konkrečių veiksmų, pagrįstų keturiomis prioritetinėmis sritimis, arba užmojais, orientuotais į visą visuomenę“ (Europos audito rūmai. Dezinformacija, daranti poveikį ES: pažabota, bet neįveikta“, 2021). Tarp prioritetinių sričių numatyta ne tik „gerinti ES institucijų gebėjimus aptikti, analizuoti ir atskleisti dezinformaciją“, bet ir „stiprinti koordinuotą ir bendrą atsaką į dezinformaciją“, taip pat – į kovą su dezinformacija įtraukti privačias įmones bei didinti visuomenės informuotumą, o tuo pačiu ir atsparumą melagingai informacijai. Tarp dešimties veiksmų buvo paminėta aktyvesnė komunikacija prieš 2019 m. Europos Parlamento rinkimus bei planai kartu su ES narėmis organizuoti tikslines kampanijas, skirtas didinti visuomenės informuotumą apie neigiamą dezinformacijos poveikį, be to, planuota atidžiai stebėti, kaip įgyvendinamos ES kovos su dezinformacija praktikos kodekso (angl. *The Code of Practice on Disinformation*) nuostatos (Europos audito rūmai. Dezinformacija, daranti poveikį ES: pažabota, bet neįveikta“, 2021).

Dar 2018 m. spalį keturios didžiosios bendrovės „Facebook“, „Google“, „Twitter“ ir „Mozilla“, Pasaulinė reklamos kūrėjų asociacija, Europos komunikacijos agentūrų asociacija, Interaktyvios

reklamos biuras Europoje pasirašė ES kovos su dezinformacija praktikos kodeksą ir įsipareigojo užtikrinti žinių patikros algoritmų skaidrumą, kad patikimos žinios būtų labiau matomos ir pasiekiamos vartotojams. 2019 m. gegužės mėn. prie kodekso prisijungė „Microsoft“, o 2020 m. birželio mėn. – „TikTok“ (*Introduction to the Code*, <https://disinfocode.eu/introduction-to-the-code/>).

Interneto platformos ir kitos IT įmonės įsipareigojo siekti skaidresnės politinės reklamos sklaidos, taip pat – investuoti į produktus, technologijas ir programas, kurios turėtų padėti vartotojams priimti informacija pagrįstus sprendimus, kai jie aptinka galimai melagingų (netikrų) naujienų. Įsipareigota bendradarbiauti su pilietine visuomene, vyriausybėmis, švietimo įstaigomis ir kitais suinteresuotaisiais subjektais bei remti kritinio mąstymo ir gebėjimo naudotis skaitmeninės žiniasklaidos priemonėmis tobulinimą. Kodeksą pasirašiusios įmonės reguliariai turi teikti ataskaitas EK, kokių veiksmų ir priemonių ėmėsi, kad būtų apribota dezinformacijos sklaida. Vis dėlto iš esmės, šio darbo autorės nuomone, ES kovos su dezinformacija praktikos kodeksas buvo skirtas kovoti būtent su socialiniuose tinkluose platinamomis melagingomis (netikromis) naujienomis. Pavyzdžiui, kodeksui skirtoje svetainėje skelbiama, kad nuo pandemijos pradžios 2020 m. vasarį „Meta“, valdanti socialinius tinklus „Facebook“ ir „Instagram“, pašalino daugiau kaip 24 mln. turinio vienetų, susijusių su melaginga informacija COVID-19 kontekste. „Google AdSense“ nuo 2020 m. sausio 1 d. iki 2022 m. balandžio 30 d. pagal klaidinančio turinio politiką ėmėsi veiksmų dėl kenksmingų teiginių apie sveikatingumą daugiau kaip 31 900 URL, kurių turinys susijęs su COVID-19.

Pažymėtina, kad paskelbus kovą su melagingomis (netikromis) naujienomis, aukščiausios ES institucijos vis dažniau akcentavo institucijų bendradarbiavimo poreikį. Kad ES yra įsipareigojusi apsaugoti visuomenę, piliečius ir laisves nuo hibridinių grėsmių, įskaitant klaidingos informacijos ir dezinformacijos veiksmus, akcentuota EVT 2019 m. birželį paskelbtoje 2019–2024 m. strateginėje darbotvarkėje. Joje numatyta, jog norint pašalinti hibridines ir dezinformacijos grėsmes, reikia ne tik didesnių išteklių ir technologinių pajėgumų, bet ir visapusiško požiūrio, kad institucijoms būtina bendradarbiauti ir aktyviau koordinuoti bendras pastangas bei veiklą.

2.6.2. Pastangų kovoti su melagingomis (netikromis) naujienomis per COVID-19 pandemiją reglamentavimas

Kad reikia imtis dar aktyvesnių atsakomųjų veiksmų kovojant su hibridinėmis grėsmėmis, įskaitant melagingas (netikras) naujienas, ir didinant atsparumą ES lygmeniu, tapo akivaizdu 2020 m., kai prasidėjo COVID-19 pandemija. Ją lydėjusią klaidingos informacijos bangą Pasaulio sveikatos

organizacija pavadino infodemija, kuri „sukėlė tiesioginę grėsmę visuomenės sveikatai ir ekonomikos atsigavimui“ (Europos audito rūmai. Dezinformacija, daranti poveikį ES: pažabota, bet neįveikta“, 2021).

Pasiūlymus dėl konkrečių veiksmų, kuriais būtų padidintas ES atsparumas dezinformacijos iššūkiams, 2020 m. birželį pateikė EK ir vyriausiasis įgaliotinis užsienio reikalams ir saugumo politikai Josepas Borrellis komunikate „Kova su dezinformacija apie COVID-19. Svarbiausia – tikri faktai“. Siūlyta teikti didesnę ES paramą faktų tikrintojams ir tyrėjams, stiprinami ES strateginės komunikacijos pajėgumus ir gerinti bendradarbiavimą su tarptautiniais partneriais, kartu užtikrinant saviraiškos laisvę ir pliuralizmą.

Internetinės platformos taip pat paragintos dar labiau įsitraukti į kovą su melagingomis (netikromis) naujienomis ir kitais bandymais dezinformuoti visuomenę, t. y. aktyviau šalinant neteisėtą ar melagingą turinį. Poreikis sutelkti pastangas aktyviau kovojant su visuomene klaidinančia informacija atsirado dar ir dėl to, kad ES pradėjus vakcinavimo kampanijas, viešojoje erdvėje ypač padaugėjo melagingų (netikrų) naujienų apie vakcinas nuo COVID-19.

Kovos su dezinformacija praktikos kodeksą pasirašiusios šalys dalyvavo specialioje dezinformacijos stebėsenos programoje, kuri patvirtino, kad platformos ėmėsi tinkamų ir efektyvių veiksmų siekdamos kovoti su klaidinančia informacija, skleidžiama tiek apie koronavirusą, tiek apie vakcinas.

EVT 2020 m. gruodį priimtose išvadose („Tarybos išvados dėl atsparumo didinimo ir kovos su hibridinėmis grėsmėmis, įskaitant dezinformaciją COVID-19 pandemijos kontekste“) taip pat pažymėta, kad „naujos technologijos ir krizės, pavyzdžiui, besitęsianti pandemija, suteikia galimybių priešiškiems subjektams plėsti savo kišimosi veiklą“. Taigi, kaip pripažino EVT, dėl COVID-19 pandemijos hibridinės grėsmės, kurios apima ir suintensyvėjusį dezinformacijos bei melagingų (netikrų) naujienų plitimą, ES ir jos valstybės narės tapo dar rimtesniu iššūkiu, todėl paraginta ES lygmeniu papildomai tvirčiau reaguoti kovojant su hibridinėmis grėsmėmis (ES veiksmai kovojant su COVID-19 dezinformacija, <https://www.consilium.europa.eu/lt/policies/coronavirus/fighting-disinformation/>).

1 diagrama. Europos audito rūmų atrinktų pagrindinių ES iniciatyvų, siekiant kovoti su dezinformacija ir melagingomis (netikromis) naujienomis, chronologija

Šaltinis: Audito Rūmai.

Apibendrinant galima padaryti išvadą, kad aukščiausios ES institucijos suvokė būtinybę imtis aktyvesnių priemonių kovojant su dezinformacija ir melagingomis (netikromis) naujienomis, labiausiai akcentuojant ir rekomenduojant stiprinti tiek valstybinių institucijų bendradarbiavimą, tiek raginimus priimti atsakomybę socialiniu tinklu valdančias bendroves ir kitas didžiąsias IT korporacijas. ES lygmenyje 2015–2020 m. buvo priimta nemažai teisės aktų bei atkreiptas dėmesys į dezinformacijos, prie kurios teisės aktuose priskiriamos ir melagingos (netikros) naujienos, daromą žalą tiek pačios ES, tiek nacionalinių šalių įvaizdžiui, teiktos rekomendacijos, kaip būtų galima sumažinti melagingos informacijos sklaidą. Tarp rekomendacijų buvo skatinama stiprinti institucijų bendradarbiavimą, tiek nustatant informacinius incidentus, tiek jiems užkertant kelią ir kovojant su jais – kas svarbu siekiant didinti visuomenės atsparumą tokio pobūdžio grėsmėms.

COVID-19 pandemija taip pat parodė, kad būtina imtis aktyvesnių priemonių siekiant apsaugoti ES bei Bendrijos narių visuomenės ir sprendimus priimančias institucijas nuo hibridinių grėsmių ir jų daromos žalos. EVT pripažino, kad dėl COVID-19 pandemijos ES ir jos valstybės narės tapo labiau pažeidžiamos hibridinių grėsmių atžvilgiu.

Vis dėlto šio darbo autorė pasigedo analizių bei vertinimo, kokių realių rezultatų šalys pasiekė, įgyvendindamos aukščiausiu ES lygiu teiktas rekomendacijas.

ES veiksmų plano, paskelbto 2018 m. gruodį, analizę atlikę Europos audito rūmai konstatavo, kad dokumente buvo numatytos „tinkamos, iniciatyvinės ir reagavimo priemonės, skirtos kovai su

dezinformacija“. Tačiau auditoriai savo išvadose pabrėžė, kad kenkėjiškos informacijos platintojai keičia taktiką, subjektus ir technologijas, o ES veiksmų planas nebuvo atnaujintas nuo tada, kai jis buvo pateiktas 2018-aisiais. Kovos su dezinformacija veiksmus EK įtraukė ir į 2020 m. gruodžio mėn. paskelbtą Europos demokratijos veiksmų planą, bet nepateikė jokių paaiškinimų, ar naujasis planas yra susijęs su ankstesniu ES kovos su dezinformacija veiksmų planu. Abiejose planuose, kaip paskelbė auditoriai, iškeltų bendro pobūdžio tikslų negalima išmatuoti, „nėra nustatytas kelių veiksmų įgyvendinimo terminas ir nėra vertinimo nuostatų“, be to, pasigesta ES atsako į dezinformaciją koordinavimo tvarkos, siekiant, kad reakcija būtų nuosekli ir proporcinga (Europos audito rūmai. „Dezinformacija, daranti poveikį ES: pažabota, bet neįveikta“, 2021).

2022 m. sausį darbą baigęs specialus Europos Parlamento komitetas užsienio šalių kišimosi į visus demokratinius procesus Europos Sąjungoje, įskaitant dezinformaciją, klausimais (angl. *the Special Committee for foreign interference in all democratic processes in the EU, including disinformation*) pripažino, kad Bendrijos gyventojams trūksta suvokimo, kokių pavojų kelia autokratiniai režimai, ypač Rusijos ir Kinijos, o ES sankcijos ir kitos priemonės nėra pakankamos, kas leido kenkėjiškoms jėgoms vykdyti kibernetinius išpuolius ir skaldyti visuomenę (*European Parliament resolution of 9 March 2022 on foreign interference in all democratic processes in the European Union, including disinformation*, 2022).

EP komitetas paragino stiprinti kovą su melagingomis (netikromis) naujienomis – greičiau reguliuoti interneto platformų bei socialinių tinklų veiklą ir taikyti sankcijas už melagingos informacijos skleidimą.

Šie ir kiti bendro pobūdžio tarptautiniai teisės aktai, įtvirtinantys informacijos laisvės principus, yra bendro pobūdžio, o atsakomybę, poveikio priemones ir įvairias sankcijas už kenkėjiškos informacijos platinimą numato atskirtos valstybės, priimdamos konkrečius įstatymus. Kaip numatyta Sutarties dėl ES veikimo 2–6 punktuose, valstybės narės yra atsakingos už priemones, skirtas kovoti su dezinformacija.

Tolimesniame šio darbo poskyryje bus aptartas Lietuvoje įtvirtintas teisinis reguliavimas kovojant su dezinformacija ir melagingomis (netikromis) naujienomis.

2.6.3. Teisinis reguliavimas Lietuvoje, kovojant su melagingomis (netikromis) naujienomis, ir padėties institucinis vertinimas

Lietuvoje draudimas „platinti dezinformaciją ir informaciją, šmeižiančią, įžeidžiančią žmogų, žeminančią jo garbę ir orumą“ yra įtvirtintas Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatyme.

Taip pat visuomenės informavimo priemonėms draudžiama skelbti informaciją, kuria: „*skleidžiama dezinformacija, karo propaganda, kurstomas karas, raginama prievarta pažeisti Lietuvos Respublikos suverenitetą – pakeisti jos konstitucinę santvarką, kėsintis į jos nepriklausomybę arba pažeisti teritorijos vientisumą*“ (Visuomenės informavimo įstatymas, 19 str.).

2019 m. balandį Seimas pritarė Visuomenės informavimo įstatymo pakeitimo projektui ir perkėlė į nacionalinę teisę ES direktyvos 2018/1808 nuostatas, kuriomis pakeičiamos Direktyvos 2010/13/ES 3 straipsnio nuostatos, susijusios su laisvo visuomenės informavimo audiovizualinėmis priemonėmis paslaugų priėmimo iš kitų ES valstybių narių apribojimu. Pataisomis siekta suteikti Lietuvos radijo ir televizijos komisijai (LRTK) galimybę operatyviau reaguoti į dezinformaciją ar propagandą. LRTK gali ne ilgiau kaip 72 valandoms, be teismo sprendimo, riboti laisvą televizijos programų, kurios transliuojamos ar platinamos iš ne ES, Europos ekonominės erdvės valstybių ar kitų Europos Tarybos konvenciją dėl televizijos be sienų ratifikavusių Europos valstybių, priėmimą Lietuvoje.

Lietuvos teisės aktai numato atsakomybę tik dezinformaciją platinantiems kanalams, o melagingų (netikrų) naujienų sklaida nėra reglamentuota. Teisinis reguliavimas, kaip pastebi V. Denisenko (2021), yra viena iš priemonių, kuriomis galima ginti visuomenę nuo neigiamo informacinio poveikio. Antroji – tai politinė valia organizuoti ir stiprinti informacinės erdvės saugumą strateginėmis komunikacijos priemonėmis. Strateginė komunikacija, kaip siūlo V. Denisenko, galėtų kelti kelis tikslus: fiksuoti kenkėjiškos informacijos atvejus, juos paneigiant ir nukenksminant, taip pat – kurti pozityvius ryšius su visuomene.

Lietuvos tyrėjai pripažįsta, kad Europos šalių kova su priešiška Rusijos propaganda ir dezinformacijos skleidimu efektyvumą lemia, kaip „ES šalys narės suvokia tokią propagandą ir kaip taiko reikiamas poveikio priemones, taip pat nuo to, kaip bendradarbiauja ir koordinuoja savo veiksmus“ (Vaišnys ir kt., 2017, p. 178).

Kad Rusija, skleisdama dezinformaciją ir propagandą per žiniasklaidą, socialinius tinklus, vykdydama kibernetines operacijas, siekė paveikti Vakarų valstybių, tarp jų – ir Lietuvos, demokratinius procesus, ypač rinkimus, minima dar 2018 m. parengtame Valstybės saugumo departamento ir Antrojo operatyvinių tarnybų departamento prie Krašto apsaugos ministerijos Grėsmių nacionaliniam saugumui vertinime.

2021 m. paskelbtame Grėsmių nacionaliniam saugumui vertinime COVID-19 pandemija įvardijama kaip globalią grėsmių situaciją keičiantis procesas, keliantis ne tik medicininės, bet ir

socialines, ekonomines bei geopolitines grėsmes. Tuo naudojosi Rusija ir Kinija siekdamos diskredituoti Vakarų šalis ir gerinti savo tarptautinį įvaizdį.

Pastebima, kad daugelyje valstybių pandemijos laikotarpiu aktyviau skleidžiamos radikalios politinės ideologijos ir destruktuvios sąmokslų teorijos. „Ši tendencija, tik ne tokia akivaizdi, pastebima ir Lietuvoje“ (Grėsmių nacionaliniam saugumui vertinimas, 2021, p. 9). „Rusija operatyviai prisitaikė prie besikeičiančios tarptautinio saugumo situacijos ir ėmė išnaudoti pandemiją propagandai ir dezinformacijai Vakarų valstybėse skleisti“ (Grėsmių nacionaliniam saugumui vertinimas, 2021, p. 15).

Kinija ir Rusija įvardytos kaip šalys, kurios vakcinos nuo COVID-19 kūrimu ir gamyba naudojasi kaip geopolitiniu įrankiu: Kinija siekia, kad jos sukurta vakcina naudotųsi kuo daugiau užsienio valstybių, o Rusija vakcinos sukūrimą sieja su tarptautiniu valstybės įvaizdžio gerinimu (Grėsmių nacionaliniam saugumui vertinimas, 2021).

K. Rimkevičiaus (2019) teigimu, melagingų (netikrų) naujienų, kurias jis sieja su dezinformacija, sklaidą informacinėje erdvėje reikia vertinti kaip sudėtingą situaciją, griaunančią demokratijos pamatus, todėl kovojant su šiuo reiškiniu būtinos bendros – tiek politikų, tiek visuomenės, tiek informacijos sklaidos kanalų – pastangos. Autorius tarpinstitucinį bendradarbiavimą ir valstybės paramą vadina gyvybiškai svarbiu aspektu. „*Tokiai grėsmei suvaldyti neužtenka atskirų valstybių pastangų, neužtenka asmens klasikinio menų, mokslo, gyvenimo tikrovės išmanymo, neužtenka vienos nominuotos institucijos pastangų. <...> Glaudus valstybių bendradarbiavimas ir visų suinteresuotų grupių – interneto platformų, žiniasklaidos, reklamos industrijos, mokslo institucijų, pilietinės visuomenės (kiekvieno piliečio, nevyriausybinių organizacijų, įvairių bendruomenių) ir valdžios (politikų, administratorių, viešųjų institucijų) – pastangų telkimas yra raktas, galintis padėti užrakinti dezinformacijos pandoros skrynią.*“ (Rimkevičiaus, 2019, p. 21).

V. Denisenko (2021) taip pat mano, kad neturint aiškos strategijos, kyla rizika neracionaliai panaudoti išteklius, o skirtingos institucijos bei organizacijos gali dubliuoti viena kitos veiklą. „Sunku būtų tikėtis sėkmės, užtikrinant informacinį šalies saugumą, neturint strateginio požiūrio ir tinkamos skirtingų institucijų veiksmų koordinacijos“ (Denisenko, 2021, p. 136).

Toliau šiame darbe bus analizuojami institucijų bendradarbiavimo, kovojant su melagingomis (netikromis) naujienomis COVID-19 kontekste, proceso eiga, ypatumus ir bendro atsako efektyvumą per pirmąjį karantiną, trukusį nuo 2020 m. kovo 16 d. iki 2020 m. birželio 17 d.

3. TYRIMO METODIKA IR ORGANIZAVIMAS

3.1. Kokybinio tyrimo metodologija

Šio darbo autorė, siekdama įvertinti institucijų bendradarbiavimo, kovojant su netikromis naujienomis COVID-19 kontekste, ypatumus, atliko kokybinį tyrimą. Kokybiniai tyrimai pasirenkami, kai reikia paaiškinti reiškinį mažai tirtose srityse ir norima sužinoti subjektyvią respondentų nuomonę (Valackienė ir Mikėnė, 2008). Kokybiniai tyrimai taip pat leidžia platesniu aspektu nagrinėti tiriamą problemą ir surinkti detalesnę informaciją bei naujus faktus. Šiems tyrimams, anot K. Kardelio, „būdinga kuriamasis žinių pobūdis, holistinė analizė ir paaiškinimai“ (2017, p. 330).

Darbu buvo pasirinkti šie tyrimo metodai:

1. Mokslinės literatūros analizė;
2. Teisinio reglamentavimo analizė;
3. Viešai prieinamos informacijos analizė;
4. Kokybinis interviu – ekspertų apklausa;
5. Duomenų apdorojimas ir analizė.

Kadangi, šio darbo autorės vertinimu, kokybinis tyrimas leidžia pateikti išsamią informaciją apie tyrimo objektą – institucijų bendradarbiavimo ypatumus – buvo pasirinktas struktūruoto interviu metodas. Šis metodas mokslininkų apibūdinamas kaip vienas pagrindinių apklausos metodų kokybiniuose tyrimuose, suteikiantis galimybę kuo išsamiau atskleisti respondentų požiūrį analizuojamais klausimais. „Kokybinio interviu pagrindas – atviri klausimai, į juos tikimasi gauti kiek įmanoma platesnius, išsamesnius, atviresnius atsakymus, suformuluotus ir pateiktus paties tyrimo dalyvio, atspindinčius jo perspektyvą“ (Gaižauskaitė ir Valavičienė, 2016, p. 16). Norint gauti tarpusavyje lengvai palyginamų duomenų, anot K. Kardelio (2017), patariama klausti standartizuotų klausimų, kai klausimai ir visa procedūra numatoma iš anksto, o vykstant interviu mažai kas keičiama.

Kokybinis interviu – ekspertų apklausa. I. Gaižauskaitė ir N. Valavičienė ekspertų interviu apibrėžia kaip „individualų interviu naudojant klausimyną-gaires, o tyrimo dalyvis yra ekspertas – kokios nors srities profesionalas, žinovas, turintis išskirtinių (specifinių) žinių ir patirties savo srityje. Tyrėjus domina ne jo, kaip žmogaus asmenybė ar asmeninė biografija, o konkrečios srities žinios, kurių jis turi kaip tam tikrų funkcijų atlikėjas ir dėl šių žinių yra tam tikros srities ekspertas ir (ar jam) priskirtas eksperto statusas“ (Gaižauskaitė ir Valavičienė, 2016, p. 211).

Interviu sudarė 9 atviri klausimai, pateikti 1 priede. Klausimai buvo siunčiami respondentams el. paštu prašant į juos atsakyti raštu arba žodžiu. Darbo autorė, siekdama surinkti kuo objektyvesnius vertinimus, tiriamu klausimu nei savo nuomonės, nei kitų respondentų nuomonės neatskleidė.

Autorė išskyrė šiuos tyrimo etapus:

Interviu klausimyno parengimas. Buvo parengti 9 atviro tipo klausimai, kuriuos pagal turinį klausimus galima suskirstyti į šias grupes: 1–3 klausimai skirti įvertinti institucijų bendradarbiavimo, kovojant su melagingomis (netikromis) naujienomis COVID-19 kontekste, planavimą ir įgyvendinimą, keltus tikslus ir uždavinius; 4–6 klausimai skirti nustatyti institucijų bendradarbiavimo, kovojant su melagingomis (netikromis) naujienomis, paskatas ir kliūtis bei pasitelktas komunikacijos priemonės; likusieji – skirti identifikuoti institucijų bendradarbiavimo rezultatus ir atskleisti naudos vertinimą bei sužinoti ekspertų nuomonę, koks bendradarbiavimo modelis galėtų būti efektyvus ateityje.

Respondentų atranka. Interviu tyrimo respondentais pasirinkti 9 asmenys, ėję pareigas atsakingose valstybės institucijose, kurios bendradarbiavo arba palaikė glaudžius santykius kovojant su melagingomis (netikromis) naujienomis:

- SAM viešųjų ryšių skyriaus darbuotojas
- SAM viešųjų ryšių skyriaus darbuotojas
- SAM darbuotojas
- LK SKD darbuotojas
- LK SKD darbuotojas
- LK SKD darbuotojas
- KAM viešųjų ryšių darbuotojas
- VIG vadovas
- VIG atstovas

Pasiruošimas interviu ir jo atlikimas. Darbo autorė 9 atrinktiems informantams išsiuntė el. laiškus, kuriuose pristatė darbo tikslus bei uždavinius ir paprašė atsakyti į atvirus klausimus raštu arba žodžiu, suderinus konkretų interviu laiką. Tyrimas atliktas 2022 m. vasario ir kovo mėnesiais. Vidutinė interviu trukmė – 20 min. Tyrimas atliktas tik gavus respondentų sutikimą, užtikrinant jų anonimiškumą ir konfidencialumą.

Pažymėtina, kad trys iš 9 respondentų į klausimus neatsakė. Šešių respondentų gauti atsakymai buvo užkoduoti nuo V1 iki V6, siekiant interviu anonimiškumo ir atsakymų nepriklausomumo. Visi respondentai, argumentuodami laiko stoka, atsakymus pateikė žodžiu. Interviu metu surinkti duomenys buvo analizuojami juos sistemingai struktūrizuojant ir pateikiant lentelėse pagal gautus atsakymus.

Duomenų apdorojimas ir analizė. Tyrimo duomenys buvo surinkti vykdant su respondentais interviu žodžiu telefonu arba pasinaudojant kitomis techninėmis priemonėmis, per „Zoom“ ar „Teams“ platformas. Visi interviu buvo įrašyti į diktofoną ir vėliau atlikta jų transkripcija. Interviu metu gauti duomenys analizuoti taikant turinio analizės metodą. Turinio analizė atlikta šiais etapais: esminių kategorijų išskyrimas, turinio skaidymas iš kategorijų į subkategorijas, subkategorijų interpretavimas ir pagrindimas.

Apibendrinant, autorės nuomone, pasirinkti tyrimo metodai atitinka darbo tikslą – ištirti institucijų bendradarbiavimo ypatumus kovojant su melagingomis (netikromis) naujienomis COVID-19 kontekste – bei pasiekti darbe išsikeltus uždavinius. Autorė laikosi nuomonės, kad tyrimas nepažeidžia tyrimo dalyvių profesinės etikos, asmens duomenų apsaugos bei kitų teisės aktų reikalavimų, nes respondentų dalyvavimas tyrime buvo laisvanoriškas, o tyrimo metodai bei instrumentai pasirinkti laikantis etikos ir anonimiškumo principų.

4. INSTITUCIJŲ BENDRADARBIAVIMO YPATUMŲ, KOVOJANT SU MELAGINGOMIS (NETIKROMIS) NAUJIENOMIS COVID-19 KONTEKSTE, VERTINIMAS

4.1. COVID-19 pandemijos situacija Lietuvoje

2019 m. gruodį Kinijos Uhano provincijoje ėmė plisti iki tol žmonijai nežinomas koronavirusas, kurio sukeltą infekcinę kvėpavimo takų ligą Pasaulio sveikatos organizacija (PSO) pavadino COVID-19, o 2020 m. sausio 30 d. intensyvių ligos plitimą įvardijo kaip tarptautinio masto visuomenės sveikatos problemą („Teisė ir COVID-19 pandemija“, 2022).

Atsižvelgdama į PSO rekomendacijas, Lietuvos Respublikos Vyriausybė 2020 m. vasario 26 d. paskelbė valstybės lygio ekstremaliąją situaciją dėl naujos užkrečiamosios ligos plitimo grėsmės (Vyriausybės nutarimas Nr. 152 „Dėl valstybės lygio ekstremaliosios situacijos paskelbimo“). Vasario 27 d. Ministras Pirmininkas S. Skvernelis paskyrė sveikatos apsaugos ministrą A. Verygą į vyriausiojo operatyvinio pareigūno ekstremalioms situacijoms valstybės lygiu pareigas. Kitą dieną, vasario 28-ąją, Lietuvoje pranešta apie pirmą COVID-19 užsikrėtusią pacientę (Gudelis, 2020). Tą pačią dieną Vyriausybės ekstremalių situacijų komisija nutarė, kad informacijos apie COVID-19 situaciją teikimą žiniasklaidai ir visuomenei turi organizuoti Vyriausybės ekstremaliųjų situacijų operacijų centro Visuomenės informavimo grupė (VIG).

Sveikatos apsaugos ministerija (SAM) paskelbė, kad VIG vadovu paskirtas Ministro Pirmininko patarėjas Giedrius Surplys, jo pavaduotojais – sveikatos apsaugos ministro patarėja Lina Bušinskaitė ir energetikos ministro patarėja Aurelija Vernickaitė. VIG grupės nariais paskirti ir kitų institucijų – Vyriausybės kanceliarijos, SAM, Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, Vidaus reikalų ministerijos (VRM), Užsienio reikalų ministerijos (URM), Teisingumo ministerijos, Krašto apsaugos ministerijos (KAM), VĮ „Lietuvos oro uostai“ ir VŠĮ „Keliau Lietuvoje“ – atstovai. „VIG tikslas – laiku ir operatyviai teikti visuomenei, žiniasklaidai, asocijuotoms struktūroms informaciją apie naująjį koronavirusą“ („Patvirtinta Visuomenės informavimo grupė dėl koronaviruso“, *sam.lrv.lt*, 2020-03-10).

Reaguojant į tai, kad 2020 m. kovo 11 d. PSO paskelbė pasaulinę pandemiją, nuo 2020 m. kovo 16 d. visoje Lietuvos teritorijoje buvo paskelbtas trečias (visiškos parengties) civilinės saugos sistemos parengties lygis ir karantinas (2020 m. kovo 14 d. Vyriausybės nutarimas Nr. 207 „Dėl karantino Lietuvos Respublikos teritorijoje paskelbimo“). 2020 m. kovo 19 d. A. Veryga priėmė sprendimą, kuriuo, „siekiant užtikrinti visuomenės teisę gauti patikrintą, tikslią ir operatyvią informaciją“, visoms asmens ir visuomenės sveikatos priežiūros įstaigoms bei valstybės institucijoms, tokioms kaip Nacionaliniam visuomenės sveikatos centrui prie SAM bei SAM Ekstremalių sveikatai situacijų centrui, leidžiama

skelbti informaciją dėl koronaviruso plitimo grėsmės, tačiau visi veiksmai turi būti *a priori* suderinti su VIG („Sprendimas dėl viešosios informacijos apie valstybės lygio ekstremaliąją situaciją skelbimo ir viešinimo“, 2020-03-19).

Pirmasis karantinas Lietuvoje tęsėsi nuo 2020 m. kovo 16 d. iki 2020 m. birželio 17 d. (Vyriausybės 2020 m. birželio 10 d. nutarimas Nr. 579 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2020 m. kovo 14 d. nutarimo Nr. 207 „Dėl karantino Lietuvos Respublikos teritorijoje paskelbimo“ pripažinimo netekusiu galios“).

Pirmojo karantino metu Lietuvoje taikyti įvairūs ribojimai – buvo apribota kai kurių įmonių ūkinė veikla, viešųjų ir administracinių paslaugų teikimas, gyventojų judėjimas, susirinkimų, renginių organizavimas, taikytos kitos socialinę distanciją užtikrinančios priemonės, kurių imtasis siekiant sustabdyti viruso plitimą tarp Lietuvos gyventojų. Judėjimo, bendravimo, verslo ir kitos veiklos apribojimo priemonės buvo įvestos įvairiose pasaulio šalyse, tačiau ribojimai Lietuvoje, kaip pastebi knygos „Teisė ir COVID-19 pandemija“ autoriai, „buvo vieni griežčiausių, lyginant su kaimyninėmis valstybėmis regione, vertinant jų priklausomybę nuo užsikrėtimų COVID-19 liga atvejų per dieną skaičiaus“ („Teisė ir COVID-19 pandemija“, 2022, p. 18). Šis įvestų ribojimų aspektas, magistrinio darbo autorės nuomone, yra svarbus, nes kėlė nerimą daliai šalies gyventojų, o tuo mėgino naudotis kenkėjiškos informacijos, tarp jos – ir melagingų (netikrų) naujienų, skleidėjai.

Toliau šiame darbe nagrinėjant institucijų bendradarbiavimą kovojant su melagingomis (netikromis) naujienomis, detaliau bus nagrinėjamas būtent laikotarpis, sutampantis su COVID-19 pandemijos pradžia 2020 m. sausio 30 d., ir pasibaigiantis 2020 m. birželio 17 d., kai Vyriausybė atšaukė pirmąjį karantiną.

4.2. Viešai prieinamos informacijos apie institucijų bendras pastangas kovoti su melagingomis (netikromis) naujienomis per COVID-19 pandemiją analizė

Viešai prieinami šaltiniai nesuteikia detalesnės informacijos apie institucijų bendradarbiavimą, siekiant bendromis pastangomis kovoti su melagingomis (netikromis) naujienomis. Lietuvoje už įvairių tipų incidentų elektroninėje aplinkoje fiksavimą yra atsakingas Lietuvos kariuomenės Strateginės komunikacijos departamentas (LK SKD).

KAM paskelbtoje Nacionalinėje kibernetinio saugumo būklės ataskaitoje 2020 m. nurodoma, kad būtent dėl pandemijos LK SKD veikla 2020 m. yra išskiriama į du etapus. Pirmasis etapas apėmė laikotarpį nuo 2020 m. sausio iki gegužės mėnesio, kai LK SKD buvo susitelkęs į priešiškos informacinės

aplinkos stebėseną, daugiausia dėmesio skiriant COVID-19 pandemijos situacijai. Antrasis veiklos etapas tęsėsi nuo birželio 1 d. iki gruodžio 31 d., kai stebėseną vykdyta orientuojantis į kitas Lietuvai svarbias strategines – gynybos, kultūros ir švietimo, socialinio saugumo, ekonomikos ir energetikos, konstitucinių pagrindų apsaugos bei užsienio politikos – sritis (Nacionalinė kibernetinio saugumo būklės ataskaita 2020 m., 2021).

Kaip rodo šio darbo autorės atlikta viešai prieinamos informacijos analizė, pirmą kartą apie LK SKD įsitraukimą į institucijų bendradarbiavimo procesą paskelbta 2020 m. kovo 19 d. svetainėje *kariuomene.lt*. Pranešime spaudai „Dažniausiai užduodami klausimai apie koronavirusą COVID-19 ir Lietuvos kariuomenės veiklą“ rašoma, kad taikos metu valstybės ir savivaldybės institucijos gali pasitelkti kariuomenę į pagalbą. Šalyje paskelbus ekstremaliąją padėtį, Lietuvos kariuomenė, gavusi rašytinį prašymą, gali padėti įvairiems civilinės saugos sistemos pajėgų subjektams, pavyzdžiui, Priešgaisrinės apsaugos ir gelbėjimo departamentui, policijai, Valstybės sienos apsaugos tarnybai, Viešojo saugumo tarnybai ir kt., vykdyti gelbėjimo ir kitų neatidėliotinių darbų užduotis. Minėtame pranešime vienu sakiniu paminėta, kad nuo 2020 m. kovo 10 d. LK SKD „teikia informacinės aplinkos analizę dėl COVID-19 informacinių atakų“. Kadangi šis pranešimas spaudai buvo nuolatos atnaujinamas aktuali informacija, 2020 m. kovo 23 d. jis papildytas įrašu, kad nuo kovo 23 d. „Sveikatos apsaugos ministerijos prašymu, visuomenės informavimo grupei priskirti LK SKD kariai ir darbuotojai.“

Po savaitės – 2020 m. kovo 30 d. – LK interneto svetainėje paskelbtame pranešime spaudai „Lietuvos kariuomenė vykdo kovinį rengimą ir remia valstybines institucijas“ rašoma, kad kariškiai padeda transportuoti apsaugos priemonių krovinius, Karo policija – saugoti medicininių priemonių sandėlius, o LK SKD analitikai „papildomą dėmesį skyrė šiai aktualijai ir teikia informacinės aplinkos analizę apie COVID-19 informacines atakas“.

Mokslininkai, tyrinėjantys tiek dezinformaciją, tiek melagingų (netikrų) naujienų fenomeną, akcentuoja svarbą viešinti užfiksuotus melagingos informacijos atvejus ir taip skatinti visuomenę kritiškai vertinti ją pasiekiančių naujienų srautą (Denisenko, 2021).

Kaip minėta 2.6.1 poskyryje, poreikį demaskuoti kenkėjišką informaciją ir taip kovoti su dezinformacija bei propaganda, dar 2016 m. akcentavo Europos Parlamentas, priėmęs ES strateginei komunikacijai skirtą rezoliuciją.

Vis dėlto 2020 m. kovo mėn. detalesnių pranešimų spaudai apie melagingos informacijos atvejus, kuriuos fiksavo LK SKD analitikai, viešai svetainėje *kariuomene.lt* nebuvo paskelbta, nors pats LK SKD tapo melagingų (netikrų) naujienų skleidėju taikiniu 2020 m. kovo 20 d. Tą dieną portalo *delfi.lt* redakcija gavo laišką, neva išsiųstą vieno iš LK SKD darbuotojų. Laiške buvo rašoma, kad 2020 m. kovo

13 d. vykusio Valstybės gynimo tarybos posėdžio metu tuometis krašto apsaugos ministras Raimundas Karoblis neva paprašė Lietuvos sąjungininkų amerikiečių dėl kylančios COVID-19 grėsmės neatšaukti JAV vadovaujamų tarptautinių pratybų „DEFENDER EUROPE 2020“, tačiau „vengiant panikos, nuspręsta žiniasklaidai neteikti informacijos apie amerikiečių karių ir įrangos judėjimą Lietuvoje“ („Sukčiai naudojami koronavirusu: apsimetę pareigūnais baugina apie neva slepiamą informaciją“, *delfi.lt*, 2020-03-20). Kaip rašoma minėtoje publikacijoje, Valstybės gynimo tarybos posėdis iš tiesų vyko 2020 m. kovo 13 d., tačiau nebuvo priimta jokių sprendimų nei dėl NATO karių judėjimo Lietuvoje, nei dėl informacijos žiniasklaidai neteikimo.

Minėta ataka buvo labai gerai organizuota siekiant padaryti kuo didesnės žalos, nes suklustoti laišakai, kaip rašoma publikacijoje, buvo išsiųsti „Lenkijos gynybos ministerijai, NATO štabui, keletui Krašto apsaugos ministerijos darbuotojų“. Portalo *delfi.lt* straipsnis užbaigiamas pateikta informacija apie LK SKD analitikų fiksuotą ženkliai išaugusį informacinių incidentų elektroninėje erdvėje skaičių – nuo 2020 m. vasario 1 d. iki kovo 19 d. nustatyta apie 150 skirtingų tipų informacinių incidentų, susijusių su COVID-19. Jų pagrindiniai taikiniai buvo Lietuvos Respublikos vadovybė ir jos pastangos valdyti COVID-19 pasekmes, LK ir kariuomenės modernizavimas, vystymas, Lietuvos žiniasklaida ir žurnalistai, NATO ir NATO pratybos Baltijos regione ir JAV, ES ir ES šalių vienybė.

Šiame ir kituose straipsniuose bei LK SKD rengtuose pranešimuose spaudai dažniausiai pateikiama ir analizuojama *informacinių incidentų* statistika. Kaip numatyta Vyriausybės 2020 m. rugpjūčio 26 d. nutarime Nr. 955 „Dėl Strateginės komunikacijos nacionalinio saugumo srityje koordinavimo tvarkos aprašo patvirtinimo“, informacinis incidentas – tai „vienkartinis ne ES ir (ar) NATO valstybių narių ar jų subjektų informacinis veiksmas, kuriuo, tendencingai informuojant visuomenę, siekiama paveikti su Lietuvos Respublikos nacionalinio saugumo interesais susijusių sprendimų priėmimo procesą ir kuris tiesiogiai nėra susijęs su kitais tokiais veiksmais“.

Toliau šiame darbe bus analizuojama LK SKD fiksuotų ir pavišintų informacinių incidentų statistika. Komunikuodami tiek žodžiu, tiek raštu, LK SKD atstovai linkę akcentuoti informacinius incidentus, nors nevengia ir melagingų (netikrų) naujienų sąvokos. Kaip mini V. Denisenko (2021), cituodamas LK atstovą Tomą Balkų, „atsižvelgiant į simuliakrinį šio reiškinių pobūdį“, žodis „naujiena“ neturėtų būti vartojamas, nes kalbėdami apie „netikras naujienas“ diskredituojame naujienų sąvoką ir, atitinkamai, žurnalistų darbą“ (2021, p. 69).

Pirmas pranešimas spaudai apie kenkėjiškos informacijos atakas, pavadintas „Kariuomenė įspėja – aktyvėja bandymai klaidinti visuomenę“, svetainėje *kariuomene.lt* paskelbtas 2020 m. balandžio 6 d. Jame rašoma, kad vien per savaitę – nuo kovo 26 d. iki balandžio 2 d. – LK SKD užfiksavo 176

informacinio pobūdžio incidentus, susijusius su COVID-19 kontekstu, o iš viso per du mėnesius – nuo vasario 1 d. iki balandžio 2 d. – nustatyta 467 skirtingų tipų incidentai elektroninėje aplinkoje.

Pranešime nurodoma, kad *„pasinaudojant viruso COVID-19 pandemija, aktyvėja bandymai šalies informacinėje ir internetinėje erdvėje skleisti dezinformaciją, melagingas naujienas, realybės neatitinkančius faktus, siekiama klaidinti visuomenę ir manipuluoti žmonių nuotaikomis“*.

Taip pat rašoma, jog *„pasitelkiant įvairias sąmokslų teorijas, faktų neatitinkančią informaciją, gandus, melagingas naujienas ir manipuliacijas žmonių emocinė būsenoje siekiama neutralizuoti Lietuvos visuomenės kritinį mąstymą, supriešinti gynybos, sveikatos apsaugos ir švietimo sektorius, įtakoti šalies gynybos lygio bei įsipareigojimų NATO mažinimą, didinti atskirtį tarp valstybės ir jos piliečių, kurstyti visuomenės susiskaldymą, piliečių nepasitikėjimą Europos Sąjunga ir NATO, koordinuotomis informacinėmis ir kibernetinėmis atakomis platinant melagingas naujienas Vakarų auditorijoms mažinti užsienio partnerių ir sąjungininkų pasitikėjimą Lietuvą, skleidžiant klaidingą informaciją apie 5G tinklą stabdyti šalies komunikacijų infrastruktūros vystymą“*.

LK interneto svetainėje paskelbtų pranešimų spaudai analizė, kurią atliko šio darbo autorė, atskleidė, kad apie LK SKD fiksuotus informacinius incidentus buvo komunikuojama nuosekliai, t. y. kas savaitę platinant pranešimus spaudai beveik visu pirmojo karantino laikotarpiu. Nuo 2020 m. kovo 16 d. iki 2020 m. birželio 18 d. iš viso interneto svetainėje *kariuomene.lt* pavišinta 11 pranešimų spaudai apie LK SKD fiksuotus informacinius incidentus, kas sudarė 9,6 proc. visų pranešimų spaudai, skelbtų minėtu laikotarpiu.

Svetainėje *kariuomene.lt* 2021 m. kovo 27 d. paskelbtame pranešime spaudai „Dezinformacijos srautas 2020 m. išaugo 18 proc.“ rašoma, kad iš viso per 2020 m. LK SKD nustatė 3412 „valstybei priešiškos ir nedraugiškos informacinės veiklos atvejus“, taip pat užfiksuota 10 priešiškų informacinių operacijų, o nuo 2020 m. pradžios iki birželio 1 d. nustatyti 1484 incidentai, susiję su COVID-19 situacijos valdymu Lietuvoje ir užsienyje. Vis dėlto 2020 m. birželio 22 d. paskelbtame pranešime spaudai „Informacinėje erdvėje vis dar fiksuojami incidentai COVID-19 tema“ rašoma, kad „Nuo vasario 1 d. iki birželio 18 d. (imtinai) nustatyta apie 1484 skirtingų tipų informacinių incidentų, skleidžiamų elektroninėje aplinkoje lietuvių, rusų, ir anglų kalbomis, kurie susiję su COVID-19 virusu“.

Taigi, galima daryti išvadą, kad itin detali informacinių incidentų, susijusių COVID-19, statistika, tiksliai apibūdinanti tiek stebėjimo laikotarpį, tiek užfiksuotus incidentus, viešai LK SKD skelbiama apytikslių skaičiavimų ribose.

Toliau darbe bus pristatyta detalesnė LK SKD pavišintų spaudos pranešimų apie fiksuotus informacinius incidentus, susijusius su COVID-19, analizė.

4.3. Interneto svetainėje *kariuomene.lt* pavišintų pranešimų spaudai analizė

LK SKD rengtuose ir nuo 2020 m. kovo 16 d. iki 2020 m. birželio 18 d. platintuose pranešimuose spaudai akcentuotos pagrindinių naratyvų, susijusių su COVID-19, grupės, taip pat melagingos informacijos taikiniai. Šių pranešimų spaudai analizė atskleidė, kad LK SKD paminėjo 33 naratyvų grupes (šiam darbe pažymėtas N1–N33) ir nurodė 12 taikinių (šiam darbe pažymėtas T1–T12).

Viena pagrindinių naratyvų grupių, susijusių su COVID-19, buvo platinama sąmokslų teorija, kad esą **COVID-19 virusas neegzistuoja (N1)**: „COVID-19 virusas neegzistuoja ir yra paprasčiausias būdas valdžios institucijoms tikslingai įbauginti gyventojus“, „tai valdžios ir žiniasklaidos kartu sukurtas panikos burbulas“, „COVID-19 virusas yra prasimanytas“, „koronavirusas neva yra finansinė, pasaulinio masto afera“.

Naratyvas, kad COVID-19 virusas neegzistuoja, fiksuotas jau pačioje pandemijos pradžioje, pirmajame LK SKD pranešime spaudai ir vėlesniuose pranešimuose iki 2020 m. birželio 18 d. paminėtas mažiausiai 7 kartus.

Su minėtu naratyvu yra susijusios dar bent 5 sąmokslų teorijos, kurios iš viso pranešimuose spaudai paminėtos 26 kartus:

- **apie COVID-19 kilmę (N4)**: „COVID-19 virusas yra sukurtas farmacinių kompanijų“; „<...> yra biologinis ir ideologinis JAV ginklas, atgabentas į Kiniją“; „neva tai yra biologinis ginklas, kuriuo siekiama sumažinti pasaulio gyventojų populiaciją“; „Teigiama, jog COVID-19 yra dirbtinis virusas, kuriuo yra siekiama suvaržyti visuomenę bei sumažinti pasaulinę populiaciją“; „pats virusas <...> nėra pavojingas, taip pat, kad virusas galėjo būti sukurtas vienoje iš JAV finansuojamų laboratorijų“.
- **apie 5G tinklą (N2)**: „sąmoningi tam tikrų grupių veiksmai siekiant darželiuose ir mokyklose įrengti 5G tinklą“; „COVID-19 virusu yra maskuojamas tikrasis tikslas – 5G ryšio diegimas, neva viruso užkratas plinta per 5G ryšį“; „COVID-19 virusas tėra tik pretekstas valdžios institucijoms šalyje netrukdomai diegti 5G ryšio komunikacijos infrastruktūrą“; „karantino metu vyksta pasiruošimas įdiegti 5G ryšį, kuris bus skirtas masiniam žmonių sekimui ir kontrolei“.
- **apie vakcinaciją nuo COVID-19 (N5)**: „skiepai nuo viruso skirti žmonių skaitmenizavimui (čipavimui) ir kontrolei“; „priverstiniai skiepai nuo COVID-19 – tai būdas sumažinti žmonijos populiaciją ar pasaulio globalistai, pasinaudodami COVID-19 pandemija, siekia masinio

skiepijimo būdais įdiegti Nano-mikroschemas ir taip suskaitmenizuoti (sučipuoti) žmoniją“; [virusu prisidengiama] paskatinti masinę Žemės gyventojų vakcinaciją ar „čipavimą“, siekiama įbauginti gyventojus ir taip lengviau juos valdyti“; „vakcinas nuo COVID-19 yra nesaugios“;

- **apie „Microsoft“ vadovo Bilo Gateso interesus (N6):** *„labiausiai iš to pasipelnys „Microsoft“ vadovas Bilas Gatesas, kuris uždirbs iš masinės vakcinacijos“; „Covid-19 tai elitistų ir globalistų, tokių kaip Bilas Gatesas, pretekstas masinei žmonių vakcinacijai“; „neva buvęs „Microsoft“ vadovas Bill'as Gates'as (Bilas Gatesas) finansavo COVID-19 viruso sukūrimą ir suplanavo pasaulinę pandemiją“;*
- **apie pandemijos paskelbimo tikslus (N11):** *„pandemijos paskirtis – skleisti paniką tam, kad žmonės skiepytųsi; tėra pretekstas valdžios institucijoms didinti gyventojų suvaržymus“.*

Kiti, iš viso 13 kartų pranešimuose paminėti dar 8 naratyvai buvo susiję su Lietuvos pastangomis valdyti COVID-19 situaciją:

- **Lietuvos institucijų negebėjimas kovoti su COVID-19 (N16):** *„naratyvai kritikuoja institucijų veiksmus, jų atstovus dėl sprendimų ir net ragina nepaklusti karantino reikalavimams. Pavyzdžiui, reikia nedelsiant paduoti LR Vyriausybę į teismą dėl neteisėtai įvesto karantino. Neva policiją ir kariuomenę medžios įsiutę žmonės kai supras, kad ne Rusija yra priešas ir kad jie buvo mulkinami visą laiką“; „Vyriausybė nebuvo tinkamai pasirengusi COVID-19 ir dabar negeba priimti tinkamų sprendimų pasekmėms suvaldyti“;*
- **priverstinis gydymas nuo COVID-19 Lietuvoje (N17):** *„priverstinio gydymo, kuris net vadinamas mediciniu fašizmu“.*
- **karantinas yra iš anksto suplanuotos pratybos (N18):** *„Vyriausybės šalyje įvestas karantinas tėra paprasčiausios pratybos, kurios yra vykdomos atsižvelgiant į 2019 m. LR Seimo liepos mėn. priimtą 2019-2023 m. pasirengimo gripo pandemijai programą“;*
- **Kaukių dėvėjimas sukelia kvėpavimo sutrikimus (N21):** *„teigiama, kad kaukių dėvėjimas sukelia kvėpavimo sutrikimus“;*
- **Lietuvoje varžoma žodžio laisvė (N26):** *„platinant dezinformaciją apie neva neteisėtai varžomą žodžio laisvę, draudžiant reikšti „oficialiųjų“ medių diskurso neatitinkančią nuomonę“; „sukelta pandemija siekiama užkirsti kelią alternatyvios informacijos sklaidai“;*
- **Lietuvos ir Vakarų žiniasklaida manipuliuoja visuomenės nuomone (N27):** *[žiniasklaida] vykdo dezinformacines atakas, kuriomis siekiama įbauginti visuomenę COVID-19 tema bei diskredituoti kai kurias užsienio valstybes, tokiu būdu tariamai atitraukiant visuomenės dėmesį nuo šalies viduje vykstančių veiksmų“;*

- **Kaukių dėvėjimas nėra reglamentuotas Lietuvos Respublikos įstatymuose (N30):** *„skleidžiama informacija, raginanti nedėvėti apsauginių veido kaukių. Tokiu būdu yra siekiama kurstyti prieš valstybės institucijas nukreiptą dezinformaciją neva apsauginių kaukių nešiojimas nėra reglamentuotas Lietuvos Respublikos įstatymais, todėl nėra privaloma mokėti baudų už jų nedėvėjimą“;*
- **melaginga statistika apie susirgusius ir pasveikusius asmenis (N3):** *„Lietuvos gydytojai yra tikslingai verčiami klastoti nuo koronaviruso mirusiųjų statistiką. Iš mirusiųjų artimųjų neva reikalaujama pasirašyti sutikimą, jog asmens mirties priežastis yra COVID-19 infekcija“.*

Antroji informacinių incidentų, tarp jų – ir melagingų (netikrų) naujienų, naratyvų grupė, kurią išskyrė šio darbo autorė, yra susijusi su pagrindiniais Lietuvos Respublikos sąjungininkais: NATO, ES, JAV. Pranešimuose spaudai vien tik melaginga informacija, susijusi su NATO, paminėta 13 kartų:

- **NATO kelia grėsmę (N7):** *„neva NATO paskirtis yra pasikeitusi ir dabartinis jo egzistavimas kelia grėsmę pačioms šios organizacijos narėms“; „pandemijos metu kelia grėsmę pačios narėms. NATO ne tik neatšaukia karinių pratybų, bet prisidengdami krize pumpuoja raumenis“; „NATO egzistavimas yra beprasmis, keliantis grėsmę pačioms Aljanso narėms“; „Vienas iš neigiamos informacijos tikslų buvo sukelti abejones dėl NATO egzistavimo beprasmybės, kuri iškelia grėsmę pačioms narėms“;*
- **Sąjungininkų karių elgesys Lietuvoje yra nepriimtinas (N8):** *„skleidžiama melaginga informacija apie nepriimtina sąjungininkų karių elgesį viešosiose vietose, dėl to protestuojančius Lietuvos piliečius“;*
- **NATO skiria lėšas branduolinei ginkluotei (N9):** *„užuot kovojusi su COVID-19, NATO neva pinigus skiria branduolinei ginkluotei, ko pasekoje aukomis taptų Europos, taip pat ir Lietuvos piliečiai“;*
- **NATO kaltinama „antirusiška“ retorika (N10):** *„Aljanso karinei vadovybei siekis pademonstruoti savo karinę jėgą ir geopolitinius interesus kovojant su tariama Rusijos „grėsme“ yra svarbiau nei civilių gyventojų ir karių gyvybės bei saugumas“.*
- **NATO dėl COVID-19 išveda pajėgas iš mūsų šalies (N15);**
- **NATO kariai platina virusą (N19):** *„Neva Baltijos šalių gyventojai nepatenkinti, kad jų šalyse yra NATO kariai, kurie provokuoja Rusiją ir galimai platina virusą“; „nepaisant to, kad pandemine situacija LR blogėja, į ją vis tiek atvyksta NATO kariai iš Ispanijos ir Anglijos. Jų buvimas kelia grėsmę vietiniams gyventojams“;*

- **NATO pratybomis siekia nukreipti dėmesį nuo ekonominių problemų (N28):** „*Pasitelkiant antirusišką diskursą, siekiama diskredituoti NATO aljansą ir vykdomus karinius mokymus, kuriais siekiama nukreipti dėmesį nuo ekonominių problemų bei provokuoti už NATO ribų esančias jėgas, pateikiant priešišką valstybių grėsmę kaip pateisinimą*“;
- **NATO pratybos eskaluoja įtampą tarp Rytų ir Vakarų (N31):** „*siekiama sukurti naratyvą, kuriuo vykstančios pratybos atrodytų tarsi antirusiškos bei eskaluojančios įtampą tarp rytų ir vakarų*“;
- **NATO mokosi šturmuoti gyvenamuosius rajonus pandemijos sąlygomis (N33):** „*Melagingai teigiama, jog NATO mokosi šturmuoti apgyvendintus rajonus pandemijos sąlygomis, nekreipdami dėmesio į medicinos ekspertų perspėjimus, kad tai gali sukelti antrą pandemijos bangą ir aiškinama, jog bet kokie kariniai mokymai kelia potencialią grėsmę regiono stabilumui*“.

Taip pat skleistos sąmokslų teorijos, susijusios su ES ir JAV (paminint ir NATO bei Vakarų šalis), kurių LK SKD pranešimuose spaudai paminėta 15 kartų:

- **abejojama ES solidarumu ir Bendrijos ateitimi (N12):** „*Koronaviruso akivaizdoje ES prarado vienybę ir savo paskirtį, COVID-19 situacijoje būdama nepajėgi tinkamai reaguoti dėl valstybių narių solidarumo stokos*“; „*formuojama neigiama nuomonė dėl ES ateities*“; „*teigiama, kad Bendrija praranda savo paskirtį, dėl valstybių narių vienybės stokos yra nepajėgi tinkamai reaguoti į su koronavirusu susijusius iššūkius, o tariamas Europos paramos Italijai trūkumas įvardijamas kaip didžiausias ES išdavystės pavyzdys*“; „*pati Bendrija neva stokoja solidarumo, negeba susidoroti su koronaviruso pandemijos padiktuotas iššūkiais ir yra ant kracho bei visiško subyrėjimo slenksčio*“; „*ES egzistuoja tik kaip formalus junginys, kuris yra neefektyvus dėl šalių narių savanaudiškumo*“.
- **ES ir NATO vykdo informacinį karą prieš Kiniją ir Rusiją (N13):** „*ES ir NATO šalys vykdo informacinį karą prieš savo strategines konkurentes Kiniją ir Rusiją ir kišasi į jų vidaus reikalus*“; „*teigiama, kad neva Vakarai vykdo informacinį puolimą prieš Rusiją ir koronaviruso pandemiją išnaudoja šios šalies bei Kinijos tarptautiniam diskreditavimui*“;
- **JAV draudžia ES ir NATO šalims gauti humanitarinę pagalbą iš Rusijos (N20):** „*neva JAV interesai kenkia ES ir NATO piliečiams, kad daromas spaudimas kai kurioms Europos ir Aljanso nariams draudžiant gauti humanitarinę pagalbą iš Rusijos*“;
- **ES ir NATO egzistavimas yra beprasmiškas (N22):** „*šios organizacijos stokoja vienybės ir solidarumo, yra praradusios savo paskirtį ir jų egzistavimas yra beprasmiškas*“;

- **Vakarų šalys vykdo informacinį karą ir psichologinį spaudimą prieš Rusiją (N23):** „*NATO generalinis sekretorius Jensas Stoltenbergas kaltinamas teiginiais, kurie yra neva Vakarų šalių vykdomo informacinio karo ir psichologinio spaudimo prieš Rusijos Federaciją išraiška*“;
- **ES kursto pilietinius neramumus Baltarusijoje (N25):** „*kaltina Europos Sąjungą bandymais „sukurstyti“ pilietinius neramumus Baltarusijoje*“;
- **JAV siekia konfrontacijos su Rusija (N29):** „*Taip pat yra diskredituojama ir NATO partnerė JAV, kuri vadinama įtakingu veikėju, neva darančiu įtaką konfrontacijai su Rusija per Baltijos šalis, teigiant, jog taip siekiama užkirsti kelią ekonominiams ir humanitariniams veiksams*“;
- **Vakarų Europa išnaudoja Baltijos šalis (N32):** „*melagingos informacijos srautas, nukreiptas prieš Baltijos šalis, siekiant pavaizduoti neva esančią radikalią skirtį tarp Vakarų Europos ir Baltijos šalių bei pastarųjų išnaudojimą. Kurstant tokios informacijos plitimą yra siekiama diskredituoti ne tik ES patikimumą, bet ir nuvertinti Baltijos šalių padėtį bendrijos fone, skatinant visuomenės nepasitikėjimą šalimis partnerėmis*“.

Melagingų (netikrų) naujienų skleidėjų akiratyje buvo atsidūrusi ir užsienio žiniasklaida:

- **JAV ir Vakarų Europos žiniasklaida platina dezinformaciją apie COVID-19 padėtį Rusijoje (N24):** „*toliau kaltinama Amerikos ir Vakarų Europos žiniasklaida kaip „platinanti“ dezinformaciją apie COVID-19 padėtį Rusijoje*“.

Tradiciškai dalis kenkėjiškos informacijos buvo nukreipta diskredituoti šalies gynybą:

- **Lietuvos gynybos finansavimas yra neadekvatus (N14):** „*kurstomas piliečių priešiškus Lietuvos kariuomenės atžvilgiu, teigiant, kad neva gynybos finansavimas yra neadekvatus*“.

Apibendrinant pranešimuose spaudai pateiktas naratyvų grupes, galima teigti, kad dažniausiai buvo fiksuojamos ir detaliau viešinamos sąmokslų teorijos, susijusios su COVID-19 kilme bei plitimu. Iš viso buvo pateikta 14 naratyvų, susijusių tiek su COVID-19 sąmokslų teorijomis, tiek su Lietuvos valdžios sprendimais, kurių teisėtumu melagingų (netikrų) naujienų skleidėjai abejojo ir ragino nurodymų nesilaikyti. Dar 9 LK SKD pavišinti naratyvai buvo susiję su NATO bei kariuomene, 8 – su kitais Lietuvos sąjungininkais: ES ir JAV (paminint ir NATO bei bendrai – Vakarų šalis).

Su minėtais naratyvais tiesiogiai susiję ir dezinformacijos bei melagingų (netikrų) naujienų taikiniai. Juos galima suskirstyti į dvi pagrindines grupes: susijusius su Lietuvos kontekstu ir susijusius su užsienio partnerių ar šalių kontekstu. Iš LK SKD pranešimų spaudai įvardytų taikinių dažniausiai minėti: Vyriausybės ir kitų atsakingų institucijų veiksmai (sprendimai), siekiant valdyti COVID-19 situaciją (T1; paminėta 8 kartus); šalies narystė ES (T2; 7 kartai); šalies narystė NATO (T3; 7 kartai);

ES ir NATO solidarumas (T9; 7 kartai). Taikiniais taip pat įvardytos JAV (T10; 4 kartai); ES ir valstybės narių tarpusavio santykiai (T4; 3 kartai), Lietuvos kariuomenė (T6; 3 kartai), Lietuvos ir užsienio žiniasklaida (T5; 3 kartai). Buvo minėtas ir tikslas kurstyti piliečių nepasitenkinimą (T8; 2 kartai), kompromituoti Baltijos šalis (T11, 2 kartai) bei melagingai interpretuoti Lietuvos istoriją (T7; 1 kartas).

Detali informacija apie pranešimuose spaudai skelbiamas naratyvų grupes ir taikinius pateikta šio darbo 2 priede.

Atkreiptinas dėmesys, kad pranešimuose spaudai buvo pateikti dažniausiai LK SKD analitikų fiksuoti ir atrinkti viešinti informacinių incidentų naratyvai. Detalesnė jų analizė, kaip įsitikino šio darbo autorė, atlikusi ekspertų apklausą, buvo pateikta kasdien rengiamose LK SKD ataskaitose, kurios nebuvo viešos. Šio darbo autorė kreipėsi į LK SKD ir KAM, prašydama suteikti prieigą prie šios informacijos moksliniais tikslais, tačiau oficialaus atsakymo negavo.

4.4. Portalo *lrt.lt* publikacijų apie dezinformaciją, propagandą ir melagingas (netikras) naujienas analizė

Šio darbo autorė atliko viešojoje erdvėje prieinamų publikacijų, skelbtų LRT interneto svetainėje apie propagandą, dezinformaciją bei melagingas (netikras) naujienas, analizę. Portalas *lrt.lt* buvo pasirinktas siekiant atskleisti, kokį dėmesį melagingų (netikrų) naujienų temai skyrė nacionalinio transliuotojo valdomas portalas, kuris dar 2019 m. gruodžio 4 d. inicijavo projektą „LRT Faktai“. Šiuo, kaip skelbė *lrt.lt*, kartu su tarptautinėmis tiriamosios žurnalistikos organizacijomis – OCCRP (angl. *Organized Crime and Corruption Reporting Project*, OCCRP) ir Žurnalistikos plėtotės tinklu (angl. *Journalism Development Network*, JDN) – įgyvendinamu projektu, siekiama vaizdžiai pristatyti patį tiriamosios žurnalistikos žanrą ir ugdyti kritinį informacijos vartotojų mąstymą.

Projektą įgyvendino LRT Tyrimų skyrius, kurio vadovė Indrė Makaraitytė *lrt.lt* portale teigė, kad „*idėja kilo stebint besikeičiančią situaciją, susijusią su melagingos informacijos sklaida bei plitimu. Sparčiai besivystant technologijoms, plečiantis naudojimosi internetu galimybėmis tampa dar sunkiau suvaldyti informacijos dalijimosi srautus. Kiekvienas interneto ryšį turintis vartotojas gali tapti ir tiesioginiu informacijos transliuotoju – dėl to vis dažniau ji tampa subjektyvi. Būtent todėl ir pačioms žiniasklaidos priemonėms labai svarbu mokytis atpažinti melagingą informaciją ir įvairiais būdais ugdyti vartotojų sąmoningumą*“ („LRT.lt – naujas projektas „LRT Faktai“, 2019-12-04).

Nuo 2020 m. vasario 22 d., kai buvo paskelbta pirma publikacija, susijusi su melagingos informacijos apie COVID-19 demaskavimu, „JAV kaltina Rusiją skleidžiant dezinformaciją apie

koronavirusą“ iki 2020 m. birželio 17 d., kai Lietuvoje baigėsi pirmasis karantinas, portale *lrt.lt* paskelbtos 49 publikacijos, susijusios su propagandos, dezinformacijos, melagingų (netikrų) naujienų sklaida, ir 4 jų pažymėtos kaip projekto „LRT Faktai“ dalis.

Iš 49 publikacijų – 38 susijusios su koronavirusu, COVID-19, pandemija, karantinu, t. y. temomis, kurios 2020 m. kovo–birželio mėnesiais vyravo viešojoje erdvėje. Likusi dalis straipsnių buvo skirta bendresnei dezinformacijos ir propagandos, skleidžiamos Rusijos bei Kinijos, žalai apžvelgti bei būtinybei stiprinti visuomenės kritinį mąstymą ir imtis veiksmų prieš kenkėjišką informaciją visos ES mastu.

Toliau šiame poskyryje bus detaliau analizuojamos 38 publikacijos, kuriose minimos melagingos (netikros) naujienos, susijusios su koronavirusu, COVID-19, pandemija, karantinu. 10-tje iš jų buvo pateikta LK SKD, bendradarbiavusios su SAM, informacinių incidentų (tarp jų – ir melagingų (netikrų) naujienų) statistika, platinta pranešimuose spaudai arba kurią teikė žurnalistų kalbinti LK SKD ekspertai.

Pirma publikacija, kurioje pateikiama informacinių incidentų statistika, skelbta 2020 m. kovo 27 d. („Lietuvos Kariuomenė fiksavo šimtus COVID-19 informacinių atakų, melas sklinda portaluose ir feisbuke“). Dar trys paskelbtos balandžio mėn., šešios – gegužės mėn. Tarp šių publikacijų patenka ir interviu, daryti su LK SKD ekspertais, analizavusiais ir melagingų (netikrų) naujienų atvejus.

13 publikacijų buvo skirtos dekonstruoti sąmokslų teorijoms, susijusioms su COVID-19 (N1, N2, N4), pandemija (N11), vakcinacija (N5), taip pat – Lietuvos institucijų priimtus sprendimus dėl kaukių, kurios esą kenkia sveikatai (N21) dėvėjimo, statistiką apie užsikrėtusius ir mirusius žmones (N3). Šiuose straipsniuose cituoti ekspertai aiškino priežastis, lemiančias padidėjusį visuomenės nerimą ir polinkį dalintis melagingais teiginiais: „*Karantino akivaizdoje pagausėjo skleidžiamos dezinformacijos ir sąmokslų teorijų, susijusių su COVID-19 tema. Viešojoje erdvėje galima aptikti melagingų teiginių, esą pandemijos metu ligoninės tuščios arba koronaviruso Lietuvoje net nėra*“ („Sąmokslų teorijomis apipinta COVID-19 tema: raginama nedėvėti kaukių, pandemija siejama su 5G“, 2020-05-24); „*Apmaudu, tačiau dėl tokio sunkiai aprėpiamo informacijos kiekio kartais gali būti sunku atskirti faktus ir pramanus, o viruso protrūkio metu gandai ir dezinformacija gali būti labai pavojingi*“ („Mokslas griaua mitus apie koronavirusą: teiginiai, kuriais nereikėtų tikėti“, 2020-04-18). Dalis sąmokslų teorijų (N1, N5) jau buvo minėtos LK SKD pranešimuose, tačiau buvo ir tokių, kurias žurnalistai kėlė į viešumą savo iniciatyva, pavyzdžiui, melagingus patarimus „*gerti baliklį ar gryną alkoholį, kurie gali išgydyti nuo koronaviruso*“ („ES nusprendė nebetylėti. Kinija skleidžia melą ir sąmokslų teorijas apie koronavirusą, 2020-06-10).

Taip pat 10 publikacijų, rengtų LRT ir užsienio žiniasklaidos autorių, buvo skirta įspėjimui, kad per pandemiją yra pastebėtas itin išaugęs kenkėjiškos informacijos, skleidžiamos Rusijos ir Kinijos, srautas, skaitytojai raginti būti atidūs ir kritiškai vertinti viešojoje erdvėje, o ypač socialiniuose tinkluose platinamą informaciją: „*Pandemijos akivaizdoje pasauliui tenka kovoti ne tik su viruso grėsme, bet ir Rusijos bei Kinijos skleidžiama dezinformacija bei propaganda, siekiant išnaudoti sudėtingą situaciją savo politiniams tikslams*“. (JAV ekspertė perspėja – Rusija gali bandyti pakirsti pasitikėjimą vakcina, kai ši taps prieinama, 2020-05-06); „*Europos Komisija pareiškė, kad koronaviruso pandemijos metu Rusija ir Kinija vykdė kryptingas įtakos operacijas ir dezinformacijos kampanijas Europos Sąjungoje*“ („Lietuva sveikina EK dėmesį Rusijos dezinformacijai, tikisi veiksmų prieš sklaidos kanalus“, 2020-06-10). Šiose publikacijose aprašyti jau LK SKD pranešimuose minėti naratyvai, susiję su abejonėmis dėl ES solidarumo ir ateities (N12), pavyzdžiui, „*norima parodyti, kad Europos Sąjunga yra suklerusi, taip ir rodoma. Pasakojama, kad neva čia įvykusi vertybių devalvacija, nėra stuburo sprendžiant klausimus ir t. t.*“ („Kremlius keičia propagandos taktiką: ką privalu žinoti ir kaip nepakliūti ant Rusijos kabliuko?“, 2020-05-20);

Dar 7 publikacijose keltos bendresnės kovos su melaginga informacija temos, akcentuota socialinių tinklų ir kitų IT bendrovių atsakomybė: „*Kremliaus propagandos ir dezinformacijos mašina nestoja, o pagrindiniai taikiniai išlieka tie patys – Ukraina, Baltarusija ir Baltijos šalys. Nors ekspertai sako, kad Kremlius nelinkęs keisti naratyvų, bet vis didesnę grėsmę kelia socialinės medijos*“ („Kremliaus propaganda bando kiršinti Lietuvą ir Baltarusiją: meluoja, kad Lietuva trukdo gauti COVID-19 paramą“, 2020-05-23); „*Transliuotojai, leidėjai ir žurnalistai pirmadienį paragino Europos Komisiją imtis „daug stipresnių priemonių“ kovojant su dezinformacija*“ („Europos žiniasklaida ragina ES stipriau kovoti su dezinformacija internete“, 2020-06-15).

5 publikacijos taip pat skirtos Kremliaus propagandai ir hibridiniam karui, kuris suaktyvėjo prieš Lietuvą per pandemiją, siekiant daryti įtaką įvairiose Lietuvos gyvenimo srityse, paveikti rinkimus, primenant, kad „*prie ruso buvo geriau*“, o Lietuva esą yra „*žlugusi valstybė*“: „*Rusijos hibridiniame kare tiek sportas, kultūra ar jaunimo ryšiai, vykdomi per Rusijos valstybines struktūras, naudojami daryti įtakai.*“ („Tikite viskuo, ką rašo žinomi veidai? Taip jums gali būti brukama propaganda“, 2020-05-13); „*Rusijos skleidžiamos žinios apie Lietuvą, sustiprinamos dezinformacija, lemia Lietuvos, kaip posovietinės valstybės, įvaizdį*“ („Kaip Rusija manipuliuoja mūsų jausmais: pasakojimas „prie ruso buvo geriau“ – ne toks jau nekaltas“, 2020-04-08).

Dar bent 7-iose publikacijose aprašytos melagingos (netikros) naujienos apie NATO karius, kurie esą platina COVID-19 (N19) arba palieka Lietuvą (N15), o krašto apsaugos ministras R. Karoblis

neva prašęs NATO nenutraukti pratybų, taip pat dvejuose straipsniuose aprašyta, kaip melagingų (netikrų) naujienų skleidėjų akiratyje atsidūrė pats NATO vadovas J. Stoltenbergas, kurio vardu rašytas ir išplatintas laiškas buvo klastotė ir hibridinės atakos dalis.

Pažymėtina, kad dezinformacijos ir melagingų (netikrų) naujienų temomis minėtu laikotarpiu kalbėjo interviu davęs Valstybės saugumo departamento vadovas D. Jauniškis („Jauniškis: koronaviruso pamoką išmokome – VSD imsis medicininės žvalgybos“, 2020-04-27) ir ambasadorė ES J. Neliupšienė („Lietuvos ambasadorė ES apie COVID-19 grėsmes, nuo kurių kaukės neapsaugos“, 2022-05-11; „Lietuva sveikina EK dėmesį Rusijos dezinformacijai, tikisi veiksmų prieš sklaidos kanalus“, 2020-06-10).

Apibendrinant galima teigti, jog nacionalinio radijo ir televizijos valdomas portalas skyrė nemažai dėmesio dezinformacijai, melagingų (netikrų) naujienų, ypač susijusių su COVID-19, žalai pabrėžti ir stengėsi atkreipti skaitytojų dėmesį, kad viešai platinamą informaciją reikia vertinti kritiškai: 2020 m. kovą paskelbta 13 publikacijų, balandį – 16, gegužę – 14. Birželį, kurio viduryje karantinas baigėsi, minėtomis temomis skelbtos tik 6 publikacijos, iš jų viena – su LK SKD fiksuota statistika („Kariuomenė: birželį klaidinančios informacijos apie koronavirusą srautas sumažėjo perpus, 2020-06-30). Liepą – 4 publikacijos, iš jų viena – interviu su vienu iš LK SKD ekspertu („Dezinformacija karantino metu: nuo konspiracinių teorijų apie COVID-19 kilmę iki siūlymų nesiprausti“, 2020-07-01).

Taigi, galima daryti išvadą, kad pasibaigus LK SKD ir SAM bendradarbiavimui ir nebe taip aktyviai komunikuojant apie melagingų (netikrų) naujienų sklaidą bei žalą, šioms daug mažiau dėmesio ėmė rodyti ir žiniasklaida, konkrečiu atveju – nacionalinio transliuotojo valdomas portalas.

4.5. Institucijų, bendradarbiavusių kovojant su melagingomis (netikromis) naujienomis, ekspertų apklausos rezultatų analizė

4.5.1. Institucijų, bendradarbiavusių kovojant su melagingomis (netikromis) naujienomis, ekspertų požiūris į bendradarbiavimo procesą ir jo vertinimas

Tyrimo metu buvo siekiama išsiaiškinti, kokios institucijos bendradarbiavo kovojant su melagingomis (netikromis) naujienomis COVID-19 kontekste, kaip vyko bendradarbiavimo procesas, kokie bendradarbiavimo modeliai taikyti, kas skatino bendradarbiauti, kokios didžiausios kliūtys kilo bendradarbiavimo procese. Taip pat tyrimo metu buvo siekiama atskleisti bendradarbiavimo efektyvumą, kokia įgyta patirtis praverstų ir koks bendradarbiavimo modelis galėtų būti taikomas ateityje kovojant su melagingomis (netikromis) naujienomis.

Atlikus ekspertų apklausą, buvo išskirtos kategorijos ir subkategorijos, kurios atskleidžia valstybės institucijų atstovų požiūrį tai patvirtinančiais teiginiais.

Kaip minėta šio darbo 4.3. skyriuje, iš viešai LK SKD platinamų pranešimų spaudai galima susidaryti įspūdį, kad, siekiant kovoti su melagingomis (netikromis) naujienomis COVID-19 kontekste, glaudžiau bendradarbiavo dvi institucijos – LK SKD ir SAM. Vykdam įvairių institucijų atstovų apklausą pirmiausia siekta išsiaiškinti, kiek institucijų buvo įsitraukusių į bendradarbiavimo, kovojant su melagingomis (netikromis) naujienomis, procesą (žr. 1 lentelę).

1 lentelė. Institucijos, dalyvavusios bendradarbiavimo procese, kovojant su melagingomis (netikromis) naujienomis COVID-19 kontekste

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Institucijos, dalyvavusios bendradarbiavimo procese, kovojant su melagingomis (netikromis) naujienomis prasidėjus COVID-19 pandemijai ir Lietuvoje 2020 m. kovo 16 d. paskelbus karantiną	KAM	„KAM aktyviai bendradarbiavo su kitomis institucijoms kovojant su <i>fake news</i> dar prieš paskelbiant karantiną Lietuvoje.“ (V3); „<...>bendradarbiavimo melagingų naujienų srityje glaudžiausiai bendradarbiavimo SAM ir KAM <...>“ (V4); „Prasidėjus pandemijai, SAM pradėjo bendradarbiauti su KAM <...>“ (V5);
	LK SKD	„<...> aktyviausiai bendradarbiavo SKD ir SAM“ (V1); „<...> KAM tą darbą buvo pavedusi LK SKD (V4); SAM bendradarbiavo su <...>, LK“ (V5).
	SAM	„LK SKD <...> ėmė aktyviau bendradarbiauti su SAM“ (V2); „<pirmą kartą LK SKD atstovas buvo deleguotas į kitą instituciją SAM, kur teikė konsultacijas apie dezinformaciją“ (V6);
	VIG	„SKD ataskaitos taip pat buvo siunčiamos ir į kitas institucijas, pavyzdžiui, Visuomenės informavimo grupę <...>“ (V1); „Pagrindinis darinys buvo Visuomenės informavimo grupė, ji koordinavo informacijos keitimosi procesą, komunikaciją, kurios dalis apėmė ir pastangas kovoti su <i>fake news</i> “ (V3); „Į VIG sudėtį buvo įtraukti šių institucijų atstovai: SAM, KAM, EIMIN, URM, SM, VRM, Lietuvos policijos ir valstybės įmonės „Lietuvos oro uostai“. (V4); „Einamaisiais komunikacijos klausimais apsitardavome ir su VIG – dalis klausimų būdavo susiję ir su dezinformacijos sklaida <...>“ (V5);

	Vyriausybė, Prezidentūra, kitos ministerijos, Nacionalinis visuomenės sveikatos centras	„SKD ataskaitos taip pat buvo siunčiamos ir į kitas institucijas, pavyzdžiui, <...>, Vyriausybę, Prezidentūrą <...>“ (V1); „<...> SKD rengtas ataskaitas apie dezinformacijos sklaidą gaudavo visos su pandemijos valdymu susijusios institucijos: URM, Vyriausybės kanceliarija, SAM, VRM.“ (V2); „Bendradarbiavo visos institucijos, įsitraukusios į COVID-19 situacijos valdymą: SAM, KAM, LK SKD, Vyriausybės kanceliarija, Nacionalinis visuomenės sveikatos centras ir kt.“ (V3)
--	---	--

Apklausti ekspertai nurodė gana skirtingas institucijas, kurios, jų vertinimu, buvo įsitraukusios į bendradarbiavimo procesą, kovojant su melagingomis (netikromis) naujienomis COVID-19 kontekste. Kai kurie jų pabrėžė, kad anksčiau tokios bendradarbiavimo patirties nebuvo: „Pandemija ir kilusi krizė sudarė sąlygas glaudžiau bendradarbiauti kelioms institucijoms kovojant su melagingomis naujienomis – nieko panašaus anksčiau nebuvo“ (V4).

Keturi apklausti ekspertai nurodė, kad siekiant kovoti su melagingomis (netikromis) naujienomis aktyviausiai bendradarbiavo LK SKD ir SAM: „<...> aktyviausiai bendradarbiavo SKD ir SAM“ (V1); „LK SKD <...> ėmė aktyviau bendradarbiauti su SAM“ (V2); „SAM bendradarbiavo su <...> LK“ (V5); „<...> pirmą kartą LK SKD atstovas buvo deleguotas į kitą instituciją SAM, kur teikė konsultacijas apie dezinformaciją“ (V6).

Du ekspertai įvardijo bendradarbiavimą dviejų ministerijų – SAM ir KAM – lygmenyje: „bendradarbiavimo melagingų naujienų srityje glaudžiausiai bendradarbiavimo SAM ir KAM <...>“ (V4); „Prasidėjus pandemijai, SAM pradėjo bendradarbiauti su KAM, kuri delegavo tris keturis karininkus į operacijų valdymo štabą, įkurtą SAM. <...> Vienas iš tų karininkų buvo atsakingas už dezinformaciją ir strateginę komunikaciją“ (V5). Vis dėlto, darbo autorės paprašius patikslinti, ar bendradarbiavimas vyko tarp SAM ir KAM, informantai pabrėžė, kad „KAM tą darbą buvo pavedusi LK SKD“ (V4); „SAM bendradarbiavo su KAM ir LK“ (V5).

Vienas informantas atsakė, kad „Bendradarbiavo visos institucijos, įsitraukusios į COVID-19 situacijos valdymą: SAM, KAM, LK SKD, Vyriausybės kanceliarija, Nacionalinis visuomenės sveikatos centras ir kt.“ (V3). Dar vienas ekspertas įvardijo, kad „Pagrindinis darinys buvo Visuomenės informavimo grupė <...>“ (V3), kuri, kaip jau minėta šiame darbe, vienijo įvairių institucijų atstovus. VIG iš esmės teko koordinavimo funkcijos, keičiantis informacija bei vykdant komunikaciją apie COVID-19 valdymą – dalis šių funkcijų buvo susijusi ir su komunikacija apie LK SKD fiksuotus informacinius incidentus.

Šio darbo autorė, apibendrinusi gautus į atsakymus į klausimą, kokios institucijos bendradarbiavo kovojant su melagingomis (netikromis) naujienomis COVID-19 kontekste, ir remdamasi viešų šaltinių analize, linkusi daryti išvadą, kad aktyviausiai bendradarbiavo dvi institucijos – SAM ir LK SKD. Tokias išvadas galima pagrįsti penkių ekspertų (V1, V2, V4, V5, V6) atsakymais bei vienos iš šių institucijų atstovo atsakymu, kad „<...> SKD rengtas ataskaitas apie dezinformacijos sklaidą gaudavo visos su pandemijos valdymu susijusios institucijos: URM, Vyriausybės kanceliarija, SAM, VRM“ (V2). Taigi, kitos minėtos ministerijos bei organizacijos gaudavo jau parengtas SKD ataskaitas apie informacinių incidentų (tarp jų – ir melagingų (netikrų) naujienų) sklaidą ir, remiantis jomis, galėjo savarankiškai imtis atitinkamų papildomų veiksmų reaguojant ir siekiant užkardyti melagingų (netikrų) naujienų COVID-19 kontekste sklaidą.

Vykdamas interviu siekta išsiaiškinti, kokiais atrankos kriterijais buvo vadovaujamasi, atrenkant institucijas bendradarbiauti kovojant su melagingomis (netikromis) naujienomis (žr. 2 lentelę).

2 lentelė. Institucijų, dalyvavusių bendradarbiavimo procese, kovojant su melagingomis (netikromis) naujienomis COVID-19 kontekste, atrankos kriterijai

Kategorija	Subkategorija	Citata
Institucijų, dalyvavusių bendradarbiavimo procese, kovojant su melagingomis (netikromis) naujienomis COVID-19 kontekste, atrankos kriterijai	Vykdomos funkcijos	„LK SKD atlieka nuolatinę informacinės erdvės stebėseną <...>“ (V1); „<...> LK SKD, nuolatos stebinti informacinę erdvę ir fiksuojanti incidentus <...>“ (V2);
	Turima patirtis dezinformacijos fiksavimo srityje	„LK SKD <...> turi daugiausia patirties Lietuvoje fiksuojant dezinformaciją ir informacinius incidentus“ (V1); „<...> LK SKD, <...>, turinti patirties šioje srityje <...>“ (V2); „<...> kovojant su <i>fake news</i> daugiausia patirties turėjo LK SKD ir KAM, kurios šioje srityje veikė pagal atidirbtą schemą, turėjo ekspertus, algoritmus, taigi, daug buvo padaryta automatiškai ir greitai.“ (V3); „LK ir anksčiau gana aktyviai bendradarbiavo su URM kovojant su dezinformacija <...>“ (V6);

	Didėjantis fiksuojamos melagingos informacijos, susijusios su COVID-19, srautas Lietuvoje	„<...> dar 2020 m. sausio ir vasario mėnesiais SKD fiksavo provokuojančius, iškreipiančius realybę bei melagingus dezinformacijos naratyvus COVID-19 tema – didėjant žiniasklaidos ir visuomenės susidomėjimui šia tema, didėjo ir dezinformacijos srautas“ (V1); „<...> kovą COVID-19 tema viešojoje erdvėje ima dominuoti ir mes automatiškai ėmėm skirti jai daugiau dėmesio, nes visuomenėje nerimas augo ir nebuvo galima leisti, kad tą nerimą dar labiau padidintų nepagrįsta ir melaginga informacija.“ (V1); „Esminis lūžis, rodantis, kad COVID-19 tema ėmė dominuoti dezinformacijos sraute, buvo pasiektas kovo viduryje <...>“ (V1); „Lietuva susidūrė su rimta pasauline krize, kurios akivaizdoje atsirado SAM ir Lietuvos kariuomenės vado išreikštas poreikis aiškiau matyti su COVID-19 susijusią ir platinamą dezinformaciją, konspiracines teorijas“ (V2); „<...> didžiausias dezinformacijos srautas buvo fiksuotas sveikatos srityje ir tai kėlė grėsmę <...>“ (V4); „<...> vyksta informacijos karas ir jis kurstomas milžinišku kiekiu dezinformacijos“ (V6);
	Lietuvoje fiksuojamos melagingos informacijos, susijusios su COVID-19, kompleksiškumas	„<...> 2020 m. sausio pabaigoje, kai buvo suklastota el. pašto paskyra <...> ir iš jos įvairioms ministerijoms, savivaldos institucijoms išsiųstas pranešimas <...>, esą Pabradėje įsikūrę JAV kariai serga COVID-19. Tai vertinome kaip kompleksinę informacinę ataką, nes melaginga informacija nebuvo paskleista kokio nors asmens paskyroje soc. tinkluose, – minėtu atveju specialiai buvo suklastota el. pašto paskyra, surašyta ir išplatinta informacija, kuria buvo siekiama formuoti neigiamą požiūrį į NATO sąjungininkus“ (V1); „<...> visos melagingos žinutės buvo įvilktos į COVID-19 kontekstą ir jos buvo susijusios su įvairiausiomis Lietuvos gyvenimo sritimis: nuo sveikatos, ekonomikos iki gynybos.“ (V6)

Mokslininkai bendradarbiavimo procese įžvelgia didelį potencialą, leidžiantį skirtingiems asmenims ir organizacijoms suvienyti pastangas ir išnaudoti partnerių stiprybes bei turimus pajėgumus.

Tyrimo rezultatai atskleidė, kad pagrindiniai bendradarbiavimo šalių atrankos kriterijai buvo institucijų vykdomos funkcijos ir turima patirtis. Tai įvardijo keturi informantai: „LK SKD atlieka nuolatinę informacinės erdvės stebėseną <...>“ (V1); „LK SKD <...> turi daugiausia patirties Lietuvoje fiksuojant dezinformaciją ir informacinius incidentus“ (V1); „<...> LK SKD, nuolatos stebinti informacinę erdvę ir fiksuojanti incidentus, turinti patirties šioje srityje <...>“ (V2); „<...> kovojant su *fake news* daugiausia patirties turėjo LK SKD ir KAM, kurios šioje srityje veikė pagal atidirbtą schemą,

turėjo ekspertus, algoritmus, taigi, daug buvo padaryta automatiškai ir greitai“ (V3); „LK ir anksčiau gana aktyviai bendradarbiavo su URM kovojant su dezinformacija <...>“ (V6).

Bendradarbiavimo šalių atrankos kriterijais galima įvardyti ir 2020 m. pradžioje susiklosčiusią išskirtinę situaciją, kurią sunkino nežinia, tvyrojusi dėl COVID-19 plitimo, ir dėl to visuomenėje didėjusio nerimo bei įtampos, kurią didino melagingos informacijos, susijusios su nepažįstama liga, srautas. Kaip nurodė vienas ekspertų, „<...> dar 2020 m. sausio ir vasario mėnesiais SKD fiksavo provokuojančius, iškreipiančius realybę bei melagingus dezinformacijos naratyvus COVID-19 tema – didėjant žiniasklaidos ir visuomenės susidomėjimui šia tema, didėjo ir dezinformacijos srautas“ (V1); „<...> kovą COVID-19 tema viešojoje erdvėje ima dominuoti ir mes automatiškai ėmėm skirti jai daugiau dėmesio, nes visuomenėje nerimas augo ir nebuvo galima leisti, kad tą nerimą dar labiau padidintų nepagrįsta ir melaginga informacija“ (V1).

Jau 2020 m. kovo viduryje, anot apklaustų ekspertų, „COVID-19 tema ėmė dominuoti dezinformacijos sraute“ (V1); „<...> didžiausias dezinformacijos srautas buvo fiksuotas sveikatos srityje ir tai kėlė grėsmę <...>“ (V4).

Vienas informantas susidariusią situaciją įvardijo kaip informacinį karą: „<...> vyksta informacinis karas ir jis kurstomas milžinišku kiekiu dezinformacijos“ (V6). Kaip dar vieną institucijų atrankos faktorių du interviu dalyviai nurodė Lietuvoje fiksuojamos melagingos informacijos, susijusios su COVID-19, kompleksiskumą, kas kėlė nerimą ir buvo viena priežasčių, kodėl buvo pasitelktos daugiausia patirties turinčios institucijos: „<...> melaginga informacija nebuvo paskleista kokio nors asmens paskyroje soc. tinkluose, – minėtu atveju specialiai buvo suklastota el. pašto paskyra, surašyta ir išplatinta informacija, kuria buvo siekiama formuoti neigiamą požiūrį į NATO sąjungininkus“ (V1); „<...> visos melagingos žinutės buvo įvilktos į COVID-19 kontekstą ir jos buvo susijusios su įvairiausiomis Lietuvos gyvenimo sritimis: nuo sveikatos, ekonomikos iki gynybos“ (V6).

Apibendrinant galima teigti, kad LK SKD buvo įtrauktas į bendradarbiavimo procesą kaip vienintelė Lietuvoje institucija, atliekanti nuolatinę informacinės erdvės stebėseną ir turinti daugiausia ekspertinės patirties šioje srityje. Kadangi didžiausias melagingos informacijos srautas buvo susijęs su COVID-19 ir fiksuojamas būtent sveikatos srityje, dar viena bendradarbiavimo partnere tapo SAM, atsakinga už sveikatos politikos formavimą ir įgyvendinimą Lietuvoje.

Formalia bendradarbiavimo šalimi, darbo autorės vertinimu, būtų galima laikyti ir VIG, kuri, kaip minėta, buvo atsakinga už keitimąsi informacija ir komunikacijos procesus per pirmąjį karantiną. Tačiau kadangi VIG komunikacijai vadovavo tiesiogiai tuomečiam sveikatos apsaugos ministrui A. Verygai atskaitingi ir SAM dirbantys asmenys, šio darbo autorės nuomone, VIG neturėtų būti laikytina

visateise bendradarbiavimo proceso šalimi. Be to, VIG būtų galima įvardyti ne kaip savarankišką instituciją, o veikiau kaip atsakingų asmenų, atstovaujančių skirtingoms institucijoms, komunikacijos darinį.

Institucijų bendradarbiavimą tyrinėjantys mokslininkai dažniausiai išskiria formalų ir neformalų bendradarbiavimo formas (Miginis ir Ulozas, 2010). Šio darbo autorė, remdamasi informantų atsakymais, linkusi daryti išvadą, kad bendradarbiavimas, nors, kaip sakė respondentas V1, „nebuvo tipinis, <...> vyko ekstremaliosios situacijos sąlygomis“, vis dėlto buvo labiau formalus, nei neformalus. Tai pirmiausia sietina su vienos iš bendradarbiavimo šalies – LK SKD – išskirtiniu statusu, t. y. statutinė organizacija, pasižyminti stipria hierarchine struktūra ir pavaldumo ryšiais. Be to, į LK SKD pagalbos kovojant su melagingomis (netikromis) naujienomis kreipėsi kita valstybinė institucija SAM. Iš viešai prieinamos informacijos ir ekspertų atsakymų matyti, kad šalys nepasirašė jokios bendradarbiavimo sutarties, kurios dažniausiai sudaromos iš anksto aiškiai žinant, kiek truks bendradarbiavimas ir kokių konkrečių rezultatų bus siekiama šalims bendradarbiaujant.

Ekspertų atsakymai, kaip buvo planuojamas institucijų bendradarbiavimo procesas, pateikiami 3 lentelėje.

3 lentelė. Institucijų bendradarbiavimo, kovojant su melagingomis (netikromis) naujienomis COVID-19 kontekste, principų ir etapų planavimas

Kategorija	Subkategorija	Citata
Institucijų bendradarbiavimo, kovojant su melagingomis (netikromis) naujienomis COVID-19 kontekste, principų ir etapų planavimo vertinimas	Iš dalies standartizuota dokumentacija	„SKD analizei naudojo standartizuotus šabloninius pranešimus <...>“ (V2);
	Kasdienių apžvalgų rengimas	„Dokumentaciją sudarė kas dieną SKD rengiamos apžvalgos <...>“ (V1); „Ataskaitos buvo teikiamos kiekvieną dieną <...>“ (V6); „LK el. priemonėmis kasdien teikė ataskaitas SAM ir kitoms institucijoms <...>“ (V6);
	Kassavaitinių ataskaitų rengimas	„<...> kas savaitę buvo rengiamos apibendrintos ataskaitos“ (V1); „<...> SKD rengė ir dalijosi ataskaitomis apie dezinformacijos sklaidą“ (V5); „<...> buvo teikiamos <...> apžvalginės ataskaitos kas savaitę ir kas mėnesį.“ (V6);
	Nuolatinė vidinė komunikacija (bendradarbiaujančių šalių kontaktų užmezgimas ir palaikymas)	„<...> vienas SKD darbuotojas nuolatos dirbo SAM kaip kontaktinis asmuo, su kuriuo LK palaikė nuolatinį ryšį <...>“ (V1); „<...> už komunikaciją atsakingi institucijų darbuotojai ėmė rengti reguliarius susitikimus <...>, keitėsi aktualia informacija.“ (V3);

	Iš anksto planuojama išorinė komunikacija	„Ataskaitos ir savaitinės apžvalgos nebuvo viešos, tačiau jomis remiantis, matant padidėjusį poreikį, buvo teikiama apibendrinta informacija visuomenei platinant spaudos pranešimus, teikiant komentarus“ (V1); „<...> užduotys buvo įvairios, susijusios su komunikacija plačiąja prasme ir formuluojamos atsižvelgiant į situaciją“ (V2); „Labai svarbu, kad visos suinteresuotos šalys būtų informuotos apie platinamą kenkėjišką naratyvą ir ką jie į tai galėtų atsakyti, sulaukę klausimų.“ (V3);
	Procesai nebuvo formalizuoti	„Procesai nebuvo formalizuoti <...>“ (V2); „Jokio tikslinio ir specialaus bendradarbiavimo modelio, kaip efektyviai veikti kartu, nebuvo, – veikėme <i>ad hoc</i> principu.“ (V4); „Iš anksto dėl etapų nebuvo tartasi, bendradarbiavimo mechanizmas nusistovėjo darbo eigoje <...>“ (V5);
	Ilgainiui darbas susistemintas	„Vėliau bendras darbas buvo labiau susistemintas“ (V5).

Ekspertų atsakymai atskleidžia, kad institucijų bendradarbiavimo pradžioje specialaus modelio nebuvo, bendradarbiavimo etapai ir procesai nebuvo formalizuoti, dėl jų nebuvo tartasi iš anksto. Kaip nurodo informantai, „<...> veikėme *ad hoc* principu“ (V4); „Iš anksto dėl etapų nebuvo tartasi, bendradarbiavimo mechanizmas nusistovėjo darbo eigoje <...>“ (V5). Tai aiškinama tuo, kad bendradarbiavimas vyko ekstremaliosios padėties ir pandemijos sąlygomis: „<...> bendradarbiavimas nebuvo tipinis, jis vyko ekstremaliosios situacijos sąlygomis <...>“ (V1).

Vis dėlto ilgainiui, kaip nurodo interviu dalyviai, „<...> bendras darbas buvo labiau susistemintas“ (V5). Pirmiausia, LK SKD pastangomis, buvo rengiami standartizuoti pranešimai: „SKD analizei naudojo standartizuotus šabloninius pranešimus <...>“ (V2). Visi ekspertai įvardijo, kad pranešimus apie informacinius incidentus rengė LK SKD analitikai – pagrindiniais dokumentais tapo kasdien rengiamos apžvalgos: „Dokumentaciją sudarė kas dieną SKD rengiamos apžvalgos <...>“ (V1); „Ataskaitos buvo teikiamos kiekvieną dieną <...>“ (V6); „LK el. priemonėmis kasdien teikė ataskaitas SAM ir kitoms institucijoms <...>“ (V6). Taip pat, kaip nurodo interviu dalyviai, buvo rengiami apibendrintų kassavaitinių ataskaitų rinkiniai: „<...> kas savaitę buvo rengiamos apibendrintos ataskaitos“ (V1); „<...> buvo teikiamos <...> apžvalginės ataskaitos kas savaitę ir kas mėnesį“ (V6).

Kaip jau minėta, LK SKD analitikų rengtas „ataskaitas apie dezinformacijos sklaidą gaudavo visos su pandemijos valdymu susijusios institucijos: URM, Vyriausybės kanceliarija, SAM, VRM“ (V2).

Be minėtų ataskaitų rengimo ir siuntimo, buvo vykdoma nuolatinė vidinė komunikacija tiek tarp LK SKD ir SAM (<...> vienas SKD darbuotojas nuolatos dirbo SAM kaip kontaktinis asmuo, su

kuriuo LK palaikė nuolatinį ryšį <...>“ (V1), tiek tarp VIG įtrauktų institucijų „<...> už komunikaciją atsakingi institucijų darbuotojai ėmė rengti reguliarius susitikimus <...>, keitėsi aktualia informacija“ (V3), kuri apėmė ir melagingų (netikrų) naujienų sklaidos aktualijas. Plačiau apie bendradarbiavimo procese taikytas komunikacijos priemonės – 4.5.3. poskyryje.

Vis dėlto, kaip įsitikino šio darbo autorė, LK SKD rengtos kasdienės ir kas savaitinės apžvalgos nebuvo viešinamos, jų nepavyko gauti ir šio mokslinio tyrimo tikslais. Kaip minėjo du ekspertai, „Ataskaitos ir savaitinės apžvalgos nebuvo viešos, tačiau jomis remiantis, matant padidėjusį poreikį, buvo teikiama apibendrinta informacija visuomenei platinant spaudos pranešimus, teikiant komentarus“ (V1); „Ataskaitos nebuvo viešos – jos buvo skiriamos SAM, Vyriausybei ir kitoms institucijoms, tačiau ataskaitose pateikta informacija buvo pernelyg jautri, kad jos būtų teikiamos viešai“ (V6).

Kaip matyti iš šio darbo 4.3. skyriuje pateiktos LK SKD pranešimų spaudai analizės, vieša komunikacija buvo labiau reaktivi, visuomenei pateikiant apibendrintą informaciją apie fiksuotus incidentus, priešiškos informacijos naratyvus bei taikinius. Tačiau, kaip ir nurodo vienas iš ekspertų, informacijos apie fiksuotus incidentus sklaida buvo labai svarbi, kad „visos suinteresuotos šalys būtų informuotos apie platinamą kenkėjišką naratyvą ir ką jie į tai galėtų atsakyti, sulaukę klausimų“ (V3).

Nors, kaip jau minėta, formaliai nebuvo suformuluoti bendradarbiaujančių institucijų bendro darbo tikslai bei uždaviniai, į šį procesą įsitraukę asmenys žinojo, kokie tikslai ir uždaviniai buvo jiems keliami tiriamuoju pirmojo karantino laikotarpiu (žr. 4 lentelėje).

4 lentelė. Institucijų bendradarbiavimo, kovojant su melagingomis (netikromis) naujienomis COVID-19 kontekste, tikslai ir uždaviniai

Kategorija	Subkategorija	Citata
Institucijų bendradarbiavimo, kovojant su melagingomis (netikromis) naujienomis COVID-19 kontekste, tikslai ir uždaviniai	Stebėti informacinę erdvę ir fiksuoti platinamą melagingą informaciją, susijusią su COVID-19	„LK analitikai stebėjo Lietuvos informacinę erdvę, fiksavo dezinformacijos, susijusios su COVID-19, platinimo atvejus <...>“ (V1); „<...> labai svarbu kuo greičiau fiksuoti ir analizuoti viešojoje erdvėje skleidžiamą nepagrįstą ir melagingą informaciją <...>“ (V1); „Pagrindinis bendradarbiavimo tikslas – fiksuoti, kas vyksta informacinėje erdvėje <...>“ (V3); „<...> fiksuoti melagingas naujienas ir tinkamai reaguoti <...>“ (V4); „Pagrindinis bendradarbiavimo tikslas buvo stebėti informacinę erdvę <...>“ (V6);
	Analizuoti užfiksuotus melagingos informacijos atvejus	„SKD darbuotojai, <...>, analizavo gautą informaciją, kasdien <...> parengdavo ataskaitas“ (V1); „Turėjau <...> pateikti informaciją, kokie dezinformaciniai naratyvai suaktyvėjo <...>“ (V2); „<...> prašėme SKD pateikti melagienų statistiką įvairiais pjūviais – kiek jų susiję su

		COVID, kiek ne <...>“ (V5); „<...> pirmą kartą LK SKD atstovas buvo deleguotas į kitą instituciją SAM, kur teikė konsultacijas apie dezinformaciją“ (V6);
	Teikti rekomendacijas dėl komunikacijos	„SKD darbuotojai <...> teikdavo SAM rekomendacijas dėl komunikacijos.“ (V1);
	Nuolatos keistis turima informacija	„Buvau atsakingas už abipusės informacijos teikimą ir keitimąsi ja per 24 val.“ (V2); „<...> [VIG] koordinavo informacijos keitimosi procesą, komunikaciją, kurios dalis apėmė ir pastangas kovoti su <i>fake news</i> .“ (V3); „<...> dalintis informacija apie melagingas naujienas ir reaguoti“ (V5);
	Reguliariai informuoti visuomenę apie melagingų (netikrų) naujienų sklaidą	„<...> informuoti visuomenę apie priešiško jėgų skleidžiamą propagandą, dezinformaciją, melagingas naujienas <...>“ (V1); „<...> gaudavau kolegų iš SKD ataskaitas apie incidentus informacinėje erdvėje ir mano užduotis buvo išversti šią informaciją į „žmonių kalbą“ – pateikti tas ataskaitas kuo suprantamiau ir pasakyti „kas iš to“ (V2); „<...> visuomenės informavimas apie dezinformacijos sklaidą buvo vienas iš prioritetų <...>“ (V2); „<...> pranešti visuomenei apie platinamą dezinformaciją šia aktualia tema ir įspėti, kad gyventojai išliktų budrūs“ (V4); „Didžioji dalis komunikacijos, susijusios su dezinformacija, buvo kuo greičiau reaguoti į tam tikrus konkrečius melagienų atvejų <...>“ (V5); „Demaskuodami dezinformaciją didiname visuomenės atsparumą melagingoms naujienoms“ (V6);
	Šviesti visuomenę ir skatinti ją kritiškai vertinti soc. tinkluose ir internete platinamą informaciją apie COVID-19	„<...> stengėmės įspėti visuomenę, kad ji kritiškai vertintų soc. tinkluose ir internete platinamą informaciją, atkreiptų dėmesį į šaltinių patikimumą.“ (V1); „<...> užkardyti tolesnį <i>fake news</i> plitimą <...>“ (V3); „<...> per <...> spaudos konferencijas pakviesdavome karininką, kuris papasakodavo dažniausiai soc. tinkluose fiksuojamus dezinformacijos atvejus, įspėdavo gyventojus dėl kylančios grėsmės.“ (V5); „<...> buvo atvejų, kai buvo fiksuotas tam tikrų grupių soc. tinkluose aktyvumas ir mes apie tai skelbdavome informaciją proaktyviai, išleisdavom pranešimą įspėdami apie galimą grėsmę“ (V5);
	Planuoti ir vykdyti oficialiąją komunikaciją apie COVID-19 kaip atsvarą melagingai informacijai	„<...> suplanuoti bei vykdyti komunikaciją taip, kad oficialios žinios sudarytų atsvarą ir žmonės neprarastų pasitikėjimo valdžios institucijomis bei jų priimamais sprendimais <...>“ (V1); „<...> SAM prašė su komunikacija susijusios pagalbos <...>“ (V2); „<...> parengti atsakomąsias komunikacines žinutes <...>“ (V3); „<...> siekėme „uzurpuoti“ informacinę erdvę savo komunikacija, kad kuo mažiau erdvės liktų melagingų naujienų sklaidai ir jų daroma žala nebūtų didelė <...>“

		(V4); „Su SKD tardavomės, kaip reaguoti į tokių grupių informacijos skleidimą“ (V5);
	Koordinuoti veiksmus	„<...> pagal poreikį koordinuoti bendrus veiksmus <...>“ (V3);
	Perduoti informaciją suinteresuotoms šalims	„Perdavimas informacijos suinteresuotoms šalims – itin svarbus <...>“ (V3); „<...> susidūrus su kitais <i>fake news</i> atvejais, mano užduotis buvo perduoti informaciją įvairioms institucijoms <...>“ (V3);
	Spręsti komunikacijos iššūkius	„<...> labai svarbu kuo greičiau <...> susitelkti į svarbiausius komunikacijos iššūkius ir juos spręsti <...>“ (V1); „<...> komunikacija apie dezinformaciją buvo tik viena iš veiklos sričių“ (V2);
	Mažinti dėl COVID-19 plintantį nerimą visuomenėje	„<...> atmosfera per pirmą karantiną kaito ir ją buvo būtina suvaldyti.“(V1); „<...> nežinia itin lengvai ir greitai aplimpa gandais bei nepagrįsta informacija, kažkas dar piktybiškai papila žibalo, kas dar labiau didina nežinią ir nerimą – ir taip visuomenė tampa pažeidžiama“ (V1); „Pandemijos pradžioje buvo labai daug nežinomybės, įtampa dramatiškai kilo. Prie to prisidėjo ir <i>fake news</i> .“ (V3); „Buvom pastebėję soc. tinkluose besiburiančias marginalines grupes, kurios siekė įnešti sumaišties tam tikrais pandemijos valdymo klausimais, kvestionuoti patį pandemijos valdymą“ (V5);
	Stebėti užsienio šalių patirtį	„Stebėjome ir užsienio šalių patirtį – pavyzdžiui, Italijoje buvo skleidžiama dezinformacija, kad visas miestelis išmirė ir kariškiai sunkvežimiais veža nuo COVID-19 mirusių žmonių kūnus“ (V1); „Turėjau <...> strategiškai vertinti, kas vyksta pasaulyje, <...>, ko galima tikėtis ateityje <...>“ (V2);
	Planuoti tolesnę komunikacijos strategiją	„<...> buvome pasirengę veiksmų strategiją ruošdamiesi dar sudėtingesnei galimai situacijai, jeigu užsikrėtimų ir mirčių skaičius būtų dramatiškai išaugęs <...>“ (V1);
	Kova su melagingomis (netikromis) naujienomis nebuvo prioritetas	„Visame pandemijos valdymo ir komunikavimo apie tai kontekste kova su melagingomis naujienomis nebuvo prioritetas, tačiau tai buvo vienas iš darbų, kurį reikėjo atlikti.“ (V5);
	Uždaviniai kelti vykstant bendradarbiavimo procesui, pagal poreikį	„Konkretūs uždaviniai buvo formuluojami jau SAM ir SKD bendradarbiaujant <...>“ (V1); „<...> užduotys buvo įvairios, susijusios su komunikacija plačiąja prasme ir formuluojamos atsižvelgiant į situaciją“ (V2).

Bendradarbiavusios institucijos, kaip nurodė vienas ekspertas, nebuvo formalizavusios bendradarbiavimo tikslų ir uždavinių: „Sistemiškai bendradarbiavimo tikslai ir uždaviniai nebuvo išskirti“ (V4). Dar du interviu dalyviai nurodė, kad uždaviniai bei užduotys formuluotos pagal poreikį, atsižvelgiant į sparčiai besikeičiančią situaciją: „Konkretūs uždaviniai buvo formuluojami jau SAM ir SKD bendradarbiaujant <...>“ (V1); „<...> užduotys buvo įvairios, susijusios su komunikacija plačiaja prasme ir formuluojamos atsižvelgiant į situaciją“ (V2).

Vis dėlto mokslininkai akcentuoja, kad bendros pastangos siekiant tam tikrų užsibrėžtų tikslų yra vienas pagrindinių bendradarbiavimo aspektų. Pavyzdžiui, S. Vangen ir Ch. Huxhamas (2012) bendradarbiavimą apibūdina kaip mechanizmą, leidžiantį asmenims ir institucijoms pasiekti tikslus, kurie veikiant atskirai nebūtų įgyvendinti. Bendradarbiavimo esmė glūdi būtent bendrose pastangose, kurios dedamos bendradarbiaujančioms pusėms kartu siekiant padaryti tai, ko dirbant pavieniui nebūtų galima padaryti, o bendro tikslo siekiama dalijantis patirtimi, žiniomis, finansiniais ir kitais ištekliais (Warm, 2011).

Pagrindinis institucijų bendradarbiavimo tikslas, kaip matyti iš ekspertų pateiktos nuomonės, buvo fiksuoti informacinius incidentus, susijusius su COVID-19, ir apie juos informuoti visuomenę, siekiant skatinti gyventojų kritinį mąstymą bei didinti visuomenės atsparumą melagingoms (netikroms) naujienoms daromai žalai.

Tikslą fiksuoti melagingą informaciją, susijusią su COVID-19, įvardijo visi ekspertai: „Pagrindinis bendradarbiavimo tikslas – fiksuoti, kas vyksta informacinėje erdvėje <...>“ (V3); „<...> fiksuoti melagingas naujienas ir tinkamai reaguoti <...>“ (V4); „Pagrindinis bendradarbiavimo tikslas buvo stebėti informacinę erdvę <...>“ (V6). Taip pat buvo akcentuojama ir reakcijos greitis, nes „<...> labai svarbu kuo greičiau fiksuoti ir analizuoti viešojoje erdvėje skleidžiamą nepagrįstą ir melagingą informaciją <...>“ (V1).

Kaip jau minėta anksčiau, LK SKD analitikų tikslas buvo ne tik fiksuoti, bet ir analizuoti užfiksuotus incidentus bei teikti tokios analizės ataskaitas: „SKD darbuotojai, <...>, analizavo gautą informaciją, kasdien <...> parengdavo ataskaitas“ (V1); „Turėjau <...> pateikti informaciją, kokie dezinformaciniai naratyvai suaktyvėjo <...>“ (V2).

Kiti uždaviniai buvo susiję su komunikacija: tiek vidine, tiek išorine. Apklausti ekspertai įvardijo keletą uždavinių, kuriuos jie siekė įgyvendinti. Pirmiausia – tarpusavyje keistis turima informacija: „Buvau atsakingas už abipusės informacijos teikimą ir keitimąsi ja per 24 val.“ (V2); „<...> [VIG] koordinavo informacijos keitimosi procesą, komunikaciją, kurios dalis apėmė ir pastangas kovoti su *fake news*“ (V3); „<...> dalintis informacija apie melagingas naujienas ir reaguoti“ (V5).

Dar vienas komunikacijos uždavinys, kuris buvo iškeltas LK SKD darbuotojams, deleguotiems į SAM, – teikti rekomendacijas dėl išorinės komunikacijos apie melagingas (netikras) naujienas: „SKD darbuotojai <...> teikdavo SAM rekomendacijas dėl komunikacijos“ (V1). Bene svarbiausias išorinės komunikacijos uždavinys – reguliariai informuoti visuomenę apie skleidžiamas melagingas (netikras) naujienas ir kitus informacinius incidentus. Kaip nurodo apklausti ekspertai, „<...> visuomenės informavimas apie dezinformacijos sklaidą buvo vienas iš prioritetų <...>“ (V2); „<...> pranešti visuomenei apie platinamą dezinformaciją šia aktualia tema ir įspėti, kad gyventojai išliktų budrūs“ (V4). Tai buvo itin svarbu, nes taip galima ne tik „<...> užkardyti tolesnį *fake news* plitimą <...>“ (V3), bet ir „Demaskuodami dezinformaciją didiname visuomenės atsparumą melagingoms naujienoms“ (V6).

Būtent visuomenės atsparumo didinimas taip pat paminėtas tarp bendradarbiavimo tikslų, o to siekiama šviečiant visuomenę ir skatinant gyventojus kritiškai vertinti socialiniuose tinkluose ir internete platinamą informaciją apie COVID-19: „<...> stengėmės įspėti visuomenę, kad ji kritiškai vertintų soc. tinkluose ir internete platinamą informaciją, atkreiptų dėmesį į šaltinių patikimumą“ (V1); „<...> per <...> spaudos konferencijas pakviesdavome karininką, kuris papasakodavo dažniausiai soc. tinkluose fiksuojamus dezinformacijos atvejus, įspėdavo gyventojus dėl kylančios grėsmės“ (V5); „<...> buvo atvejų, kai buvo fiksuotas tam tikrų grupių soc. tinkluose aktyvumas ir mes apie tai skelbdavome informaciją proaktyviai, išleisdavom pranešimą įspėdami apie galimą grėsmę“ (V5).

Siekiant didinti visuomenės atsparumą, buvo keliamas vienas uždavinių – planuoti ir vykdyti oficialiąją komunikaciją apie COVID-19 kaip atsvarą melagingai informacijai, kad „<...> oficialios žinios sudarytų atsvarą ir žmonės neprarastų pasitikėjimo valdžios institucijomis bei jų priimamais sprendimais <...>“ (V1) ir kad „<...> kuo mažiau erdvės liktų melagingų naujienų sklaidai ir jų daroma žala nebūtų didelė <...>“ (V4).

Oficialiąją komunikaciją siekta dar vieno tikslo, kurį išskyrė trys ekspertai, – mažinti dėl COVID-19 plintantį nerimą visuomenėje: „<...> atmosfera per pirmą karantiną kaito ir ją buvo būtina suvaldyti.“ (V1); „Pandemijos pradžioje buvo labai daug nežinomybės, įtampa dramatiškai kilo. Prie to prisidėjo ir *fake news*“ (V3); „Buvom pastebėję soc. tinkluose besiburiančias marginalines grupes, kurias siekė įnešti sumaišties tam tikrais pandemijos valdymo klausimais, kvestionuoti patį pandemijos valdymą“ (V5).

Tarp kitų minėtų uždavinių buvo išskirti ir mažiau svarbūs – veiksmų koordinavimas („<...> pagal poreikį koordinuoti bendrus veiksmus <...>“ (V3)); informacijos perdavimas suinteresuotoms šalims („Perdavimas informacijos suinteresuotoms šalims – itin svarbus <...>“ (V3)); komunikacijos

iššūkių sprendimas („<...> labai svarbu kuo greičiau <...> susitelkti į svarbiausius komunikacijos iššūkius ir juos spręsti <...>“ (V1)).

Papildomi uždaviniai buvo stebėti kitų šalių praktiką ir planuoti tolesnę komunikacijos strategiją, nes, kaip paminėjo vienas interviu dalyvis, „Turėjau <...> strategiškai vertinti, kas vyksta pasaulyje, <...>, ko galima tikėtis ateityje <...>“ (V2). Anot dar vieno apklausto eksperto, „<...> buvome pasirenkę veiksmų strategiją ruošdamiesi dar sudėtingesnei galimai situacijai, jeigu užsikrėtimų ir mirčių skaičius būtų dramatiškai išaugęs <...>“ (V1).

Vis dėlto kai kurie informantai (V2, V5) pripažino, kad institucijų bendradarbiavimas apėmė daug platesnę sritį nei vien tik kova su melagingomis (netikromis) naujienomis, susijusiomis su COVID-19. Anot jų, „<...> komunikacija apie dezinformaciją buvo tik viena iš veiklos sričių“ (V2); „<...> bendradarbiavome daug plačiau nei vien kovos su dezinformacija sritis“ (V2). O vienas ekspertas nurodė, kad vertinant institucijų pastangas per pandemiją, jo nuomone, kova su melagingomis (netikromis) naujienomis nebuvo prioritetas: „Visame pandemijos valdymo ir komunikavimo apie tai kontekste kova su melagingomis naujienomis nebuvo prioritetas, tačiau tai buvo vienas iš darbų, kurį reikėjo atlikti“ (V5).

Apibendrinant galima teigti, kad, nors institucijos nebuvo formalizavusios bendradarbiavimo proceso ir nebuvo išsikėlusios aiškius tikslus bei suformulavusios uždavinius, šiuo konkrečiu nagrinėjamu atveju bendradarbiavusios šalys žinojo, kokiam tikslui telkia bendras pastangas. Darytina išvada, kad bendradarbiavusios institucijos laikėsi planavimo principo, kai, kaip pabrėžia N. Miginis ir M. Ulozas (2010), skirtingos specializacijos atstovai, siekdami bendro tikslo kuria bendrus planus ir ieško bendro požiūrio į sprendžiamą problemą.

Kokie, interviu dalyvių vertinimu, buvo bendradarbiavimą skatinantys veiksniai, pateikiama 5 lentelėje.

5 lentelė. Institucijų bendradarbiavimą, kovojant su melagingomis (netikromis) naujienomis COVID-19 kontekste, skatinantys veiksniai

Kategorija	Subkategorija	Citata
Institucijų bendradarbiavimą, kovojant su melagingomis (netikromis) naujienomis COVID-19	Komandos įsitraukimas	„<...> visos komandos įsitraukimas buvo maksimalus <...>“ (V2);
	Komandos požiūris ir pastangos	„<...> visi į bendrą darbą žiūrėjo labai rimtai ir dėjo daug pastangų.“ (V2); „Dirbome neskaičiuodami valandų, net savaitgaliais.“ (V6); „Didžiausias teigiamas poveikis buvo suburtos komandos atsidavimas darbui, neskaičiuojant valandų <...>“ (V1);

kontekste, skatinantys veiksniai	Ekspertų turima patirtis	„Didžiausias teigiamas poveikis buvo suburtos komandos <...> turima patirtis“ (V1); „<...> ilgametė SKD patirtis fiksuojant informacinius incidentus viešojoje erdvėje labai pravertė“ (V1); „<...> LK SKD, nuolatos stebinti informacinę erdvę ir fiksuojanti incidentus, turinti patirties šioje srityje <...>“ (V2); „<...> kovojant su <i>fake news</i> daugiausia patirties turėjo LK SKD ir KAM, kurios šioje srityje veikė pagal atidirbtą schemą, turėjo ekspertus <...>“ (V3); „KAM veikė pagal LK turimus algoritmus <...> Tuo įdirbiu, vadinamuoju <i>know how</i> , buvo sėkmingai pasinaudota“ (V4);
	Institucijų statusas	„<...> LK gavo užduotį iš Vyriausybės ir ją vykdė“ (V6);
	Kitų institucijų palaikymas	„Jautėm ir kitų institucijų palaikymą – URM, Vyriausybėje <...>“ (V2);
	Greita reakcija	„<...> greita reakcija į įvykius“ (V2); „<...> operatyvumas reaguojant į iššūkius <...>“ (V3).

Mokslininkai bendradarbiaujančių šalių motyvaciją atlikti jiems paskirtas funkcijas įvardija kaip pagrindinį efektyvaus bendradarbiavimo principą – „bendradarbiavimo partneriai turi puikiai suvokti savo interesus ir žinoti, kaip jiems bus atlyginta, jei jie kokybiškai ir laiku atliks jiems skirtas funkcijas“ (Puškorius, 2007, p. 25).

Kaip matyti iš pateiktų atsakymų, ekspertai nurodė šiuos pagrindinius bendradarbiavimą skatinančius veiksnius: aukštas komandos įsitraukimas, požiūris bei pastangos: „Didžiausias teigiamas poveikis buvo suburtos komandos atsidavimas darbui, neskaičiuojant valandų <...>“ (V1); „<...> visos komandos įsitraukimas buvo maksimalus <...>“ (V2); „<...> visi į bendrą darbą žiūrėjo labai rimtai ir dėjo daug pastangų“ (V2); „Dirbome neskaičiuodami valandų, net savaitgaliais“ (V6).

Ne mažiau svarbus veiksnys, apklaustųjų nuomone, buvo ekspertų turima patirtis, kas leido bendradarbiavimo procesą padaryti efektyvesnį ir greitesnį. Kaip nurodo keturi apklaustieji, „Didžiausias teigiamas poveikis buvo suburtos komandos <...> turima patirtis“ (V1); „<...> kovojant su *fake news* daugiausia patirties turėjo LK SKD ir KAM, kurios šioje srityje veikė pagal atidirbtą schemą, turėjo ekspertus <...>“ (V3); „KAM veikė pagal LK turimus algoritmus <...> Tuo įdirbiu, vadinamuoju *know how*, buvo sėkmingai pasinaudota“ (V4). Tai leido gana greitai reaguoti į įvykius, kas irgi vertinama kaip bendradarbiavimą skatinantis veiksnys: „<...> operatyvumas reaguojant į iššūkius <...>“ (V3).

Be to, buvo juntamas kitų institucijų palaikymas: „Jautėm ir kitų institucijų palaikymą – URM, Vyriausybėje <...>“ (V2). Vienas apklausiamas ekspertas atkreipė dėmesį ir į institucijų statusą, kuris įpareigoja, gavus užduotį, ją vykdyti: „<...> LK gavo užduotį iš Vyriausybės ir ją vykdė“ (V6).

Kokios kliūtys, apklausos dalyvių vertinimu, kilo institucijų bendradarbiavimo procese, nurodoma 6 lentelėje.

6 lentelė. Institucijų bendradarbiavimo, kovojant su melagingomis (netikromis) naujienomis COVID-19 kontekste, kliūtys

Kategorija	Subkategorija	Citata
Institucijų bendradarbiavimo, kovojant su melagingomis (netikromis) naujienomis COVID-19 kontekste, kliūtys	Patikimos informacijos trūkumas	„<...> patiems specialistams – medikams, virusologams – trūko informacijos, jiems buvo sudėtinga prognozuoti, kiek pandemija gali tęstis <...>“ (V1); „<...> buvo daug nežinomybės, nebuvo aišku, kas per virusas <...>“ (V5);
	Didėjanti įtampa visuomenėje	„Didžiausia kliūtis buvo nežinomybė ir įtampa <...>“ (V1); „<...> nežinia itin lengvai ir greitai aplimpa <...> nepagrįsta informacija, kažkas dar piktybiškai papila žibalo, kas dar labiau didina nežinią ir nerimą – ir taip visuomenė tampa pažeidžiama.“ (V1); „<...> nežinia dėl COVID-19, panika ir greitai pasikeičianti situacija.“ (V3);
	Greitai besikeičianti padėtis	„Situacija buvo itin dinamiška ir greitai keitėsi, o kartu keitėsi ir priimami sprendimai, susiję su pandemijos valdymu.“ (V3);
	Sunkumai planuojant komunikaciją	„<...> buvo sudėtinga planuoti komunikaciją <...>“ (V3);
	Politikų sprendimai	„<...> politikams teko priimti sudėtingus sprendimus, kurie irgi didino įtampą visuomenėje“ (V1);
	Padidintas žiniasklaidos dėmesys COVID-19 klausimais	„Per pirmą karantiną žinios per TV prasidėdavo 3-4 bauginančiomis žiniomis apie COVID-19 ir tai, žinoma, ramybės ir santarvės nedidino“ (V1);
	Požiūrių skirtumai	„<...> LK turi savų darbų, o su COVID-19 susijusi komunikacija yra SAM reikalas <...>“ (V2);
	Riboti žmogiškieji ištekliai	„<...> pandemijos pradžioje išties trūko žmogiškųjų išteklių <...>“ (V3);
	Pandemijos valdymo patirties trūkumas	„<...> pandemija užklupo gana netikėtai ir visuomenė nebuvo susidūrusi su tokio tipo grėsme kaip koronavirusas“ (V1); „Kadangi su tokio lygio pandemija Lietuvoje niekas nebuvo susidūręs, patirties niekas neturėjo <...>“ (V3); „<...> COVID-19 ir tokio masto pandemija buvo visiškai naujas reiškinys, todėl tiek komunikuojant apie padėtį, tiek kovojant su melagingomis naujienomis teko dirbti ir mokytis vienu metu“ (V4);

	Kova su melagingomis (netikromis) naujienomis buvo tik dalis pandemijos valdymo proceso	„Kiek laiko ir bendrų pastangų buvo nukreipta kovoti su <i>fake news</i> , sunku pasakyti.“ (V3); „<...> vykdoma visuomenės informavimo kampanija <...> buvo visos pandemijos valdymo komunikacija. Informacijos sklaida apie dezinformaciją – buvo tik dalis jos <...>“ (V4);
	Kliūčių nebuvo	„<...> pačiame bendradarbiavimo su SAM procese kliūčių nebuvo.“ (V1); „Ypatingų kliūčių nebuvo.“ (V5); „Kliūčių nebuvo.“ (V6)

Paprašyti nurodyti, kokios kliūtys kilo institucijų bendradarbiavimo, kovojant su melagingomis (netikromis) naujienomis, procese, trys apklausti ekspertai (V1, V5, V6) atsakė, kad institucijų bendradarbiavimo procese „kliūčių nebuvo“, dar vieno eksperto nuomone, bendradarbiaujant veikiau susidurta su iššūkiais nei kliūtimis: „Nevadinčiau to kliūtimis, o veikiau – iššūkiais“ (V3). Vienas ekspertas nurodė, kad „Bendradarbiavimas vyko gana sklandžiai ir sėkmingai“ (V2).

Vis dėlto vertinant pateiktus atsakymus, galima konstatuoti, kad tam tikro lygio kliūčių ir sunkumų būta.

Analizuojant atsakymus, matyti, kad trys ekspertai kaip vieną esminių kliūčių, sunkinančių institucijų bendradarbiavimą, akcentuoja pandemijos valdymo patirties trūkumą: „<...> pandemija užklupo gana netikėtai ir visuomenė nebuvo susidūrusi su tokio tipo grėsme kaip koronavirusas“ (V1); „Kadangi su tokio lygio pandemija Lietuvoje niekas nebuvo susidūręs, patirties niekas neturėjo <...>“ (V3); „<...> COVID-19 ir tokio masto pandemija buvo visiškai naujas reiškinys, todėl tiek komunikuojant apie padėtį, tiek kovojant su melagingomis naujienomis teko dirbti ir mokytis vienu metu“ (V4).

Dar trys ekspertai tarp kliūčių išskiria patikimos informacijos trūkumą ir tvyrojusią nežinomybę. Anot jų, „<...> patiems specialistams – medikams, virusologams – trūko informacijos, jiems buvo sudėtinga prognozuoti, kiek pandemija gali tęstis <...>“ (V1); „<...> nežinia dėl COVID-19, panika <...>“ (V3); „<...> buvo daug nežinomybės, nebuvo aišku, kas per virusas <...>“ (V5).

Būtent patikimos informacijos trūkumas prisidėjo prie to, kad visuomenėje didėjo įtampa, ką taip pat savo atsakymuose akcentavo vienas ekspertas: „<...> nežinia itin lengvai ir greitai aplimpa <...> nepagrįsta informacija, kažkas dar piktybiškai papila žibalo, kas dar labiau didina nežinią ir nerimą – ir taip visuomenė tampa pažeidžiama“ (V1).

Įtampą visuomenėje, anot interviu dalyvių, taip pat didino savaime suprantamas padidintas žiniasklaidos dėmesys COVID-19 temoms: „Per pirmą karantiną žinios per TV prasidėdavo 3-4

bauginančiomis žiniomis apie COVID-19 ir tai, žinoma, ramybės ir santarvės nedidino“ (V1). Be to, įtampą visuomenėje kaitino ir tam tikri politikų priimami sprendimai, kas irgi ekspertų minima kaip viena kliūčių: „<...> politikams teko priimti sudėtingus sprendimus, kurie irgi didino įtampą visuomenėje“ (V1).

Dar du ekspertai, analizuodami kliūtis, atkreipė dėmesį, kad kova su melagingomis (netikromis) naujienomis buvo tik dalis pandemijos valdymo proceso. Anot jų, „kiek laiko ir bendrų pastangų buvo nukreipta kovoti su *fake news*, sunku pasakyti.“ (V3); „<...> vykdoma visuomenės informavimo kampanija <...> buvo visos pandemijos valdymo komunikacija. Informacijos sklaida apie dezinformaciją – buvo tik dalis jos <...>“ (V4).

Be to, situacija pandemijos valdymo pradžioje keitėsi labai greitai ir dėl to teko atitinkami keisti priimtus sprendimus, stengiantis reaguoti į vykstančius dinامينius pokyčius. Tai, vieno eksperto nuomone, irgi sunkino bendradarbiavimo procesą: „Situacija buvo itin dinamiška ir greitai keitėsi, o kartu keitėsi ir priimami sprendimai, susiję su pandemijos valdymu“ (V3).

Tarp kitų aplinkybių, sunkinančių institucijų bendradarbiavimą, ekspertų vertinimu, buvo: riboti žmogiškieji ištekliai („<...> pandemijos pradžioje išties trūko žmogiškųjų išteklių <...>“ (V3)); požiūrių skirtumai („<...> LK turi savų darbų, o su COVID-19 susijusi komunikacija yra SAM reikalas <...>“ (V2)) ir sunkumai planuojant komunikaciją („<...> buvo sudėtinga planuoti komunikaciją <...>“ (V3)).

Apibendrinant galima teigti, kad rimčiausios kliūtys bendradarbiavimo procese kilo dėl pandemijos valdymo patirties trūkumo, taip pat – patikimos informacijos apie virusą ir ligą trūkumo, dėl ko didėjo įtampa visuomenėje ir reikėjo greitai reaguoti į besikeičiančią padėtį. Būtent todėl kova su melagingomis (netikromis) naujienomis buvo tik dalis pandemijos valdymo proceso.

4.5.2. Institucijų bendradarbiavimo, kovojant su melagingomis (netikromis) naujienomis COVID-19 kontekste, rezultatų ir naudos vertinimas

Ar institucijų bendradarbiavimas yra sėkmingas, galima vertinti atsižvelgus į keletą svarbiausių elementų: bendras institucijų pastangas, atsakomybę, kurią jos dalijasi, tikslus ir naudą. Būtent į bendradarbiavimo poveikį, anot D. Warmo (2011), turi būti sutelktos viešojo sektoriaus institucijų pastangos, kokią naudą bendri veiksmai atneš visuomenei. Pats bendradarbiavimas nėra tikslas, tai – tik priemonė pasiekti bendrus tikslus, kurie turi duoti naudos piliečiams.

Antroje tyrimo dalyje bus apžvelgiamas apklaustų ekspertų pateiktas institucijų bendradarbiavimo, kovojant su melagingomis (netikromis) naujienomis COVID-19 kontekste, rezultatų ir naudos vertinimas.

7 lentelė. Institucijų bendradarbiavimo, kovojant su melagingomis (netikromis) naujienomis COVID-19 kontekste, rezultatų ir naudos vertinimas

Kategorija	Subkategorija	Citata
Institucijų bendradarbiavimo, kovojant su melagingomis (netikromis) naujienomis COVID-19 kontekste, rezultatų ir naudos vertinimas	Bendradarbiavimas buvo naudingas ir efektyvus	„<...> bendradarbiavimas buvo labai naudingas ir efektyvus <...>“ (V1); „Visos į COVID-19 valdymą įsitraukusios institucijos suprato bendradarbiavimo būtinybę ir matė to naudą“ (V3); „Bendradarbiavimas buvo sėkmingas ir reikalingas <...> buvo efektyvus.“ (V5);
	Komandos subūrimas ir bendrų veiksmų bei komunikacijos koordinavimas	„<...> galėtų praversti patirtis, kaip krizinėse situacijose suburti komandą ir sėkmingai koordinuoti bendrus veiksmus.“ (V2); „Bendrų veiksmų ir komunikacijos tarp institucijų koordinavimas <...>“ (V3);
	Greitai priimami sprendimai ir operatyvi reakcija	„<...> būtini sprendimai buvo priimami greitai pagal principą „čia ir dabar“ <...>“ (V1); „<...> greita reakcija į įvykius <...>“ (V2); „<...> pavyko <...> į komunikacijos iššūkius reaguoti gana greitai“ (V2); „<...> galime reaguoti greitai į dezinformacijos incidentus“ (V3); „Kelioms institucijoms susitelkus į melagingų naujienų, susijusių su COVID-19, fiksavimu, Vyriausybė galėjo stebėti informacinę erdvę ir operatyviai reaguoti“ (V4);
	Sukurta kontaktų sistema	„<...> sukurta kontaktų sistema, kuri leidžia labai greitai dalytis informacija“ (V6);
	Efektyvi komunikacija	„<...> visą procesą pavyko gana sklandžiai koordinuoti <...>“ (V2); „KAM ir LK komunikacija buvo labai planuojama ir ji buvo efektyvi.“ (V3); „<...> būtų galima labiau planuoti veiksmus į priekį, labiau remtis sisteminiu požiūriu, numatyti reguliariesnę komunikaciją apie dezinformaciją platinamas temas, mitus, jas grupuojant į temas ir komunikaciją apie tai periodiškai planuojant“ (V5); „<...> reguliari sklaida apie dezinformacijos žalą gali padaryti efektyvesnę pačią kovą su melagingomis naujienomis“ (V5);
	LK SDK pajėgumų ir patirties panaudojimas bei vertinimas	„<...> LK galima pasitelkti, kai užklupus netikėtai krizei reikia labai greitai mobilizuoti įvairių sričių specialistus“ (V1); „Kova su dezinformacija būtų tik viena krizių valdymo mechanizmo kryptis, tai KAM ir LK patirtis yra

		nepakeičiama“ (V4); „Galėjome remtis nepriklausomu ir profesionaliu požiūriu iš šono <...>“ (V5); „<...> kilus krizei, LK ateina į pagalbą vienai ar kitai institucijai ir mes „užkamšome skyles“ (V6); „LK atstovai imti vertinti kaip aukšto lygio ekspertai <...>“ (V6);
	Įvairių komunikacijos užduočių vykdymas	„<...> LK vykdė ir daugiau įvairiapusių užduočių, susijusių su komunikacija: prisidedant SKD per pirmą karantiną buvo parengta 10 video (dalis jų su iniciatyva „Stiprūs kartu“) ir 26 infografikai“ (V1);
	Aktualizuota melagingos informacijos sklaidos tema visuomenėje ir žiniasklaidoje	„Fiksuodami, analizuodami ir pavišindami tas <i>feikines</i> istorijas, LK <...> šviečia žiniasklaidą <...>“ (V1); „<...> į viešumą buvo plačiai iškelta dezinformacijos tema. <...> žmonės ėmė tuo domėtis.“ (V2); „<...> žiniasklaida prisiėmė daugiau atsakomybės kovoje su <i>fake news</i> .“ (V3); „Buvo jaučiamas ir padidėjęs žiniasklaidos susidomėjimas <i>fake news</i> <...>“ (V5); „<...> žurnalistai per pandemiją ėmė dar atidžiau tikrinti informaciją, ar ji nėra klaidinanti ir melaginga“ (V5); „<...> labai padidėjo žiniasklaidos susidomėjimas dezinformacijos temomis.“ (V6); „<...> atskiras įmones, kurios domėjosi dezinformacijos grėsme.“ (V6);
	Padidėjęs melagingų (netikrų) naujienų atpažinimas ir visuomenės atsparumo manipuliacijoms didinimas	„Fiksuodami, analizuodami ir pavišindami tas <i>feikines</i> istorijas, LK <...> padeda visuomenei būti atsparesnei manipuliacijoms.“ (V1); „<...> krizę pavyko suvaldyti, nerimas visuomenėje per pirmą karantiną pernelyg neišaugo, priešiškos jėgos neišnaudojo nerimo, pavyko išvengti rimtesnių provokacijų viešojoje erdvėje“ (V1); „<...> atsiradęs didesnis supratimas apie <i>fake news</i> ir jau turime praktikos, kaip su tais atvejais kovoti.“ (V3); „Dabar <i>fake news</i> daug geriau atpažįstama, įsijungia „raudonas mygtukas“, ar tai – ne <i>fake news</i> ir niekas neskuba skelbti skambių antraščių“ (V3); „<...> per pirmą COVID-19 bangą antivakserių judėjimas nebuvo taip įsitvirtinęs ir jų pastangos nebuvo pasiekusios tokio masto, kaip vėliau“ (V4); „<...> kartojantis panašiai situacijai, kova su dezinformacija galėtų būti efektyvesnė“ (V5);
	Platesnio požiūrio apie viešąją nuomonę formavimas	„<...> bendradarbiaujant su KAM ir LK galėjom matyti platesnį vaizdą, kas kalbama viešojoje erdvėje, kokios melagingos naujienos platinamos, kas rūpi žmonėms, kurie abejoja viruso egzistavimu, turi kitą nuomonę apie pandemijos kilmę ir pan.“ (V5);

Įgyta patirtis buvo taikoma ir pasibaigus pirmajam karantinui	„<...> SAM ir toliau dirbo panašia kryptimi: rengė video produktus, teikė sistemintą informaciją, stiprino <i>stopkorona.lt</i> puslapį, kurio per pirmą karantiną nebuvo“ (V1); „<...> vėliau kilus migrantų krizei – tuomet LK SKD bendradarbiavo su VRM, taip pat teikė ataskaitas apie padėtį informacinėje erdvėje, tik kiek mažesne apimtimi“ (V6);
Padidėjęs valstybės institucijų dėmesys strateginei komunikacijai	„<...> ministerijose atsiranda strateginės komunikacijos specialistai, kurie taip pat galėtų stebėti informacinę erdvę“ (V6);
Bendradarbiavimo nauda ir rezultatai nebuvo vertinami	„Tikslingai bendradarbiavimo nauda ir efektyvumas nebuvo vertinti <...>“ (V1); „Kiek laiko ir bendrų pastangų buvo nukreipta kovoti su <i>fake news</i> , sunku pasakyti.“ (V3).

Du interviu dalyviai nurodė, kad sistemiška institucijų bendradarbiavimo rezultatų bei naudos analizė nebuvo vykdoma: „Tikslingai bendradarbiavimo nauda ir efektyvumas nebuvo vertinti <...>“ (V1); „Kiek laiko ir bendrų pastangų buvo nukreipta kovoti su *fake news*, sunku pasakyti“ (V3).

Vis dėlto, vertindami institucijų bendradarbiavimo, kovojant su melagingomis (netikromis) naujienomis COVID-19 kontekste, rezultatus ir naudą informantai akcentavo, kad bendradarbiavimas buvo naudingas: „<...> bendradarbiavimas buvo labai naudingas ir efektyvus <...>“ (V1), „Bendradarbiavimas buvo sėkmingas ir reikalingas <...> buvo efektyvus“ (V5).

Paprašyti konkretizuoti, ekspertai nurodė gana skirtingus aspektus, tiesiogiai susijusius su vykstant procesui pasiektais trumpalaikiais bendradarbiavimo rezultatais, kurie bendradarbiavusioms šalims buvo aktualūs per pirmąjį karantiną, ir ilgalaikę bendradarbiavimo naudą.

Du ekspertai išskyrė, kad bendradarbiavimas sudarė sąlygas suburti komandą ir sėkmingai koordinuoti bendrus veiksmus bei komunikaciją: „<...> galėtų praversti patirtis, kaip krizinėse situacijose suburti komandą ir sėkmingai koordinuoti bendrus veiksmus“ (V2); „Bendrų veiksmų ir komunikacijos tarp institucijų koordinavimas <...>“ (V3).

Tai leido greitai priimti būtinus sprendimus ir operatyviai reaguoti į kylančius iššūkius, ką pabrėžė keturi informantai: „<...> būtini sprendimai buvo priimami greitai pagal principą „čia ir dabar“ <...>“ (V1); „<...> greita reakcija į įvykius <...>“ (V2); „<...> pavyko <...> į komunikacijos iššūkius reaguoti gana greitai“ (V2); „<...> galime reaguoti greitai į dezinformacijos incidentus“ (V3); „Kelioms institucijoms susitelkus į melagingų naujienų, susijusių su COVID-19, fiksavimu, Vyriausybė galėjo stebėti informacinę erdvę ir operatyviai reaguoti“ (V4).

Greitai dalytis informacija padėjo ir sukurta bendra kontaktų sistema: „<...> sukurta kontaktų sistema, kuri leidžia labai greitai dalytis informacija“ (V6).

Ekspertai palankiai įvertino komunikaciją, siekiant informuoti visuomenę apie melagingų (netikrų) naujienų sklaidą ir žalą: „<...> visą procesą pavyko gana sklandžiai koordinuoti <...>“ (V2); „KAM ir LK komunikacija buvo labai planuojama ir ji buvo efektyvi“ (V3); „<...> būtų galima labiau planuoti veiksmus į priekį, labiau remtis sisteminiu požiūriu, numatyti reguliaresnę komunikaciją apie dezinformaciją platinamas temas, mitus, jas grupuojant į temas ir komunikaciją apie tai periodiškai planuojant“ (V5); „<...> reguliari sklaida apie dezinformacijos žalą gali padaryti efektyvesnę pačią kovą su melagingomis naujienomis“ (V5). Plačiau institucijų bendradarbiavimo procese taikytos komunikacijos priemonės bus aptartos šio darbo 4.5.3. poskyryje.

Bendradarbiavimo procesas leido įtraukti LK SKD ekspertus, turinčius daugiausia patirties stebint informacinę erdvę, kurių įžvalgos visuomenėje imtos vertinti rimtai. Tokią naudą akcentavo keturi ekspertai: „<...> LK galima pasitelkti, kai užklupus netikėtai krizei reikia labai greitai mobilizuoti įvairių sričių specialistus“ (V1); „Kova su dezinformacija būtų tik viena krizių valdymo mechanizmo kryptis, tai KAM ir LK patirtis yra nepakeičiama“ (V4); „Galėjome remtis nepriklausomu ir profesionaliu požiūriu iš šono <...>“ (V5); „<...> kilus krizei, LK ateina į pagalbą vienai ar kitai institucijai ir mes „užkamšome skyles“ (V6); „LK atstovai imti vertinti kaip aukšto lygio ekspertai <...>“ (V6).

Kad tam tikroje srityje veikianti organizacija gali atlikti esminį vaidmenį, darantį įtaką visos sistemos efektyvumui, yra pabrėžę N. Miginis ir M. Ulozas (2010). Šiame darbe nagrinėto institucijų bendradarbiavimo atveju esminis vaidmuo teko LK SKD.

Šio darbo autorės vertinimu, kaip ilgalaikės naudos aspektus galima išskirti kelis toliau aptariamus apklaustų ekspertų paminėtus bendradarbiavimo efektyvumo pavyzdžius.

Keturi ekspertai nurodė, kad institucijų bendradarbiavimas per pirmą karantiną leido aktualizuoti apskritai melagingos informacijos sklaidos bei žalos temą žiniasklaidoje ir visuomenėje: „<...> į viešumą buvo plačiai iškelta dezinformacijos tema. <...> žmonės ėmė tuo domėtis“ (V2); „[SKD ekspertai kviesti į] atskiras įmones, kurios domėjosi dezinformacijos grėsme“ (V6); „Buvo jaučiamas ir padidėjęs žiniasklaidos susidomėjimas *fake news* <...>“ (V5); „<...> labai padidėjo žiniasklaidos susidomėjimas dezinformacijos temomis.“ (V6). Vieno eksperto vertinimu, institucijoms dedant bendras pastangas kovoti su melagingomis (netikromis) naujienomis, atidžiau informaciją ėmė tikrinti ir žiniasklaida: „<...> žurnalistai per pandemiją ėmė dar atidžiau tikrinti informaciją, ar ji nėra klaidinanti ir melaginga“ (V5).

Su tuo susijęs ir padidėjęs melagingų (netikrų) naujienų atpažinimas bei padidėjęs visuomenės atsparumas įvairioms manipuliacijoms: „Fiksuodami, analizuodami ir paviešindami tas *feikines* istorijas, LK <...> padeda visuomenei būti atsparesnei manipuliacijoms“ (V1); „<...> atsiradęs didesnis supratimas apie *fake news* ir jau turime praktikos, kaip su tais atvejais kovoti“ (V3); „Dabar *fake news* daug geriau atpažįstama, įsijungia „raudonas mygtukas“, ar tai – ne *fake news* ir niekas neskuba skelbti skambių antraščių“ (V3); „<...> kartojantis panašiai situacijai, kova su dezinformacija galėtų būti efektyvesnė“ (V5). Du ekspertai tai įvardija kaip melagingos informacijos daromos žalos užkardymą: „<...> krizę pavyko suvaldyti, nerimas visuomenėje per pirmą karantiną pernelyg neišaugo, priešiškos jėgos neišnaudojo nerimo, pavyko išvengti rimtesnių provokacijų viešojoje erdvėje“ (V1); „<...> per pirmą COVID-19 bangą antivakserių judėjimas nebuvo taip įsitvirtinęs ir jų pastangos nebuvo pasiekusios tokio masto, kaip vėliau“ (V4).

Taip pat bendradarbiavimas leido išryškinti platesnį sisteminį požiūrį apie viešosios nuomonės formavimą: „<...> bendradarbiaujant su KAM ir LK galėjom matyti platesnį vaizdą, kas kalbama viešojoje erdvėje, kokios melagingos naujienos platinamos, kas rūpi žmonėms, kurie abejoja viruso egzistavimu, turi kitą nuomonę apie pandemijos kilmę ir pan.“ (V5).

Apklausti ekspertai bendradarbiavimo naudą matė ir aktyviems veiksams pasibaigus – valstybinės institucijos ėmė domėtis strategine komunikacija ir pastangomis stebėti informacinę erdvę: „<...> ministerijose atsiranda strateginės komunikacijos specialistai, kurie taip pat galėtų stebėti informacinę erdvę“ (V6). Įgyta patirtis buvo pasitelkiama ir pasibaigus pirmajam karantinui, kai aktyvus institucijų bendradarbiavimas nutrūko: „<...> SAM ir toliau dirbo panašia kryptimi: rengė video produktus, teikė sistemintą informaciją, stiprino *stopkorona.lt* puslapį, kurio per pirmą karantiną nebuvo“ (V1).

Būtent per pandemiją, anot vieno eksperto, įvyko tiek žiniasklaidos, tiek visuomenės suvokimo apie melagingų (netikrų) naujienų žalą ir mastą lūžis: „<...> labai padidėjo žiniasklaidos susidomėjimas dezinformacijos temomis. Žiniasklaida suvokė, kad vyksta informacijos karas ir jis kurstomas milžinišku kiekiu dezinformacijos. Be to, LK atstovai imti vertinti kaip aukšto lygio ekspertai, kurie kviesti ne tik į žiniasklaidos priemones, bet ir į atskiras įmones, kurios domėjosi dezinformacijos grėsme. Tai vadinčiau lūžiu, kuris įvyko būtent per pandemiją“ (V6).

Pažymėtina, kad vienas ekspertas įspėja apie kylančią riziką, jeigu apie kenkėjišką informaciją bus pernelyg plačiai ir dažnai viešinama. „Pernelyg dažnai nereikia apie tai kartoti, nes visuomenė gali imti abejoti, ar patys netampa „vienos tiesos“, skleidžiamos valstybės, įkaitais ar jiems neketinama praplauti smegenis. Per dažnas kartojimas gali turėti neigiamų pasekmių“ (V5).

Patirtis, įgyta bendradarbiavimo procese per pirmąjį karantiną, kaip sakė vienas ekspertas, buvo panaudota 2021 m., kilus vadinamajai migrantų krizei, kai glaudžiau bendradarbiavo LK SKD ir VRM: „<...> vėliau kilus migrantų krizei – tuomet LK SKD bendradarbiavo su VRM, taip pat teikė ataskaitas apie padėtį informacinėje erdvėje, tik kiek mažesne apimtimi“ (V6).

Apibendrinant atsakymus konstatuotina, kad bendradarbiavimas buvo sėkmingas: pavyko suburti profesionalų komandą, kuri buvo įsitraukusi į bendrą darbą, priimdavo operatyvius sprendimus ir vykdė reguliarią komunikaciją apie melagingas (netikras) naujienas, susijusias su COVID-19. Dėl to pavyko aktualizuoti melagingos informacijos sklaidos ir žalos temą visuomenėje bei žiniasklaidoje, o tuo pačiu – didinti visuomenės atsparumą kenkėjiškai informacijai.

4.5.3. Institucijų bendradarbiavimo, kovojant su melagingomis (netikromis) naujienomis COVID-19 kontekste, procese taikytų komunikacijos priemonių vertinimas

Mokslininkai pabrėžia, jog tam, kad institucijų bendradarbiavimas būtų efektyvus, reikia numatyti ne tik bendrus tikslus, išteklius, organizuotą valdymą, kas jau buvo minėta anksčiau, bet ir nuoseklią komunikaciją. Komunikacija efektyvaus organizacijų tinklo veikloje yra viena svarbiausių valdymo priemonių pokyčių, garantuojanti nuoseklų išteklių panaudojimą ir optimalų valdymą, o koordinavimo sistema garantuoja tarpusavio ryšius, struktūrų bei įvairių procesų formavimą (Ribačonka ir Kasnauskė, 2013).

Trečioje tyrimo dalyje bus apžvelgti ekspertų atsakymai, susiję su tiek vidinės, tiek išorinės komunikacijos priemonėmis, kurios buvo taikomos bendradarbiaujančių institucijų, siekiant kovoti su melagingomis (netikromis) naujienomis COVID-19 kontekste. Vidinės komunikacijos priemonės pristatomos 8 lentelėje.

8 lentelė. Institucijų bendradarbiavimo, kovojant su melagingomis (netikromis) naujienomis COVID-19 kontekste, procese taikytos vidinės komunikacijos priemonės

Kategorija	Subkategorija	Citata
Institucijų bendradarbiavimo, kovojant su melagingomis (netikromis)	Nuolatiniai susitikimai ir pasitarimai tarp LK SKD ir SAM darbuotojų	„<...> SAM vadovybės pasitarimuose, kurie vykdavo kiekvieną dieną, tų pasitarimų metu jis pristatydavo, kokias viešojoje erdvėje pastebi melagienas, susijusias su pandemija ir COVID-19 <...>“ (V5);

naujienomis COVID-19 kontekste, procese taikytos vidinės komunikacijos priemonės	Tiksliniai reguliarūs susitikimai ir pasitarimai tarp kitų suinteresuotų institucijų vadovų bei darbuotojų	„<...> padėdavome organizuoti <...> ministrų susitikimus <...>“ (V2); „Vyko susitikimas su SKD vadovu ir už komunikaciją atsakingais kitais specialistais <...>“ (V5); „<...> tardavomės, ką darome, kaip į tai reaguoti.“ (V5); „VIG taip pat organizuodavo visų ministerijų komunikacijos specialistų susirinkimus ir aptardavo einamuosius klausimus su pandemijos valdymu, taip pat – ir su aktualiais dezinformacijos klausimais.“ (V5);
	Siūlymų dėl komunikacijos teikimas	„<...> siūlėme SAM skelbti daugiau sėkmės istorijų, dažniau kalbinti gydytojus ir tokiu būdu užpildyti tuščią nišą“ (V1); „LK analitikai stebėjo informacinę erdvę ir pastebėję su COVID susijusias grėsmes apie jas pranešdavo ir siūlydavo, kaip į jas reaguoti.“ (V5);
	Kasdienių apžvalgų rengimas	„Dokumentaciją sudarė kas dieną SKD rengiamos apžvalgos <...>“ (V1); „Ataskaitos buvo teikiamos kiekvieną dieną <...>“ (V6); „LK el. priemonėmis kasdien teikė ataskaitas SAM ir kitoms institucijoms <...>“ (V6);
	Kassavaitinių ataskaitų rengimas	„<...> kas savaitę buvo rengiamos apibendrintos ataskaitos“ (V1); „<...> SKD rengė ir dalijosi ataskaitomis apie dezinformacijos sklaidą“ (V5); „<...> buvo teikiamos <...> apžvalginės ataskaitos kas savaitę ir kas mėnesį“ (V6).

Pagrindinės vidinės komunikacijos priemonės, kurias pasitelkdavo bendradarbiaujančios institucijos, kovojant su melagingomis (netikromis) naujienomis, anot apklaustų ekspertų, buvo institucijų atstovų susitikimai bei pasitarimai. Kasdieniai susitikimai ir pasitarimai vykdavo tarp glaudžiausiai bendradarbiavusių LK SKD ir SAM darbuotojų: „<...> SAM vadovybės pasitarimuose, kurie vykdavo kiekvieną dieną, tų pasitarimų metu jis pristatydavo, kokias viešojoje erdvėje pastebi melagienas, susijusias su pandemija ir COVID-19 <...>“ (V5).

Taip pat organizuoti susitikimai bei pasitarimai institucijų vadovybės lygyje: „<...> padėdavome organizuoti <...> ministrų susitikimus <...>“ (V2); „Vyko susitikimas su SKD vadovu, ir už komunikaciją atsakingais kitais specialistais <...>“ (V5). Vyko susitikimai ir tarp ministerijų komunikacijos specialistų, kurių dalis aptariamų klausimų buvo susiję su melagingų (netikrų) naujienų sklaida: „VIG taip pat organizuodavo visų ministerijų komunikacijos specialistų susirinkimus ir aptardavo einamuosius klausimus su pandemijos valdymu, taip pat – ir su aktualiais dezinformacijos klausimais“ (V5).

Dar viena ekspertų minėta vidinės komunikacijos priemonė – siūlymų, susijusių su atsvaros melagingoms (netikroms) naujienoms kūrimu, teikimas. Kaip paminėjo du ekspertai, „<...> siūlėme SAM skelbti daugiau sėkmės istorijų, dažniau kalbinti gydytojus ir tokiu būdu užpildyti tuščią nišą“

(V1); „LK analitikai stebėjo informacinę erdvę ir pastebėję su COVID-19 susijusias grėsmes apie jas pranešdavo ir siūlydavo, kaip į jas reaguoti“ (V5).

Toliau apžvelgiamos bendradarbiavusių institucijų, kovojusių su melagingomis (netikromis) naujienomis, taikytos išorinės komunikacijos priemonės.

9 lentelė. Institucijų bendradarbiavimo, kovojant su melagingomis (netikromis) naujienomis COVID-19 kontekste, procese taikytos išorinės komunikacijos priemonės

Kategorija	Subkategorija	Citata
Institucijų bendradarbiavimo, kovojant su melagingomis (netikromis) naujienomis COVID-19 kontekste, procese taikytos išorinės komunikacijos priemonės	Spaudos pranešimai	„Buvo <...> platinami pranešimai spaudai <...>“ (V4); „<...> pranešimus spaudai <...> platindavo tiek SAM, tiek LK“ (V5); „<...> išsirinkdavome įdomesnius faktus ir paskelbdavome pranešimą spaudai <...>“ (V5); „<...> ataskaitose surinkta informacija <...> būdavo pateikiama pranešimuose spaudai, juos platinome kas mėnesį ar dar dažniau <...>. Pranešimus platinome įvairioms žiniasklaidos priemonėms: televizijai, radijui, interneto portalams.“ (V6);
	Spaudos konferencijos	„<...> padėdavome organizuoti spaudos konferencijas <...>“ (V2); „Buvo rengiamos spaudos konferencijos <...>“ (V4), „<...> per <...> spaudos konferencijas pakviesdavome karininką, kuris papasakodavo dažniausiai soc. tinkluose fiksuojamus dezinformacijos atvejus, įspėdavo gyventojus dėl kylančios grėsmės.“ (V5); „<...> išsirinkdavome įdomesnius faktus ir <...> rengdavome spaudos konferenciją“ (V5); „Spaudos konferencijas apie dezinformaciją tikslingai neplanavome – jos rengtos kartą per mėnesį ar kiek dažniau reaguojant į dezinformacijos suaktyvėjimą ir pagal poreikį.“ (V5);
	Komentarai žiniasklaidai	„<...> kai kurie portalai delfi, 15min., – turėjo specialias rubrikas, kur skelbdavo su dezinformacijos žala susijusią informaciją, atsiųsdavo SAM užklausas, kad tam tikra informacija yra nepagrįsta ir SAM teikdavo komentarą“ (V5); „<...> aktyviai atsakydavome į žurnalistų klausimus apie dezinformaciją“ (V6);
	Informacijos apie koronavirusą rusų kalba rengimas ir platinimas	„<...> matėme, kad rusakalbiams Lietuvoje trūko informacijos apie koronavirusą, jie nežino, kaip elgtis, todėl mes paruošėme informacinius produktus rusų kalba“ (V1);

	Informacinės medžiagos apie institucijų pastangas pandemijos valdymo kontekste rengimas ir platinimas	„<...> važiuodavome į tam tikrus objektus, <...>, kur <...> reikia rengti pranešimus, daryti nuotraukas, vaizdo įrašus ir pan.“ (V2).
--	---	---

Kaip matyti iš 9 lentelėje pateiktų atsakymų, apklausti ekspertai minėjo, kad bendradarbiaujančios institucijos dažniausiai pasitelkdavo tris išorinės komunikacijos priemones: spaudos konferencijas, spaudos pranešimus ir komentarus žiniasklaidai.

Spaudos konferencijos, daugiau skirtos melagingų (netikrų) naujienų sklaidos pristatymui, kaip nurodė vienas ekspertas, planuotos atsižvelgiant į melagingos informacijos srauto padidėjimą: „Spaudos konferencijas apie dezinformaciją tikslingai neplanavome – jos rengtos kartą per mėnesį ar kiek dažniau reaguojant į dezinformacijos suaktyvėjimą ir pagal poreikį“ (V5). Dalyje tokių konferencijų dalyvaudavo ir LK SKD atstovai, kurie buvo įsitraukę į bendradarbiavimą su SAM procesą: „<...> per <...> spaudos konferencijas pakviesdavome karininką, kuris papasakodavo dažniausiai soc. tinkluose fiksuojamus dezinformacijos atvejus, įspėdavo gyventojus dėl kylančios grėsmės“ (V5).

Kaip jau buvo minėta šiame darbe apžvelgiant bendradarbiavimo kliūtis, COVID-19 temos sulaukdavo didelio žiniasklaidos dėmesio. Komentarai žiniasklaidai – taip pat ekspertų minima išorinės komunikacijos priemonė: „<...> aktyviai atsakydavome į žurnalistų klausimus apie dezinformaciją“ (V6).

Kai kurie ekspertai prie išorinės komunikacijos priemonių paminėjo ir papildomos informacijos, susijusios su koronavirusu bei institucijų pastangomis valdyti pandemiją, rengimu bei platinimu. Patikimos ir oficialiais duomenimis paremtos informacijos rengimas taip pat vertintas kaip atsakas į platinamą dezinformaciją bei melagingas (netikras) naujienas. Tokia informacija, kaip sakė vienas ekspertas, rengta rusų kalba: „<...> matėme, kad rusakalbiams Lietuvoje trūko informacijos apie koronavirusą, jie nežino, kaip elgtis, todėl mes paruošėme informacinius produktus rusų kalba“ (V1). Taip pat rengti informaciniai pranešimai apie tai, kokias pastangas deda valstybinės institucijos, valdydamos pandemiją.

Taigi, kaip minėta teorinėje darbo dalyje, kokybiška komunikacija tarp bendradarbiaujančių įstaigų yra viena iš pagrindinių sąlygų siekiant, kad kova su melagingomis (netikromis) naujienomis būtų efektyvi, o atsakas – greitas ir mažinantis daromą žalą.

Ketvirtoje tyrimo dalyje bus pristatoma ekspertų nuomonė, koks galėtų būti ateityje taikomas institucijų bendradarbiavimo, kovojant su melagingomis (netikromis) naujienomis, modelis.

4.5.4. Institucijų bendradarbiavimo, kovojant su melagingomis (netikromis) naujienomis, galimo modelio vertinimas

10 lentelė. Institucijų bendradarbiavimo, kovojant su melagingomis (netikromis) naujienomis, galimas modelis

Kategorija	Subkategorija	Citata
Institucijų bendradarbiavimo, kovojant su melagingomis (netikromis) naujienomis, galimas modelis	Valstybės institucijų švietimas	„Matyčiau būtinybę šviesti ir Lietuvos institucijas, nes jos gali nesusimąčiusios teikti informaciją priešiškomis jėgoms <...>“ (V2);
	Institucijų, kovojančių su melagingomis (netikromis) naujienomis, veiksmų monitoringas	„Matyčiau būtinybę peržiūrėti, kokios institucijos ką daro kovodamos su <i>fake news</i> . Toks auditas leistų įvertinti analitinius pajėgumus ir juos konsoliduoti“ (V3);
	Koordinuoto atsako sistemos sukūrimas	„<...> supratimas apie <i>fake news</i> yra, bet koordinuoto atsako – ne“ (V3);
	Valstybinio lygio strategijos, skirtos kovai su melagingomis (netikromis) naujienomis, sukūrimas	„Nežinau, ar yra parengta valstybės lygio strategija, kaip kovoti su dezinformacija apimant visas sritis <...>“ (V3); „<...> Lietuvoje neturime operatyvinio ir taktinio krizių valdymo mechanizmo“ (V4);
	Specialaus centro kūrimas	„<...> Lietuvoje reikėtų turėti centrą ar departamentą, kuris apjungtų tiek civilinius, tiek karinius aspektus.“ (V2); „Matyčiau prasmę, jeigu Lietuvoje būtų kuriamas grėsmių koordinacinis centras, kuris reaguotų į tam tikras grėsmes.“ (V5);
	Reguliarių susitikimų, skirtų melagingomis (netikromis) naujienoms aptarti, rengimas	„Galbūt būtų naudinga rengti reguliarius pasitarimus iš įvairių institucijų komunikatorių tam tikrais dezinformacijos sklaidos klausimais“ (V5);
	Didesnių žmogiškųjų išteklių telkimas	„<...> norint apimti platesnį dezinformacijos temų laiką, reikia tam skirti daugiau žmogiškųjų išteklių.“ (V2);
	Viešojo ir privataus sektoriaus bendradarbiavimas kovojant su melagingomis (netikromis) naujienomis	„Iniciatyvų yra, bet jos tarpusavyje nebendradarbiauja ir nekoordinuoja savo veiksmų.“ (V2);

	Strateginės komunikacijos padalinių kūrimas	„Kiekviena ministerija turėtų turėti po strateginės komunikacijos padalinį ir pačios stebėti informacinę erdvę.“ (V6);
	Dabartinis modelis yra tinkamas	„<...> LK ir SAM bendradarbiavimo modelis pasiteisino <...>“ (V1); „<...> dabartinis bendradarbiavimo modelis yra gana efektyvus – kilus krizei, LK ateina į pagalbą vienai ar kitai institucijai ir mes „užkamšome skyles“ (V6).

Tyrimo dalyviai, paprašyti įvertinti bendradarbiavimo procese per pirmąjį karantiną įgytą patirtį, atsakė į klausimą, koks galėtų būti institucijų bendradarbiavimo, kovojant su melagingomis (netikromis) naujienomis, galimas modelis. Analizuojant atsakymus, išryškėjo skirtingos respondentų nuomonės, kuriomis remdamasi šio darbo autorė išskyrė du galimus bendradarbiavimo modelius: reaktyvų ir proaktyvų.

Reaktyvus modelis, kuris galėtų būti taikomas institucijoms bendradarbiaujant ateityje, iš esmės remtųsi per COVID-19 pandemiją įgyta patirtimi ir veiksmis. Kaip akcentavo vienas ekspertas, būtų galima aktyviau naudotis LK SKD gebėjimais bei patirtimi: „<...> LK ir SAM bendradarbiavimo modelis pasiteisino, jis parodė, kad LK galima pasitelkti, kai užklupus netikėtai krizei reikia labai greitai mobilizuoti įvairių sričių specialistus“ (V1).

Panašios nuomonės laikosi ir kitas ekspertas (V6), pabrėžęs, kad esamas bendradarbiavimo modelis, kai yra pasitelkiami LK SKD gebėjimai ir patirtis, yra tinkamas: „<...> dabartinis bendradarbiavimo modelis yra gana efektyvus – kilus krizei, LK ateina į pagalbą vienai ar kitai institucijai ir mes „užkamšome skyles“.

Dar vienas ekspertas akcentavo, kad ateityje gali praversti patirtis, kaip kilus krizei greitai ir efektyviai suburti komandą ir koordinuoti veiksmus – kas iš esmės ir buvo daroma per COVID-19 pandemiją: „<...> galėtų praversti patirtis, kaip krizinėse situacijose suburti komandą ir sėkmingai koordinuoti bendrus veiksmus“ (V2).

Panašiai pasisakė ir dar vienas interviu dalyvis, nes per COVID-19 pandemiją įgyta patirtis parodė, kad labai vertingi tampa reguliarūs institucijų susitikimai ir aptarimai: „Galbūt būtų naudinga rengti reguliarius pasitarimus iš įvairių institucijų komunikatorių tam tikrais dezinformacijos sklaidos klausimais“ (V5).

Vis dėlto pripažįstama, kad, kaip pabrėžė vienas tyrimo dalyvis, krizėms būtina rengtis iš anksto: „Tokioms, kaip COVID-19 krizė, turime rengtis iš anksto“ (V1). O tam reikėtų pasitelkti proaktyvų bendradarbiavimo modelį, kurį įgyvendinant reikėtų tiek didesnių finansinių išteklių, tiek koordinuotų veiksmų ir išankstinio pasirengimo įvertinti esamą padėtį.

Pirmiausia pasigendama informacijos apie valstybės lygio strategiją kovai su melagingomis (netikromis) naujienomis: „Nežinau, ar yra parengta valstybės lygio strategija, kaip kovoti su dezinformacija apimant visas sritis <...>“ (V3); „<...> Lietuvoje neturime operatyvinio ir taktinio krizių valdymo mechanizmo“ (V4).

Taip pat valstybinių institucijų lygyje nėra aišku, kurios iš jų deda pastangas kovojant su melagingomis (netikromis) naujienomis, koks yra tokios veiklos intensyvumas, todėl praverstų pirmiausia atlikti monitoringą valstybės lygiu: „Matyčiau būtinybę peržiūrėti, kokios institucijos ką daro kovodamos su *fake news*. Toks auditas leistų įvertinti analitinius pajėgumus ir juos konsoliduoti“ (V3). Kito eksperto nuomone, būtina šviesti Lietuvos institucijas klaidinančios informacijos sklaidos klausimais: „Matyčiau būtinybę šviesti ir Lietuvos institucijas, nes jos gali nesusimąsčiusios teikti informaciją priešiškomis jėgoms <...>“ (V2).

Šviesti reikėtų ne tik valstybines institucijas, bet ir visuomenę plačiąja prasme. LK SKD pastangos matomos, tačiau valstybės siekis turi būti melagingos informacijos atpažinimo kursas dėstyti švietimo įstaigose: „Fiksuodami, analizuodami ir paviešindami tas *feikines* istorijas, LK <...> padeda visuomenei būti atsparesnei manipuliacijoms“ (V1); „<...> švietimo įstaigas, kur turi būti dėstomas nacionalinio saugumo kursas ir mokintų, kaip atpažinti dezinformaciją, <...> viduje galim stiprinti visuomenės atsparumą demaskuodami dezinformaciją“ (V6).

Pažymėtina, kaip pabrėžė vienas ekspertas, „Pandemija parodė, kad supratimas apie *fake news* yra padidėję, galime reaguoti greitai į dezinformacijos incidentus“ (V3). Vis dėlto jis kalbėjo ir apie būtinybę imtis aktyvesnių veiksmų ir rengti koordinuotus atsakus prieš melagingų (netikrų) naujienų sklaidą: „<...> supratimas apie *fake news* yra, bet koordinuoto atsako – ne“ (V3). O platesniam atsakui būtina konsoliduoti didesnius žmogiškuosius išteklius: „<...> norint apimti platesnį dezinformacijos temų laiką, reikia tam skirti daugiau žmogiškųjų išteklių“ (V2).

Trys apklausos dalyviai pabrėžė būtinybę labiau konsoliduoti specialistų pastangas ir steigti atskirą padalinį arba centrą: „<...> Lietuvoje reikėtų turėti centrą ar departamentą, kuris apjungtų tiek civilinius, tiek karinius aspektus.“ (V2); „Matyčiau prasmę, jeigu Lietuvoje būtų kuriamas grėsmių koordinacinis centras, kuris reaguotų į tam tikras grėsmes“ (V5); „Kiekviena ministerija turėtų turėti po strateginės komunikacijos padalinį ir pačios stebėti informacinę erdvę“ (V6).

Vienas ekspertas įžvelgia riziką, kad sprendimų priėmimas bus gana ilgas: „Jeigu yra centras, kiltų rizika, kad pailgėtų sprendimų priėmimo procesas. Reikėtų derintis institucijos viduje, tada – dar su centru, ir jeigu požiūris bei matymas skirtųsi, komunikacijos procesai būtų apsunkinti“ (V5).

Panašaus požiūrio laikosi ir kitas ekspertas, matydamas poreikį pasinaudoti šiuo metu KAM ir LK sutelktais gebėjimais: „Kova su būtų tik viena krizių valdymo mechanizmo kryptis, tai KAM patirtis yra nepakeičiama“ (V4).

Funkcijų išskaidymas po kelias valstybės institucijas, šioms steigiant atskirus strateginės komunikacijos padalinius, kai kuriems ekspertams kelia abejonių dėl tokio modelio efektyvumo: „Tikrai nematau būtinybės kiekvienoje ministerijoje turėti po SKD ar panašų padalinį. Gal dabar kova su *fake news* yra šiek tiek madinga, bet realiai kitų institucijų įkurtos SKD vykdo viešųjų ryšių funkcijas ir mato tik ledkalnio viršūnę, bet didžiausios grėsmės – paties ledkalnio – ne“ (V1).

Dar vienas ekspertas akcentavo, kad būtina stiprinti viešojo ir privataus sektoriaus bendradarbiavimą, kovojant su melagingomis (netikromis) naujienomis: „Iniciatyvų yra, bet jos tarpusavyje nebendradarbiauja ir nekoordinuoja savo veiksmų“ (V2).

Apibendrinant galima teigti, kad vienareikšmės ir vieningos nuomonės, koks galėtų būti ilgalaikis efektyvus institucijų bendradarbiavimo modelis, ekspertai nepateikia. Iš vienos pusės – pripažįstama, kad, užklupus pandemijai, per pirmąjį karantiną trukęs gana intensyvus dviejų institucijų – SAM ir LK SKD – bendradarbiavimas, kovojant su melagingomis (netikromis) naujienomis, buvo naudingas ir efektyvus (žr. 7 lentelę). Vis dėlto ekspertai pasigenda kompleksinio požiūrio apskritai į Lietuvai labai aktualią melagingų (netikrų) naujienų sklaidos problemą.

Šio darbo autorė daro prielaidą, kad gana sėkminga kova su melagingomis (netikromis) naujienomis viešojoje erdvėje per pirmąjį karantiną ir ypač padidėjęs žiniasklaidos dėmesys šiai problemai gali sukurti klaidinantį įspūdį, jog užklupus dar vienai krizei, Lietuvos valstybė ir vėl apsiribos pavienių institucijų pastangomis – pirmiausia, daugiausia patirties turinčiu LK SKD ir pagal veiklos sritį atsakinga viena iš ministerijų.

IŠVADOS

1. Bendradarbiavimas, kaip atskleidė mokslinės literatūros analizė, sukuria sąlygas asmenims bei organizacijoms, suvienijus pastangas, patirtį, žinias bei finansinius ir žmogiškuosius išteklius, siekti bendrų tikslų – konstruktyviai tyrinėti tam tikras problemas ir kartu ieškoti sprendimų. Bendrų tikslų siekimas yra vienas iš bendradarbiavimo požymių, šalia suvienytų pastangų, komandinio darbo, sprendimų planavimo ir priėmimo, kai bendradarbiaujančių šalių turimos žinios ir patirtis tampa svarbesnės už partnerių vaidmenis komandoje. Sėkmingą ir efektyvų bendradarbiavimą gali užtikrinti šie pagrindiniai kriterijai: konkretūs siektini rezultatai; efektyvūs bendradarbiavimo procesai; suderinti bendradarbiaujančių organizacijų interesai siekiant bendrų tikslų; bendradarbiavimo naudos pripažinimas; palankus pasiektų rezultatų įvertinimas tiek asmenų, tiek organizacijų lygmeny. Viešojo sektoriaus institucijų pastangos turi būti nukreiptos į naudą, kurią bendri veiksmai atneš visuomenei, nes pats bendradarbiavimas nėra tikslas, o tik priemonė pasiekti bendrus tikslus, kurie turi spręsti problemą ir duoti naudos piliečiams.

2. Melagingų (netikrų) naujienų (angl. *fake news*) sąvoka itin išpopuliarėjo po 2016 m. JAV prezidento rinkimų ir iš esmės apėmė tiek informacinių ir hibridinių karų sampratą tarptautiniu mastu, tiek bendrą kalbos bei faktų politizavimą šalies viduje, kai įtaką viešai komunikacijai siekė daryti ir priešiškos užsienio jėgos, ir „alternatyvios nuomonės“ šalininkai šalių viduje. Mokslininkams visame pasaulyje siekiant detaliau apibrėžti melagingų (netikrų) naujienų fenomeną, šis gana dažnai vertinamas pro propagandos ir dezinformacijos prizmę, nes visi trys reiškiniai pasižymi pirmiausia sąmoningu faktinės informacijos iškraipymu, siekiant manipuliuoti ir paveikti visuomenės nuomonę tam tikrais klausimais. Vis dėlto melagingos (netikros) naujienos neturėtų būti tapatinamos su skirtingą istorinį kontekstą turinčia propaganda ar dezinformacija, o tiriamos kaip išskirtinai žurnalistinio stiliaus naujienas imituojantis reiškinys, atspindintis tam tikro laikotarpio visuomenės aktualijas, kurio sklaidą skatina naujosios technologijos.

Būtent į didelę melagingų (netikrų) naujienų sklaidą ir jų daromą žalą dėmesį yra atkreipusios aukščiausios Europos Sąjungos institucijos, kurios nuosekliai valstybes nares ragina imtis aktyvesnių veiksmų, kovojant su melagingomis (netikromis) naujienomis, ir pritaikyti bei atnaujinti teisės aktus, kad juose būtų atsižvelgiama į virtualioje erdvėje vykstančius pokyčius, stiprinti glaudesnę bendradarbiavimą tarp pilietinės visuomenės organizacijų, žiniasklaidos ir interneto platformų. Lietuvoje tokios pastangos išryškėjo prasidėjus COVID-19 pandemijai, kai siekiant kovoti su melagingomis (netikromis)

naujienomis, glaudžiai bendradarbiavimo Lietuvos kariuomenės Strateginės komunikacijos departamentas ir Sveikatos apsaugos ministerija.

3. Lietuvos kariuomenės interneto svetainėje *kariuomene.lt* paskelbtų pranešimų spaudai analizė atskleidė, kad apie Lietuvos kariuomenės Strateginės komunikacijos departamento fiksuotus informacinius incidentus, tarp jų – ir apie melagingas (netikras) naujienas, buvo komunikuojama nuosekliai, t. y. kas savaitę platinant pranešimus spaudai beveik visu pirmojo karantino laikotarpiu. Nuo 2020 m. kovo 16 d. iki 2020 m. birželio 18 d. (dieną po, kai buvo atšauktas pirmasis karantinas) iš viso interneto svetainėje *kariuomene.lt* paviešinta 11 pranešimų spaudai apie fiksuotus informacinius incidentus, kas sudarė 9,6 proc. visų minėtoje svetainėje tuo laikotarpiu paskelbtų pranešimų spaudai. Juose nurodyti dažniausi fiksuoti informaciniai incidentai, tarp jų – ir melagingos (netikros) naujienos, susijusios su COVID-19, sąmokslu teorijomis, bei melagingos informacijos taikiniai.

Toks dėmesys, paskatintas Strateginės komunikacijos departamento ir Sveikatos apsaugos ministerijos bendradarbiavimo, buvo užfiksuotas ir žiniasklaidoje. Atlikta Lietuvos nacionalinio radijo ir televizijos valdomo portalo *lrt.lt* publikacijų analizė parodė, kad 2020 m. kovo mėn. paskelbta 13, balandžio mėn. – 16, gegužės mėn. – 14 publikacijų, kuriose rašoma apie konkrečias melagingas (netikras) naujienas, susijusias su COVID-19 kontekstu, jų žalą, taip pat – bendrai apie dezinformacijos ir propagandos žalą. Pasibaigus minėtų institucijų bendradarbiavimui ir nebe taip aktyviai komunikuojant apie melagingų (netikrų) naujienų sklaidą bei žalą, šioms daug mažiau dėmesio ėmė rodyti ir portalas *lrt.lt*, kur birželio mėn., kurio viduryje pirmasis karantinas baigėsi, minėtomis temomis skelbtos 6 publikacijos, o liepos mėn. – 4 publikacijos.

4. Atlikta ekspertų apklausa patvirtino, kad, kovojant su melagingomis (netikromis) naujienomis COVID-19 kontekste, bendradarbiavo dvi institucijos – Lietuvos kariuomenės Strateginės komunikacijos departamentas ir Sveikatos apsaugos ministerija: Lietuvos kariuomenės analitikai buvo deleguoti į ministeriją koordinuoti komunikaciją apie melagingas (netikras) naujienas, apie užfiksuotus informacinius incidentus rengė kasdienes ir kassavaitines apžvalgas, kurių pagrindu skelbė spaudos pranešimus, organizavo ir dalyvavo spaudos konferencijose, teikė komentarus žiniasklaidai, o ministerijai – rekomendacijas, kaip organizuoti komunikaciją apie COVID-19 padėties valdymą, kaip atsvarą melagingoms (netikroms) naujienoms.

Bendradarbiavimas, nors ir nebuvo tipinis bei formalizuotas, kaip dažnai būdinga valstybės institucijoms, buvo efektyvus ir sėkmingas, nes pavyko pasiekti pagrindinių tikslų – fiksuojant ir viešinant melagingas (netikras) naujienas apie COVID-19, įspėti visuomenę apie jų daromą žalą; didinti

tiek melagingų (netikrų) naujienų atpažinimą, tiek visuomenės atsparumą manipuliacijoms. Minėtu laikotarpiu įgyta bendradarbiavimo patirtis galėtų būti panaudota ateityje.

PASIŪLYMAI

1. Institucijų bendradarbiavimas, kovojant su melagingomis (netikromis) naujienomis, nėra plačiau nagrinėtas Lietuvos mokslininkų, todėl rekomenduojama plėtoti šios srities tyrimus ir vertinti tokio bendradarbiavimo efektyvumą.
2. Siekiant sumažinti melagingų (netikrų) naujienų sklaidą ir jų daromą žalą, Lietuvos valdžios institucijoms derėtų įvertinti koordinuoto centro, kuris vienytų tiek civilinių, tiek statutinių organizacijų ekspertus, įkūrimo galimybes ir naudą.
3. Skatinti glaudesnę viešojo ir privataus sektoriaus (pirmiausia – žiniasklaidos priemonės valdančių bendrovių) bendradarbiavimą, numatant bendrus tikslus ir finansavimą šiems tikslams pasiekti, kas galėtų būti bent dalinė atsvara priešiškų šalių finansuojamoms klaidinančios informacijos kampanijoms.
4. Parengti valstybės lygio strategiją, skirtą kovoti su melagingomis (netikromis) naujienomis, kurioje numatyti tikslus bei uždavinius trumpuoju (iki 3 metų) ir ilguoju laikotarpiu (iki 15 metų).
5. Analizuoti ir pritaikyti gerąją užsienio šalių praktiką, siekiant užkardyti melagingų (netikrų) naujienų sklaidą.
6. Stiprinti visuomenės atsparumą manipuliacijoms viešojoje erdvėje, socialinėmis kampanijomis skatinant kritiškai vertinti viešai platinamą informaciją, ypač plintančią socialiniuose tinkluose.
7. Inicijuoti bendrojo lavinimo švietimo programų pakeitimus, kad informacinių technologijų pamokose moksleiviai nuo pat ankstyvųjų klasių būtų mokomi, kaip atpažinti melagingas (netikras) naujienas.
8. Įvertinti galimybę numatyti griežtesnę atsakomybę žiniasklaidos priemonėms ir asmeninę atsakomybę socialinių tinklų vartotojams, aktyviai platinantiems melagingas (netikras) naujienas.

SANTRAUKA

Su įvairiausiomis gyvenimo sritimis susijusios melagingos (netikros) naujienos (angl. *fake news*) ypač didelę grėsmę ėmė kelti per COVID-19 pandemiją, kai su padidėjusiu priešiškos informacijos srautu susidūrė ir Lietuva. Tai paskatino šalies institucijas glaudžiau bendradarbiauti ir telkti pastangas kovojant su melagingomis (netikromis) naujienomis, susijusiomis su COVID-19.

Tyrimo objektas – institucijų bendradarbiavimo ypatumai, kovojant su melagingomis (netikromis) naujienomis COVID-19 kontekste.

Darbo tikslas – įvertinti institucijų bendradarbiavimo, kovojant su melagingomis (netikromis) naujienomis COVID-19 kontekste, proceso eigą, ypatumus ir bendro atsako efektyvumą.

Darbo uždaviniai: nustatyti teorinius bendradarbiavimo aspektus, išsiaiškinti pagrindinius sėkmingo ir efektyvaus bendradarbiavimo kriterijus; nustatyti melagingų (netikrų) naujienų teorinius kilmės bei apibrėžimo aspektus, atskleisti šio reiškinio sąsajas su propagandos ir dezinformacijos sąvokomis, apžvelgti teisinį reguliavimą ir institucinį vertinimą ES bei Lietuvoje; atlikti Lietuvoje nuo 2020 m. vasario 1 d. iki 2020 m. birželio 17 d. fiksuotų informacinių incidentų, tarp jų – ir melagingų (netikrų) naujienų, susijusių su COVID-19, dekonstravimo, kaip efektyvaus institucinio atsako kovojant su melagingomis (netikromis) naujienomis, sklaidos viešojoje informacinėje erdvėje apžvalgą; įvertinti ekspertų požiūrį į institucijų bendradarbiavimo, kovojant su melagingomis (netikromis) naujienomis COVID-19 kontekste, proceso eigą, pasiektus rezultatus ir galimą bendradarbiavimo modelį ateityje.

Darbo metodai: loginis analitinis metodas, analitinis aprašomasis metodas, ekspertų apklausa, duomenų analizės metodas, duomenų *kontent* analizės metodas, duomenų sisteminimo ir apibendrinimo metodai.

Darbo struktūra. Magistro baigiamąjį darbą sudaro įvadas bei 4 pagrindiniai darbo skyriai. Pirmame skyriuje apžvelgiami institucijų bendradarbiavimo teoriniai aspektai: bendradarbiavimo samprata, požymiai bei modeliai, taip pat tarpinstitucinio bendradarbiavimo formos, principai ir nauda, pagrindiniai sėkmingo ir efektyvaus bendradarbiavimo kriterijai, komunikacijos reikšmė. Antrajame darbo skyriuje analizuojamas istorinis melagingų (netikrų) naujienų kontekstas ir kilmė, pateikiama mokslinėje literatūroje randamų melagingų (netikrų) naujienų apibrėžimų analizė, šio reiškinio sąsajos su dezinformacija ir propaganda, aptariama melagingų (netikrų) naujienų sklaida bei žala. Taip pat supažindinama, kokių teisinių priemonių ėmėsi aukščiausios ES institucijos, siekdamos kovoti su padidėjusiu priešiškos informacijos, tarp jos – ir melagingų (netikrų) naujienų, srautu, koks teisinis reguliavimas ir institucinis atsakas šioje srityje yra Lietuvoje. Trečiajame skyriuje pateikiami darbe naudoti tyrimo metodai, o ketvirtajame – pristatoma COVID-19 pandemijos situacija Lietuvoje, pateikta

viešai prieinamos informacijos apie per pandemiją fiksuotus informacinius incidentus, tarp jų ir platintas melagingas (netikras) naujienas, susijusias su COVID-19, apžvalga ir apklaustų ekspertų požiūrio į institucijų bendradarbiavimo ypatumus, kovojant su melagingomis (netikromis) naujienomis COVID-19 kontekste, analizė.

Išvados. Viešai prieinamos informacijos analizė ir ekspertų apklausa patvirtino, kad, kovojant su melagingomis (netikromis) naujienomis, susijusiomis su COVID-19, bendradarbiavo dvi institucijos – Lietuvos kariuomenės Strateginės komunikacijos departamentas ir Sveikatos apsaugos ministerija: Lietuvos kariuomenės analitikai buvo deleguoti į ministeriją koordinuoti komunikaciją apie melagingas (netikras) naujienas, apie užfiksuotus informacinius incidentus rengė kasdienes ir kassavaitines apžvalgas, kurių pagrindu skelbė spaudos pranešimus, organizavo ir dalyvavo spaudos konferencijose, teikė komentarus žiniasklaidai. Bendradarbiavimas, nors ir nebuvo tipinis bei formalizuotas, kaip dažnai būdinga valstybės institucijoms, buvo efektyvus ir sėkmingas, nes pavyko pasiekti pagrindinių tikslų: fiksuojant ir viešinant melagingas (netikras) naujienas apie COVID-19, įspėti visuomenę apie jų daromą žalą; didinti tiek melagingų (netikrų) naujienų atpažinimą, tiek visuomenės atsparumą manipuliacijoms. Per pirmąją karantiną, trukusį nuo 2020 m. kovo 16 d. iki 2020 m. birželio 17 d., įgyta institucijų bendradarbiavimo patirtis galėtų būti panaudota ateityje.

SUMMARY

Fake news in all walks of life became a particular threat during the COVID-19 pandemic, when Lithuania was confronted with an increased flow of hostile information. This prompted the country's institutions to cooperate more closely and concentrate their efforts in the fight against fake news related to COVID-19.

The subject of the study is the peculiarities of institutional cooperation in the fight against fake news in the context of COVID-19.

The aim of this research paper is to assess the process, features and effectiveness of the joint response of institutional cooperation against fake news in the context of COVID-19.

Objectives: to identify the theoretical aspects of cooperation and clarify the main criteria for successful and effective cooperation; identify the theoretical aspects of the origin and definition of fake news, reveal the links between this phenomenon and the concepts of propaganda and disinformation, and review the legal regulation and institutional assessment in the EU and Lithuania; conduct a review of the dissemination in the public information space of the deconstruction of information incidents recorded in Lithuania from 1 February 2020 to 17 June 2020, including false news related to COVID-19, as an effective institutional response to combat false news; assess the experts' views on the process of institutional cooperation in combating false news in the context of COVID-19, the results achieved and the possible model of cooperation in future.

Methods: logical analytical method, analytical descriptive method, survey of experts, data analysis method, data content analysis method, data systematisation and summarisation methods.

Structure of the paper. The Master's thesis consists of an introduction and 4 main chapters. The first chapter provides an overview of the theoretical aspects of inter-institutional cooperation: the concept, attributes and models of cooperation, as well as the forms, principles and benefits of inter-institutional cooperation, the main criteria for successful and effective cooperation, and the importance of communication. The second chapter of the thesis analyses the historical context and origin of fake news, provides an analysis of the definitions of fake news found in the scientific literature, the links between this phenomenon and disinformation and propaganda, and discusses the dissemination of fake news and the harm it causes. It also provides an overview of the legal measures taken by the EU's highest authorities to combat the increased flow of hostile information, including fake news, and the legal framework and institutional response in Lithuania in this area. The third chapter presents the research methods used in the work, and the fourth chapter describes the situation of the COVID-19 pandemic in Lithuania, an overview of publicly available information on informational incidents recorded during the

pandemic, including the spread of fake news related to COVID-19, and an analysis of the views of the experts interviewed on the peculiarities of cooperation between the institutions in the fight against false news in the context of the COVID-19.

Conclusions. The analysis of publicly available information and the survey of experts confirmed that two institutions – the Strategic Communication Department of the Lithuanian Armed Forces and the Ministry of Health – cooperated in the fight against false news related to COVID-19: Lithuanian Armed Forces analysts were delegated to the Ministry to coordinate the communication of fake news, prepared daily and weekly reviews of the recorded information incidents, issued press releases, organised and participated in press conferences, and provided comments to the media. The cooperation, although not typical and formalised, as is often the case with public institutions, was effective and successful in achieving the main objectives: to alert the public to the harm caused by COVID-19 by capturing and publicizing fake news; and increase both the recognition of fake news and the public's resistance to manipulation. The lessons learned from the first quarantine, which lasted from 16 March 2020 to 17 June 2020, could be used in the future.

LITERATŪRA

1. Allcott, H., Gentzkow, M. (2017). Social Media and Fake News in the 2016 Election. *Journal of Economic Perspectives*, Vol 31, No 2. P. 211-236. Prieiga per <https://www.aeaweb.org/articles?id=10.1257/jep.31.2.211>
2. Autorių kolektyvas (2022). *Teisė ir COVID-19 pandemija*. Vilnius: MRU.
3. Bielinis, L. (2020). *Hibridinė komunikacija politikoje*. Kaunas: VDU.
4. Blažėnaitė A. (2011). Effective Organizational Communication: in Search of a System. *Socialiniai mokslai*, Nr. 4, P. 84–101. Prieiga per https://www.researchgate.net/publication/268330639_Effective_Organizational_Communication_in_Search_of_a_System/link/571895f908aed8a339e5bef2/download. Žiūrėta 2021-06-01
5. Boberg Th., Q., L., Schatto-Eckrodt T. (2019). Fake News. *University of Münster, Germany*. Prieiga per https://www.researchgate.net/profile/Thorsten-Quandt/publication/332749986_Fake_News/links/5ce64720a6fdccc9ddc70bd2/Fake-News.pdf
6. Bronstein L. R. (2003). A Model for Interdisciplinary Collaboration. *Social Work*, Vol. 48, No 3, P. 297–306. Prieiga per <https://massachusettspartnershipsfor youth.com/persistent/resources/media/files/A%20Model%20for%20Interdisciplinary%20Collaboration.pdf>.
7. Carnwell R., Buchanan J. (2009). *Effective Practice in Health, Social Care and Criminal Justice: A Partnership Approach*. Maidenhead: Open University Press.
8. Denisenko V. (2021). *Propagandos apsupty*. Vilnius: Vilniaus universitetas.
9. Flore M., Balahur A., Podavini A., Verile M. (2019). Understanding Citizens' Vulnerabilities to Disinformation and Data-Driven Propaganda. Prieiga per <https://www.researchgate.net/publication/342833879>
10. Gaižauskaitė, I., ir Valavičienė, N. (2016) *Socialinių tyrimų metodai: kokybinis interviu*. Vilnius: Registrų centras.
11. Gelfert A. (2018). Fake News: A Definition. *Special Issue: Reason and Rhetoric in the Time of Alternative Facts*, Vol. 38, No 1. Prieiga per <https://www.erudit.org/en/journals/informallogic/2018-v38-n1-informallogic04379/1057034ar/>
12. Gudelis, D. (2022). Atsako į COVID-19 pandemiją politikos valdymas: politikos įrankių tipai ir valdymo procesai. *Lietuvos teisė 2020. Esminiai pokyčiai*. Vilnius: MRU.
13. Kardelis, K. (2017). *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras.
14. Kazlauskas, A. (2020). Dezinformacijos apie koronavirusą netrūksta, *Verslo žinios*. Prieiga per <https://www.vz.lt/rinkodara/komunikacija/2020/04/02/demaskuoklt-dezinformacijos-apiekoronavirusa-netruksta>
15. Kliman, D., Kendall-Taylor, A., Lee, K., Fitt, J., Nietzsche, C. (2020). Dangerous Synergies: Report Subtitle: Countering Chinese and Russian Digital Influence Operations, *Center for a New American Security*.
16. Klimanskis, S. (2019). Istorinis žvilgsnis į propagandą, dezinformaciją ir melagingas naujienas. Prieiga per <http://apzvalga.eu/istorinis-zvilgsnis-i-propaganda-dezinformacijair-melagingas-naujienas.htm>
17. Kożuch B., Sienkiewicz-Małyjurek K. (2016). Factors of effective inter-organizational collaboration: a framework for public management. *Transylvanian Review of Administrative Sciences*, No 47, P. 97–115. Prieiga per http://scholar.google.lt/scholar_url?url=https://ruj.uj.edu.pl/xmlui/bitstream/handle/item/27604/kozuch_sienkiewicz-malyjurek_factors_of_effective_inter-

- [organizational_collaboration_2016.odt%3Fsequence%3D2%26isAllowed%3Dy&hl=lt&sa=X&ei=3fe9YIqZDMPtmQGL8aWAAw&scisig=AAGBfm2GfP2yvy2EqFXIMKmfVDv9RDyPbQ&nossl=1&oi=scholarr](#). Žiūrėta 2021-05-10.
18. Kreft J., Hapek M. (2019). Fake news: possibility of identification in post-truth media ecology system, *Zarządzanie Mediami*, No 4.
 19. Lakis J. (2008). *Konfliktų sprendimas ir valdymas*. Vilnius: MRU.
 20. Lasker R. D., Weiss E. S., Miller R. (2001). Partnership Synergy: A Practical Framework for Studying and Strengthening the Collaborative Advantage, *The Milbank Quarterly*, Vol. 79, No 2. Prieiga per <https://www-jstor-org.skaitykla.mruni.eu/stable/3350547?>
 21. Mažeikis, G. (2010). *Propaganda ir simbolinis mąstymas*. Monografija. Kaunas: VDU.
 22. Miginis N., Ulozas M. (2010). *Tarpžinybinis bendradarbiavimas nacionaliniu lygmeniu jaunimo politikos srityje. SSGG analizė*. Prieiga per http://ijpp.lt/file/TB_ANALIZE.pdf.
 23. Miginis N., Ulozas M. (2014). *Tarpžinybinio bendradarbiavimo stiprinimas jaunimo politikos srityje. Praktinis vadovas*. Prieiga per [leidinystaisytas_2014.10.07.pdf \(jrd.lt\)](#).
 24. Molina, M. D, Sundar, S. S., Le Th., Le D. (2021). „Fake News“ is not simply false information: a concept explication and taxonomy of online content. *American Behavioral Scientist*, Vol. 65 (2), P. 181-212. Prieiga per <https://journals-sagepub-com.skaitykla.mruni.eu/doi/pdf/10.1177/0002764219878224>
 25. Navickienė, Ž. (2016). Europos Sąjungos prioritetų vidaus saugumo srityje integravimo į Lietuvos nacionalinį lygmenį problematika ir siūlomi sprendiniai. *Visuomenės saugumas ir viešojo tvarka*, Nr. 16, P. 166–183. Prieiga per <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/15025/Navickien%C4%972.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
 26. Patel, S., Moncayo, O., Conroy, K., Jordan, D., ir Erickson, T. (2020). The landscape of disinformation on health crisis communication during the COVID-19 pandemic in Ukraine: hybrid warfare tactics, fake media news and review of evidence. *Journal of Science Communication*, Vol 19(05), P. 1-26. Prieiga per <https://scholar.harvard.edu/files/sonnypatel/files/Patel-et-al-Ukraine-disinformation-2020.pdf>
 27. Pitrenaitė, B. (2008). Ekstremalių situacijų komunikacija: teoriniai aspektai ir praktika Lietuvoje. *Viešojo politika ir administravimas*, Nr. 26, P. 63–70.
 28. Posetti J., Matthews A. (2018). A short guide to the history of ‘fake news’ and disinformation. A learning module for journalists and journalism educators. *International Center for Journalists*. Prieiga per <https://www.icfj.org/news/short-guide-history-fake-news-and-disinformation-new-icfj-learning-module>
 29. Puškorius S. (2007). Bendradarbiavimo efektyvumas. *Viešojo politika ir administravimas*, Nr. 20, P. 24–31. Prieiga per <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/12756/2286-4881-1-SM.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
 30. Raišienė A. G., Vanagas R., Žuromskaitė B., Stasiukynas A., Dromantaitė A., Girčys A. P., Tamošiūnaitė R., Bileišis M. (2014). *Veiksmingos vadybos gairės: teorinės įžvalgos ir Lietuvos organizacijų atvejai*. Prieiga per <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/16881/9789955196181.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
 31. Raišienė A. G. (2006). Tarporganizacinis bendradarbiavimas vietos savivaldoje: partnerystės šalių atstovų susitikimų bruožai. *Socialiniai tyrimai*, Nr. 1 (17), P. 114–119. Prieiga per https://www.researchgate.net/publication/322096031_Tarporganizacinis_bendradarbiavimas_vietos_savivaldoje_partnerystes_saliiu_atstovu_susitikimu_bruozai.
 32. Raišienė A. G. (2008). Tarporganizacinės sąveikos turinys Lietuvos vietos savivaldos praktikų požiūriu. *Jurisprudencija*, Nr. 6, P. 50-60. Prieiga per

- https://www.researchgate.net/publication/322096151_TARPOrganizacines_Saveikos_TurinyS_Lietuvos_Vietos_Savivaldos_Praktiku_Poziuriu.
33. Ribačonka E., Kasnauskė J. (2013). Veiksniai įgalinantys veiksmingai veikti organizacijų tinklą. *Regional Formation and Development Studies*, Vol. 10, No 2, P. 189–200. Prieiga per <https://e-journals.ku.lt/journal/RFDS/article/2044/info>.
 34. Rimkevičius, K. (2019). Dezinformacijos suktinis: šokdintojai, šokėjai ir komisijos vertinimas. Kibernetinio saugumo apžvalga. Prieiga per https://www.mii.lt/files/doc/lt/skelbimai/ks_apzvalga_8.pdf
 35. Robinson P. (2009). Expanding the Field of Political Communication: Making the Case for a Fresh Perspective Through “Propaganda Studies”. Prieiga per <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fcomm.2019.00026/full>
 36. Skaržauskienė, A., Mačiulienė, M., ir Ramašauskaitė, O. (2020). The Digital Media in Lithuania: Combating Disinformation and Fake News. *Acta Informatica Pragensia*, Vol 9(2), P. 74-91. Prieiga per doi: 10.18267/j.aip.134.
 37. Smaliukienė R. (2005). Viešojo ir privataus sektorių bendradarbiavimo įtaka socialinei atsakomybei versle. *Viešojo politika ir administravimas*, Nr. 12, P. 69–76. Prieiga per <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2005~1367159204920/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>.
 38. Smith, D., Katz, J. S. (2000). *Collaborative Approaches to Research*. Prieiga per <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.150.3185&rep=rep1&type=pdf>.
 39. Taylor, Ph. M. (2003). *Munitions of mind: A History of Propagand*. Politics Culture and Society in Early Modern Britain.
 40. Terman J. N., Feiock R. C., Youm J. (2020). When Collaboration Is Risky Business: The Influence of Collaboration Risks on Formal and Informal Collaboration. *American Review of Public Administration*, Vol. 50, No 1, P. 33–44. Prieinama per <https://journals-sagepub-com.skaitykla.mruni.eu/doi/pdf/10.1177/0275074019867421>. Žiūrėta 2021-05-22.
 41. Vaišnys A., Kasčiūnas L., Jastramskis M., Keršanskas V., Buinauskas D., Kojala L., Klimanskis S., Garbačiauskaitė-Budrienė M., Legatas Š. (2017). *Rusijos propaganda: analizė, įvertinimas, rekomendacijos*. Vilnius: Rytų Europos studijų centras. Prieiga per https://www.eesc.lt/uploads/news/id987/RESC%20monografija_propaganda.pdf
 42. Valackienė A., Mikėnė S. (2008). *Sociologinis tyrimas: metodologija ir atlikimo metodika*. Kaunas: KTU.
 43. Valackienė A., Trofimovas V. (2015). Pokyčių komunikacija viešajame sektoriuje: tyrimo metodologinis konstruktas. *Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai*, Nr. 73, P. 121–141.
 44. Vangen S., Huxham Ch. (2012). The Tangled Web: Unraveling the Principle of Common Goals in Collaborations. *Journal of Public Administration Research and Theory*, Vol. 22, No. 4, P. 731–760.
 45. Vasu N., Ang B., Teo T.-A., Jayakumar Sh., Faizal M., Ahuja J. (2018). Fake News: National security in the post-truth era, *S. Rajaratnam School of International Studies*. Prieiga per <http://www.jstor.com/stable/resrep17648.5>
 46. *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla. 2003, t. 3. Prieiga per <https://www.vle.lt/straipsnis/bendradarbiavimas/>.
 47. Zhou X., Zafarani R. (2020). A Survey of Fake News: Fundamental Theories, Detection Methods, and Opportunities. Prieiga <https://web-s-ebsohost-com.skaitykla.mruni.eu/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=1&sid=4c401f77-e12d-432c-b3c3-289fd4055fb1%40redis>
 48. Warm D. (2011). Local Government Collaboration for a New Decade: Risk, Trust, and Effectiveness. *State & Local Government Review*, Vol. 43, No. 1, P. 60–65. Prieiga per

- https://www-jstor-org.skaitykla.mruni.eu/stable/pdf/41303175.pdf?ab_segments=0%252Fbasic_search_gsv2%252Fcontrol&refreqid=excelsior%3Abdc6e9e72a54703385b04d9474097740. Žiūrėta 2021-05-19.
49. Weiss, A. P., Alwan A., Garcia E. P., Garcia J. (2020). Surveying fake news: Assessing university faculty's fragmented definition of fake news and its impact on teaching critical thinking. *International Journal of Educational Integrity*. Prieiga per <https://link-springer-com.skaitykla.mruni.eu/article/10.1007/s40979-019-0049-x>
- Teisės aktai ir kiti dokumentai:
50. A multi-dimensional approach to disinformation. Report of the independent High level Group on fake news and online disinformation (2018). Prieiga per <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/6ef4df8b-4cea-11e8-be1d-01aa75ed71a1>
51. Action plan against disinformation (2018). Prieiga per https://eeas.europa.eu/topics/countering-disinformation/54866/action-plan-against-disinformation_en
52. Grėsmių nacionaliniam saugumui vertinimas (2018). Prieiga per https://kam.lt/wp-content/uploads/2022/01/2018_gresmes_lt.pdf
53. Grėsmių nacionaliniam saugumui vertinimas (2021). Prieiga per https://www.vsd.lt/wp-content/uploads/2021/03/2021-LT-el_.pdf
54. Fighting desinformation. Prieiga per <https://www.consilium.europa.eu/lt/policies/coronavirus/fighting-disinformation/>
55. Flash Eurobarometer 464: Fake News and Disinformation Online (2018). Prieiga per <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/2d79b85a-4cea-11e8-be1d-01aa75ed71a1/language-en>
56. ESBO, Helsinkio baigiamasis aktas. Prieiga per <https://www.osce.org/helsinki-final-act>
57. ES stiprina atsaką mišraus pobūdžio grėsmėms (2016). Prieiga per https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/lt/ip_16_1227
58. ES strateginė komunikacija, siekiant neutralizuoti prieš ją nukreiptą trečiųjų šalių propagandą. (2016). Prieiga per https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2016-0441_LT.html
59. ES veiksmai kovojant su COVID-19 dezinformacija. Prieiga per <https://www.consilium.europa.eu/lt/policies/coronavirus/fighting-disinformation/>
60. European External Action Service, Action Plan on Strategic Communication, Ref. Ares(2015)2608242 - 22/06/2015. Prieiga per <http://eapcsf.eu/assets/files/Action>
61. European Parliament resolution of 9 March 2022 on foreign interference in all democratic processes in the European Union, including disinformation. Prieiga per https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2022-0064_EN.html
62. Europos audito rūmai. Dezinformacija, daranti poveikį ES: pažabota, bet neįveikta (2021). Prieiga per https://www.eca.europa.eu/Lists/ECADocuments/SR21_09/SR_Disinformation_LT.pdf
63. Europos Komisija, Komisijos komunikatas Europos Parlamentui, Europos Vadovų tarybai ir Tarybai „Europos saugumo darbotvarkės įgyvendinimas siekiant kovoti su terorizmu ir sukurti tikrą veiksmingą saugumo sąjungą“ (2016). Prieiga per http://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:9aeae420-0797-11e6-b713-01aa75ed71a1.0004.02/DOC_1&format=PDF
64. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. Prieiga per <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.19841>
65. Europos Komisijos komunikatas Europos Parlamentui, Tarybai, Europos ekonominiam ir socialiniam komitetui ir Regionų komitetui. Kova su internetine dezinformacija (2018). Prieiga per <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX%3A52018DC0236>

66. External action (2015). Prieiga per <http://www.tepsa.eu/wp-content/uploads/2015/12/Kimber.pdf>
67. Joint declaration on freedom of expression and “fake news”, disinformation and propaganda (2017). Prieiga per <https://www.osce.org/fom/302796>
68. Ką siūloma vartoti vietoj angl. „fake news“? Valstybinės lietuvių kalbos komisijos konsultacijų bankas (2018). Prieiga per <http://www.vlkk.lt/konsultacijos/12856-netikra-naujiena>
69. Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymas. Prieiga per <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.29884/gvZQYPrvuM?positionInSearchResults=0&searchModelUUID=a3768576-d1ff-4f47-a846-780a6550806f>
70. Nacionalinė kibernetinio saugumo būklės ataskaita 2020 m. (2021). Prieiga per https://vdai.lrv.lt/uploads/vdai/documents/files/2020%20m_%20Nacionalinio%20kibernetinio%20saugumo%20b%C5%ABkl%C4%97s%20ataskaita%20el_%20versija.pdf
71. The Code of Practice on Disinformation. Prieiga per <https://digital-strategy.ec.europa.eu/lt/news/signatories-code-practice-disinformation-deliver-their-first-baseline-reports-transparency-centre>
72. Patvirtinta Visuomenės informavimo grupė dėl koronaviruso, 2020-03-10. Prieiga per <https://sam.lrv.lt/lt/naujienos/patvirtinta-visuomenes-informavimo-grupe-del-koronaviruso>
73. PRANEŠIMAS dėl ES strateginės komunikacijos, siekiant neutralizuoti prieš ją nukreiptą trečiųjų šalių propagandą (2016). Prieiga per https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-8-2016-0290_LT.html
74. Sprendimas dėl viešosios informacijos apie valstybės ekstremaliąją situaciją skelbimo ir viešinimo, 2020-03-19. Prieiga per <https://sam.lrv.lt/uploads/sam/documents/files/KORONA/V-446.pdf>
75. Tarybos išvados dėl atsparumo didinimo ir kovos su hibridinėmis grėsmėmis, įskaitant dezinformaciją COVID-19 pandemijos kontekste (2020). Prieiga per <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-14064-2020-INIT/lt/pdf>
76. Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas. Prieiga per <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.174848>
77. Vyriausybės 2020 m. vasario 26 d. nutarimas Nr. 152 Dėl valstybės lygio ekstremaliosios situacijos paskelbimo. Prieiga per https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/8feb1a7658a111eaac56f6e40072e018?cf_chl tk=wjF7rF4cXyHwzRcYPOMVKNQouanhHnb1wr9aeReCGFQ-1681835209-0-gaNycGzNC9A
78. Vyriausybės 2020 m. kovo 14 d. nutarimas Nr. 207 Dėl karantino Lietuvos Respublikos teritorijoje paskelbimo. Prieiga per <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/deaf8694663011eaa02cacf2a861120c>
79. Vyriausybės 2020 m. birželio 10 d. nutarimas Nr. 579 Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2020 m. kovo 14 d. nutarimo Nr. 207 „Dėl karantino Lietuvos Respublikos teritorijoje paskelbimo“ pripažinimo netekusiu galios. Prieiga per <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/99f1d6b6abcd11ea8aadde924aa85003>
80. Vyriausybės nutarimas Nr. 955 Dėl Strateginės komunikacijos nacionalinio saugumo srityje koordinavimo tvarkos aprašo patvirtinimo. Prieiga per <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/3f019ef4eb8511eab72ddb4a109da1b5?ifwid=2r1mkfzc>
Interneto šaltiniai:
81. Dažniausiai užduodami klausimai apie koronavirusą COVID19 ir Lietuvos kariuomenės veiklą, 2020-03-19. Prieiga per <https://kariuomene.lt/kas-mes-esame/naujienos/dazniausiai-uzduodami-klausimai-apie-koronavirusa-covid19-ir-lietuvos-kariuomenes-veikla/21862>

82. Lietuvos kariuomenė vykdo kovinį rengimą ir remia valstybines institucijas, 2020-03-30. Prieiga per <https://kariuomene.lt/kas-mes-esame/naujienos/lietuvas-kariuomene-vykdo-kovini-rengima-ir-remia-valstybines-institucijas/21891>
83. Kariuomenė įspėja – aktyvėja bandymai klaidinti visuomenę, 2020-04-06. Prieiga per <https://kariuomene.lt/kas-mes-esame/naujienos/kariuomene-ispeja-aktyveja-bandymai-klaidinti-visuomene/21930>
84. Informacinėje mūsų erdvėje dezinformacijos skaičius nemažėja, 2020-04-13. Prieiga per <https://kariuomene.lt/kas-mes-esame/naujienos/informacineje-musu-erdveje-dezinformacijos-skaicius-nemazeja/21947>
85. NATO ir Lietuvos gynyba – dezinformacijos taikiniai, 2020-04-19. Prieiga per <https://kariuomene.lt/kas-mes-esame/naujienos/nato-ir-lietuvas-gynyba-dezinformacijos-taikiniai/21960>
86. Informacinėje erdvėje fiksuojami hibridinio karo elementai, 2020-04-26. Prieiga per <https://kariuomene.lt/kas-mes-esame/naujienos/informacineje-erdveje-fiksuojami-hibridinio-karo-elementai/21989>
87. Strateginės komunikacijos departamentas: manipuliacijos iš socialinių tinklų persikelia į fizinę erdvę, 2020-05-04. Prieiga per <https://kariuomene.lt/naujienos/strategines-komunikacijos-departamentas-manipuliacijos-is-socialiniu-tinklu-persikelia-i-fizine-erdve/22009>
88. Informacinė erdvė: susidomėjimas COVID -19 tema keičiasi, o taikiniai išlieka tie patys, 2020-05-10. Prieiga per <https://kariuomene.lt/kas-mes-esame/naujienos/informacine-erdve-susidomejimas-covid-19-tema-keiciasi-o-taikiniai-islieka-tie-patys/22035>
89. COVID-19 situacijai normalizuojantis – dezinformacijos nemažėja, 2020-05-18. Prieiga per <https://kariuomene.lt/kas-mes-esame/naujienos/covid-19-situacijai-normalizuojantis-dezinformacijos-nemazeja/22067>
90. Dezinformacijos taikiniu tapo Vakarų žiniasklaida, 2020-05-24. Prieiga per <https://kariuomene.lt/kas-mes-esame/naujienos/dezinformacijos-taikiniu-tapo-vakaru-ziniasklaida/22085>
91. Melagingos informacijos operacijomis siekta diskredituoti sąjungininkus, 2020-06-01. Prieiga per <https://kariuomene.lt/kas-mes-esame/naujienos/melagingos-informacijos-operacijomis-siekta-diskredituoti-sajungininkus/22103>
92. Dezinformacija viešojoje erdvėje – vis labiau taikomasi į žiniasklaidos priemones, 2020-06-09. Prieiga per <https://kariuomene.lt/kas-mes-esame/naujienos/dezinformacija-viesojoje-erdveje-vis-labiau-taikomasi-i-ziniasklaidos-priemones/22128>
93. NATO ir ES sąjungininkės – COVID-19 temos dezinformacijos taikiniai viešojoje erdvėje, 2020-06-16. Prieiga per <https://kariuomene.lt/kas-mes-esame/naujienos/nato-ir-es-sajungininkes-covid-19-temos-dezinformacijos-taikiniai-viesojoje-erdveje/22150>
94. Lietuvos kariuomenė baigė vykdyti civilinių institucijų paramos karantino metu užduotį, 2020-06-18. Prieiga per <https://kariuomene.lt/kas-mes-esame/naujienos/lietuvas-kariuomene-baige-vykdyti-civiliniu-instituciju-paramos-karantino-metu-uzduoti/22163>
95. Sukčiai naudojasi koronavirusu: apsimetę pareigūnais baugina apie neva slepiamą informaciją, 2020-03-20. Prieiga per <https://www.delfi.lt/news/daily/demaskuok/sukciai-naudojasi-koronavirusu-apsimete-pareigunais-baugina-apie-neva-slepiama-informacija.d?id=83829475>
96. LRT.lt – naujas projektas „LRT Faktai“, 2019-12-04. Prieiga per <https://www.lrt.lt/naujienos/tavo-lrt/15/1122143/lrt-lt-naujas-projektas-lrt-faktai>
97. Istorija apie užsimaskavusius Lietuvos šauktinius tapo Kremliaus propagandos įrankiu „Facebook“, 2020-02-12. Prieiga per <https://www.lrt.lt/naujienos/pasaulyje/6/1142057/istorija-apie-uzsimaskavusius-lietuvas-sauktinius-tapo-kremliaus-propagandos-irankiu-facebook>

98. JAV kaltina Rusiją skleidžiant dezinformaciją apie koronavirusą, 2020-02-22. Prieiga per <https://www.lrt.lt/naujienos/pasaulyje/6/1145118/jav-kaltina-rusija-skleidziant-dezinformacija-apie-koronavirusa>
99. Edwardas Lucasas. Mutuojanti dezinformacija kelia pavojų demokratijai, 2020-02-28. Prieiga per <https://www.lrt.lt/naujienos/nuomones/3/1146869/edwardas-lucasas-mutuojanti-dezinformacija-kelia-pavoju-demokratijai>
100. Dėl koronaviruso internete plinta dezinformacija, bet ES su ja jau kovoja, 2020-03-06. Prieiga per <https://www.lrt.lt/naujienos/pasaulyje/6/1149065/del-koronaviruso-internete-plinta-dezinformacija-bet-es-su-ja-jau-kovoja>
101. Naujiena sukėlė stiprią emociją? Būkite budrūs – už jos gali slėptis pikti tikslai, 2020-03-12. Prieiga per <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1150113/naujiena-sukele-stipria-emocija-bukite-budrus-uz-jos-gali-sleptis-pikti-tikslai>
102. Tikime tuo, kas mus emociškai užkabina: kodėl informaciją reikia vertinti itin kritiškai, 2020-03-14. Prieiga per <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1147659/tikime-tuo-kas-mus-emociskai-uzkabina-kodel-informacija-reikia-vertinti-itin-kritiskai>
103. Propagandos šūviai į jautrias Lietuvos vietas: kaip sklinda melas su grūdu tiesos, 2020-03-18. Prieiga per <https://www.lrt.lt/naujienos/pasaulyje/6/1152176/propagandos-suvia-i-jautrias-lietuvos-vietas-kaip-sklinda-melas-su-grudu-tiesos>
104. Ekspertai perspėja: dezinformacija apie koronavirusą žudo žmones, 2020-03-19. Prieiga per <https://www.lrt.lt/naujienos/pasaulyje/6/1153148/ekspertai-perspeja-dezinformacija-apie-koronavirusa-zudo-zmones>
105. Kariuomenė ir Karoblis vėl dezinformacijos taikinyje – skleidžiamas melas dėl koronaviruso, 2020-03-20. Prieiga per <https://www.lrt.lt/naujienos/pasaulyje/6/1153492/kariuomene-ir-karoblis-vel-dezinformacijos-taikinyje-skleidziamas-melas-del-koronaviruso>
106. Lietuvoje skleista melaginga žinia apie koronavirusą ir JAV karių, 2020-03-21. Prieiga per <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1153753/lietuvoje-skleista-melaginga-zinia-apie-koronavirusa-ir-jav-karius>
107. Edwardas Lucasas. Pandemija pasitarnaus Kinijos ir Rusijos propagandai, 2020-03-24. Prieiga per <https://www.lrt.lt/naujienos/nuomones/3/1154553/edwardas-lucasas-pandemija-pasitarnaus-kinijos-ir-rusijos-propagandai>
108. Kai melas gali kainuoti gyvybę: dezinformacija apie koronavirusą sklinda lietuvių feisbuko grupėse, 2020-03-25. Prieiga per <https://www.lrt.lt/naujienos/pasaulyje/6/1154788/kai-melas-gali-kainuoti-gyvybe-dezinformacija-apie-koronavirusa-sklinda-lietuviu-feisbuko-grupese>
109. LRT FAKTAI. Europoje augant nerimui, plinta dezinformacija apie tūkstančius JAV karių be kaukių, 2020-03-25. Prieiga per <https://www.lrt.lt/naujienos/pasaulyje/6/1154732/lrt-faktai-europoje-augant-nerimui-plinta-dezinformacija-apie-tukstancius-jav-kariu-be-kaukiu>
110. Psichologas Navaitis paaiškino, iš kur kyla gandai apie koronavirusą ir kaip atskirti grūdus nuo pelų, 2020-03-26. Prieiga per <https://www.lrt.lt/naujienos/gyvenimas/13/1155368/psichologas-navaitis-paaiskino-is-kur-kyla-gandai-apie-koronavirusa-ir-kaip-atskirti-grudus-nuo-pelu>
111. Lietuvos Kariuomenė fiksavo šimtus COVID-19 informacinių atakų, melas sklinda portaluose ir feisbuke, 2020-03-27. Prieiga per <https://www.lrt.lt/naujienos/pasaulyje/6/1155884/lietuvos-kariuomene-fiksavo-simtus-covid-19-informaciniu-ataku-melas-sklinda-portaluose-ir-feisbuke>

112. ES naujoje ataskaitoje – dar vienas įspėjimas apie Rusijos ir Kinijos skleidžiamą dezinformaciją, 2020-04-02. Prieiga per <https://www.lrt.lt/naujienos/pasaulyje/6/1159327/es-naujoje-ataskaitoje-dar-vienas-ispejimas-apie-rusijos-ir-kinijos-skleidziama-dezinformacija>
113. Europos visuomeniniai transliuotojai ir EK perspėja dėl grėsmės žiniasklaidos laisvei, 2020-04-06. Prieiga per <https://www.lrt.lt/naujienos/pasaulyje/6/1160450/europos-visuomeniniai-transliuotojai-ir-ek-perspeja-del-gresmes-ziniasklaidos-laisvei>
114. Seimas ragina priešintis Rusijos istoriniam revizionizmui ir dezinformacijai, 2020-04-07. Prieiga per <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1161162/seimas-ragina-priesintis-rusijos-istoriniam-revizionizmui-ir-dezinformacijai>
115. Kaip Rusija manipuliuoja mūsų jausmais: pasakojimas „prie ruso buvo geriau“ – ne toks jau nekaltas, 2020-04-08. Prieiga per <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1159041/kaip-rusija-manipuliuoja-musu-jausmais-pasakojimas-prie-ruso-buvo-geriau-ne-toks-jau-nekaltas>
116. Analitikai: šalies informacinėje erdvėje dezinformacijos nemažėja, kinta tik naudojami naratyvai, 2020-04-14. Prieiga per <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1163106/analitikai-salies-informacineje-erdveje-dezinformacijos-nemazeja-kinta-tik-naudojami-naratyvai>
117. Jungtinėms Tautoms nerimą kelia dezinformacija apie COVID-19, 2020-04-14. Prieiga per <https://www.lrt.lt/naujienos/pasaulyje/6/1163405/jungtinems-tautoms-nerima-kelia-dezinformacija-apie-covid-19>
118. Mokslas griauja mitus apie koronavirusą: teiginiai, kuriais nereikėtų tikėti, 2020.04.18. Prieiga per <https://www.lrt.lt/naujienos/mokslas-ir-it/11/1164566/mokslas-griauja-mitus-apie-koronavirusa-teiginiai-kuriais-nereiketu-tiketi>
119. Prieš NATO Lietuvoje – dar vienas dezinformacijos išpuolis, 2020-04-21. Prieiga per <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1165981/pries-nato-lietuvoje-dar-vienas-dezinformacijos-ispuolis>
120. Kariuomenės strateginės komunikacijos vadovas: žmonės, patikėję dezinformacija, – aukos, 2020-04-25. Prieiga per <https://www.lrt.lt/naujienos/pasaulyje/6/1167450/kariuomenes-strategines-komunikacijos-vadovas-zmones-patikeje-dezinformacija-aukos>
121. Koronaviruso pandemija paveikė ir „antivakserius“: kai kurie apsigalvojo dėl skiepų, 2020-04-25. Prieiga per <https://www.lrt.lt/naujienos/mokslas-ir-it/11/1167118/koronaviruso-pandemija-paveike-ir-antivakserius-kai-kurie-apsigalvojo-del-skiepu>
122. Dezinformatoriai toliau taikosi į NATO: kaltina pandemijos metu auginantis raumenis, 2020-04-26. Prieiga per <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1167604/dezinformatoriai-toliau-taikosi-i-nato-kaltina-pandemijos-metu-auginantis-raumenis>
123. Lietuvoje didelė žmonių dalis linkusi tikėti sąmokslo teorijomis: kokią žalą daro melagingi faktai apie koronavirusą?, 2020-04-26. Prieiga per <https://www.lrt.lt/naujienos/mokslas-ir-it/11/1167266/lietuvoje-didele-zmoniu-dalis-linkusi-tiketi-samokslo-teorijomis-kokia-zala-daro-melagingi-faktai-apie-koronavirusa>
124. Jauniškis: koronaviruso pamoką išmokome – VSD imsis medicininės žvalgybos, 2020-04-27. Prieiga per <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1167685/jauniskis-koronaviruso-pamoka-ismokome-vsd-imsis-medicinines-zvalgybos>
125. LRT FAKTAI. Melagingų naujienų kūrėjai nusitaukė į Santaros klinikas, 2020-04-28. Prieiga per <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1168346/lrt-faktai-melagingu-naujienu-kurejai-nusitauke-i-santaros-klinikas>
126. Stoltenbergas: suklastotas laiškas apie tariamą karių išvedimą iš Lietuvos buvo provokacija, 2020-04-28. Prieiga per <https://www.lrt.lt/mediateka/irasas/2000103204/stoltenbergas-suklastotas-laiskas-apie-tariama-kariu-isvedima-is-lietuvos-buvo-provokacija>

127. LRT FAKTAI. Registruotų mirčių nuo koronaviruso skaičius nelemia paramos iš ES dydžio, 2020-04-30. Prieiga per <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1169154/lrt-faktai-registruotu-mirciu-nuo-koronaviruso-skaicius-nelemia-paramos-is-es-dydzio>
128. Medijų raštingumo spragos Lietuvoje: apsigaua net komunikacijos mokslų studentai, 2020-05-02. Prieiga per <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1167817/mediju-rastingumo-spragos-lietuvoje-apsigauna-net-komunikacijos-mokslu-studentai>
129. ES diplomatijos vadovas pripažįsta, kad Kinija darė spaudimą dėl dezinformacijos, 2020-05-04. Prieiga per <https://www.lrt.lt/naujienos/pasaulyje/6/1170058/es-diplomatijos-vadovas-pripazista-kad-kinija-dare-spaudima-del-dezinformacijos>
130. Ekspertai įspėja: daugėja melagingos informacijos apie koronavirusą socialiniuose tinkluose, 2020-05-06. Prieiga per <https://www.lrt.lt/naujienos/mokslas-ir-it/11/1175667/ekspertai-ispeja-daugeja-melagingos-informacijos-apie-koronavirusa-socialiniuose-tinkluose>
131. Nuo vasario pradžios – daugiau nei tūkstantis klaidinančios informacijos apie koronavirusą, 2020.05.06. Prieiga per <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1175712/nuo-vasario-pradzios-daugiau-nei-tukstantis-klaidinancios-informacijos-apie-koronavirusa>
132. JAV ekspertė perspėja – Rusija gali bandyti pakirsti pasitikėjimą vakcina, kai ši taps prieinama, 2020-05-06. Prieiga per <https://www.lrt.lt/naujienos/pasaulyje/6/1175796/jav-eksperte-perspeja-rusija-gali-bandyti-pakirsti-pasitikejima-vakcina-kai-si-taps-prieinama>
133. Pandemijos metu aktyvėja informacinės atakos, jos kėsina net į žmogaus gyvybę, 2020-05-10. Prieiga per <https://www.lrt.lt/naujienos/mokslas-ir-it/11/1176090/pandemijos-metu-aktyveja-informacines-atakos-jos-kesinasi-net-i-zmogaus-gyvybe>
134. Lietuvos ambasadorė ES apie COVID-19 grėsmes, nuo kurių kaukės neapsaugos, 2020.05.11. Prieiga per <https://www.lrt.lt/naujienos/pasaulyje/6/1177170/lietuvos-ambasadore-es-apie-covid-19-gresmes-nuo-kuriu-kaukes-neapsaugos>
135. Tikite viskuo, ką rašo žinomi veidai? Taip jums gali būti brukama propaganda, 2020-05-13. Prieiga per <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1177614/tikite-viskuo-ka-raso-zinomi-veidai-taip-jums-gali-buti-brukama-propaganda>
136. KAM analitikai: COVID-19 situacijai normalizuojantis dezinformacijos nemažėja, 2020-05-18. Prieiga per <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1179614/kam-analitikai-covid-19-situacijai-normalizuojantis-dezinformacijos-nemazeja>
137. Kremlius keičia propagandos taktiką: ką privalu žinoti ir kaip nepakliūti ant Rusijos kabliuko?, 2020-05-20. Prieiga per <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1179576/kremlius-keicia-propagandos-taktika-ka-privalu-zinoti-ir-kaip-nepakliuti-ant-rusijos-kabliuko>
138. Kremliaus propaganda bando kiršinti Lietuvą ir Baltarusiją: meluoja, kad Lietuva trukdo gauti COVID-19 paramą, 2020-05-23. Prieiga per <https://www.lrt.lt/naujienos/pasaulyje/6/1181104/kremliaus-propaganda-bando-kirsinti-lietuva-ir-baltarusija-meluoja-kad-lietuva-trukdo-gauti-covid-19-parama>
139. Šamokslo teorijomis apipinta COVID-19 tema: raginama nedėvėti kaukių, pandemija siejama su 5G, 2020-05-24. Prieiga per <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1179993/samokslo-teorijomis-apipinta-covid-19-tema-raginama-nedeveti-kaukiu-pandemija-siejama-su-5g>
140. Dezinformacijos taikiniu tapo Vakarų žiniasklaida, 2020-05-24. Prieiga per <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1181492/dezinformacijos-taikiniu-tapo-vakaru-ziniasklaida>
141. Dezinformacijos ir klaidinančios informacijos kiekis pandemijos metu padidėjo maždaug 4 kartus, 2020-05-25. Prieiga per

- [https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1181777/dezinformacijos-ir-klaudinancios-informacijos-
kiekis-pandemijos-metu-padidejo-mazdaug-4-kartus](https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1181777/dezinformacijos-ir-klaudinancios-informacijos-kiekis-pandemijos-metu-padidejo-mazdaug-4-kartus)
142. LRT FAKTAI. Melaginga informacija apie protestus JAV: kuo dalinasi lietuviai?, 2020-06-03. Prieiga per <https://www.lrt.lt/naujienos/pasaulyje/6/1184632/lrt-faktai-melaginga-informacija-apie-protestus-jav-kuo-dalinasi-lietuviai>
143. Lietuva sveikina EK dėmesį Rusijos dezinformacijai, tikisi veiksmų prieš sklaidos kanalus, 2020-06-10. Prieiga per <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1187218/lietuva-sveikina-ek-demesi-rusijos-dezinformacijai-tikisi-veiksmu-pries-sklaidos-kanalus>
144. ES nusprendė nebetylėti: Kinija skleidžia melą ir sąmokslų teorijas apie koronavirusą. 2020-06-10. Prieiga per <https://www.lrt.lt/naujienos/pasaulyje/6/1187243/es-nusprend-nebetyleti-kinija-skleidzia-mela-ir-samokslo-teorijas-apie-koronavirusa>
145. Europos žiniasklaida ragina ES stipriau kovoti su dezinformacija internete, 2020-06-15. Prieiga per <https://www.lrt.lt/naujienos/pasaulyje/6/1188389/europos-ziniasklaida-ragina-es-stipriau-kovoti-su-dezinformacija-internete>
146. EP sudarė specialųjį komitetą kovai su dezinformacija ir kišimusi į rinkimus, 2020-06-19. Prieiga per <https://www.lrt.lt/naujienos/pasaulyje/6/1189880/ep-sudare-specialuji-komiteta-kovai-su-dezinformacija-ir-kisimusi-i-rinkimus>

PRIEDAI

1 PRIEDAS

Interviu klausimai:

1. Kokios institucijos, Jūsų žiniomis, bendradarbiavo kovojant su melagingomis (netikromis) naujienomis (angl. *fake news*) prasidėjus COVID-19 pandemijai ir Lietuvoje 2020 m. kovą paskelbus karantiną?
2. Kaip vyko bendradarbiavimas? Kokias užduotis teko atlikti Jums asmeniškai?
3. Kokie bendradarbiavimo tikslai ir uždaviniai buvo suformuluoti siekiant kovoti su melagingomis (netikromis) naujienomis prasidėjus COVID-19 pandemijai?
4. Kokie veiksniai, Jūsų nuomone, darė teigiamą poveikį bendradarbiavimui?
5. Su kokiomis kliūtimis susidūrė Jūsų atstovaujama organizacija bendradarbiavimo laikotarpiu?
6. Kaip vyko bendradarbiavimo rezultatų komunikacija? Kokios komunikacijos priemonės, kanalai pasirinkti?
7. Kaip vertintumėt bendradarbiavimo naudą ir efektyvumą?
8. Ar, Jūsų nuomone, per pandemiją įgyta patirtis galėtų būti naudinga ateityje kovojant su melagingomis (netikromis) naujienomis?
9. Koks, Jūsų nuomone, institucijų bendradarbiavimo modelis būtų efektyviausias ir ilgalaikis kovojant su melagingomis (netikromis) naujienomis? Kokius partnerius vertėtų įtraukti į šį procesą?

11 lentelė. LK SKD nuo 2020 m. vasario 1 d. iki 2020 m. birželio 18 d. fiksuoti ir svetainėje *kariuomene.lt* viešinti informacinio pobūdžio incidentai, susiję su COVID-19, jų pagrindiniai naratyvai ir nurodyti melagingos informacijos taikiniai

Laikotarpis	Informacinio pobūdžio incidentai, susiję su COVID-19	Naratyvų grupės	Taikiniai
02-01 – 04-02	467	Viruso egzistavimo neigimas (N1); Sąmokslų teorijos, susijusios su 5G tinklu (N2); „<i>sąmoningi tam tikrų grupių veiksmai siekiant darželiuose ir mokyklose įrengti 5G tinklą</i>“; Melaginga statistika apie susirgusius ir pasveikusius asmenis (N3).	Vyriausybės ir kitų atsakingų institucijų veiksmai (sprendimai) siekiant suvaldyti su COVID-19 situaciją šalyje (T1); šalies narystė ES (T2); šalies narystė NATO (T3); ES ir jos valstybių narių tarpusavio santykiai (T4);
02-01 – 04-09	644	Sąmokslų teorijos apie COVID-19 kilmę (N4): „<i>COVID-19 19 virusas yra sukurtas farmacinių kompanijų</i>“. Sąmokslų teorijos, susijusios su 5G tinklo diegimu (N2); <i>karantinas paskelbtas siekiant įdiegti 5G tinklą</i> Sąmokslų teorijos, susijusios su vakcinacija (N5); Sąmokslų teorijos, susijusios su Bilu Gatesu (N6): „<i>labiausiai iš to pasipelnys „Microsoft“ vadovas Bilas Gatesas, kuris uždirbs iš masinės vakcinacijos</i>“.	T1; T2; T3; T4; žiniasklaida (T5), Lietuvos kariuomenė (T6)

02-01 – 04-17	747	NATO kelia grėsmę (N7): „neva NATO paskirtis yra pasikeitusi ir dabartinis jo egzistavimas kelia grėsmę pačioms šios organizacijos narėms“; Nepriimtinas sąjungininkų karių elgesys (N8): „skleidžiama melaginga informacija apie nepriimtina sąjungininkų karių elgesį viešosiose vietose, dėl to protestuojančius Lietuvos piliečius“. NATO skiria lėšas branduolinei ginkluotei (N9): „užuoat kovojusi su COVID-19, NATO neva pinigų skiria branduolinei ginkluotei, ko pasekoje aukomis taptų Europos, taip pat ir Lietuvos piliečiai“. NATO kaltinama „antirusiška“ retorika (N10): „Aljanso karinei vadovybei siekis pademonstruoti savo karinę jėgą ir geopolitinius interesus kovojant su tariama Rusijos „grėsme“ yra svarbiau nei civilių gyventojų ir karių gyvybės bei saugumas“. N4: „COVID-19 virusas yra biologinis ir ideologinis JAV ginklas, atgabentas į Kiniją“. N6: „Covid-19 tai elitistų ir globalistų, tokių kaip Bilas Gatesas, pretekstas masinei žmonių vakcinacijai“; Sąmokslų teorijos apie pandemiją (N11): „pandemijos paskirtis – skleisti paniką tam, kad žmonės skiepytųsi; tėra pretekstas valdžios institucijoms didinti gyventojų suvaržymus“; N5: „Per skiepus žmonės būtų suskaitmenizuojami diegiant mikroschemas“. N2: „COVID-19 virusu yra maskuojamas tikrasis tikslas – 5G ryšio diegimas, neva viruso užkratas plinta per 5G ryšį“.	T1, T2, T3, T4; T6 Šalies istorija (T7)
---------------	-----	---	---

		N1: „COVID-19 virusas yra prasimanytas“; Sąmokslų teorijos, susijusios su ES solidarumu ir bendrijos ateitimi (N12): „Koronaviruso akivaizdoje ES prarado vienybę ir savo paskirtį, COVID-19 situacijoje būdama nepajėgi tinkamai reaguoti dėl valstybių narių solidarumo stokos. ES šalys narės neva negali tikėtis paramos iš Bendrijos. Jei ES ir nėra ant skilimo, tai ties didelio konflikto riba“. ES ir NATO vykdo informacinį karą prieš Kiniją ir Rusiją (N13): „ES ir NATO šalys vykdo informacinį karą prieš savo strategines konkurentes Kiniją ir Rusiją ir kišasi į jų vidaus reikalus“. Lietuvos gynybos finansavimas yra neadekvatus (N14): „kurstomas piliečių priešiškus Lietuvos kariuomenės atžvilgiu, teigiant, kad neva gynybos finansavimas yra neadekvatus“.	
02-01 – 04-23	869	N1: „tai valdžios ir žiniasklaidos kartu sukurtas panikos burbulas“; N5: „skiepai nuo viruso skirti žmonių skaitmenizavimui (čipavimui) ir kontrolei“; N2: „COVID-19 plinta per 5G tinklą“. N7: „pandemijos metu kelia grėsmę pačios narėms. NATO ne tik neatšaukia karinių pratybų, bet prisidengdami krize pumpuoja raumenis“. NATO dėl COVID-19 išveda pajėgas iš mūsų šalies (N15) N12: „formuojama neigiama nuomonė dėl ES ateities“; Lietuvos institucijų negebėjimas kovoti su COVID-19 (N16): „šalies institucijos kritikuojamos dėl neva atimtos galimybės verslui užsidirbti“;	T1; Piliečių nepasitenkinimo kurstymas (T8)

		Priverstinis gydymas nuo COVID-19 Lietuvoje (N17): „priverstinio gydymo, kuris net vadinamas mediciniu fašizmu“.	
02-01 – 04-30	beveik 1000	N4: „COVID-19 virusas yra slaptoiose laboratorijose dirbtiniu būdu sukurtas biologinis ginklas“. N6: „viruso sukūrimą neva finansavo farmacinės kompanijos, už kurių stovi buvęs „Microsoft“ vadovas Bilas Gatesas, siekiantis pasipelnėti iš masinės vakcinacijos“. N2: „COVID-19 virusas tėra tik pretekstas valdžios institucijoms šalyje netrukdomai diegti 5G ryšio komunikacijos infrastruktūrą“; N1: „COVID-19 virusas neegzistuoja ir yra paprasčiausias būdas valdžios institucijoms tikslingai įbauginti gyventojus“. N3: „Lietuvos gydytojai yra tikslingai verčiami klastoti nuo koronaviruso mirusiųjų statistiką. Iš mirusiųjų artimųjų neva reikalaujama pasirašyti sutikimą, jog asmens mirties priežastis yra COVID-19 infekcija“. Karantino tikslas (N18): „Vyriausybės šalyje įvestas karantinas tėra paprasčiausios pratybos, kurios yra vykdomos atsižvelgiant į 2019 m. LR Seimo liepos mėn. priimtą 2019-2023 m. pasirengimo gripo pandemijai programą“. N12: „teigiama, kad Bendrija praranda savo paskirtį, dėl valstybių narių vienybės stokos yra nepajėgi tinkamai reaguoti į su koronavirusu susijusius iššūkius, o tariamas Europos paramos Italijai trūkumas įvardijamas kaip didžiausias ES išdavystės pavyzdys“. N7: „NATO egzistavimas yra beprasmiškas, keliantis grėsmę pačioms Aljanso narėms“.	T1, T2, T3 Europos Sąjungos ir NATO solidarumas (T9). JAV (T10)

		NATO kariai platina virusą (N19): „<i>Neva Baltijos šalių gyventojai nepatenkinti, kad jų šalyse yra NATO kariai, kurie provokuoja Rusiją ir galimai platina virusą</i>“. JAV draudžia ES ir NATO šalims gauti humanitarinę pagalbą iš Rusijos (N20): <i>neva JAV interesai kenkia ES ir NATO piliečiams, kad daromas spaudimas kai kurioms Europos ir Aljanso nariams draudžiant gauti humanitarinę pagalbą iš Rusijos</i>“.	
02-01 – 05-07	1064	N1; N5: <i>priverstiniai skiepai nuo COVID-19 - tai būdas sumažinti žmonijos populiaciją ar pasaulio globalistai, pasinaudodami COVID-19 pandemija, siekia masinio skiepijimo būdais įdiegti Nano-mikroschemas ir taip suskaitmenizuoti (sučipuoti) žmoniją</i>“. N19: „<i>nepaisant to, kad pandeminė situacija LR blogėja, į ją vis tiek atvyksta NATO kariai iš Ispanijos ir Anglijos. Jų buvimas kelia grėsmę vietiniams gyventojams</i>“. N12: „<i>šiuo sudėtingu COVID-19 pandemijos laikotarpiu ES yra reikalingas didesnis susitelkimas, tarpusavio supratimas ir bendradarbiavimas, o ne konfrontacija su Rusija</i>“. N16: „<i>naratyvai kritikuoja institucijų veiksmus, jų atstovus dėl sprendimų ir net ragina nepaklusti karantino reikalavimams. Pavyzdžiui, reikia nedelsiant paduoti LR Vyriausybę į teismą dėl neteisėtai įvesto karantino. Neva policiją ir kariuomenę medžios įsiutę žmonės kai supras, kad ne Rusija yra priešas ir kad jie buvo mulkinami visą laiką</i>“.	T8
02-01 – 05-14	1151	N1: „<i>toliau skleidžiamos sąmokslų teorijos, kad COVID-19 virusas neegzistuoja</i>“;	T1, T2, T3, T9.

		N2: „juo [virusu] prisidengiama 5G ryšiui įdiegti“; N5: [juo prisidengiama] paskatinti masinę Žemės gyventojų vakcinaciją ar „čipavimą“, siekiama įbauginti gyventojus ir taip lengviau juos valdyti“; Kaukių dėvėjimas sukelia kvėpavimo sutrikimus (N21): „teigiama, kad kaukių dėvėjimas sukelia kvėpavimo sutrikimus, taip pat kita, realių faktų neatitinkanti, informacija“. ES ir NATO egzistavimas yra beprasmiškas (N22): šios organizacijos stokoja vienybės ir solidarumo, yra praradusios savo paskirtį ir jų egzistavimas yra beprasmiškas.	
02-01 – 05-21	1248	Vakarų šalys vykdo informacinį karą ir psichologinį spaudimą prieš Rusiją (N23): „NATO generalinis sekretorius Jensas Stoltenbergas kaltinamas teiginiais, kurie yra neva Vakarų šalių vykdomo informacinio karo ir psichologinio spaudimo prieš Rusijos Federaciją išraiška“. N3: „Vakarai negali pripažinti, kad Rusija „geriau“ susitvarko su epidemija, o jos oficialia COVID-19 statistika abejojančios ir klausimą apie galimą realių duomenų slėpimą keliančios naujienų agentūros „Bloomberg“ straipsniai kaltinami kaip neva siekiantys nukreipti dėmesį nuo specialiai „mažinamų“ mirusiųjų skaičių Vakarų šalyse“	T1, T2, T3, T5, Baltijos šalys (T11)
02-01 – 05-28	1335	N6: neva buvęs „Microsoft“ vadovas Bill'as Gates'as (Bilas Gatesas) finansavo COVID-19 viruso sukūrimą ir suplanavo pasaulinę pandemiją, N1: „prieš Lietuvos valstybės institucijas kurstomos nesankcionuotos protesto akcijos, kurių organizatoriai teigia, kad koronavirusas neva yra finansinė, pasaulinio masto afera“;	T2, T3, T6, T9

		N2: „karantino metu vyksta pasiruošimas įdiegti 5G ryšį, kuris bus skirtas masiniam žmonių sekimui ir kontrolei“. JAV ir Vakarų Europos žiniasklaida platina dezinformaciją apie COVID-19 padėtį Rusijoje (N24): „toliau kaltinama Amerikos ir Vakarų Europos žiniasklaida kaip „platinanti“ dezinformaciją apie COVID-19 padėtį Rusijoje“. N13: „teigiama, kad neva Vakarai vykdo informacinį puolimą prieš Rusiją ir koronaviruso pandemiją išnaudoja šios šalies bei Kinijos tarptautiniam diskreditavimui“. ES kursto pilietinius neramumus Baltarusijoje (N25): „kaltina Europos Sąjungą bandymais „sukurstyti“ pilietinius neramumus Baltarusijoje“; N12: „pati Bendrija neva stokoja solidarumo, negeba susidoroti su koronaviruso pandemijos padiktuotas iššūkiais ir yra ant kracho bei visiško subyrėjimo slenksčio“.	
02-01 – 06-04	1378	N4: „Teigiama, jog COVID-19 yra dirbtinis virusas, kuriuo yra siekiama suvaržyti visuomenę bei sumažinti pasaulinę populiaciją“. N5; N2: „Skirtinguose šaltiniuose pateikiamos teorijos apie viruso kilmę bei skiepus, sudarančius galimybę „sučipuoti“ žmones bei juos valdyti pasitelkiant 5G technologijas“. Lietuvoje varžoma žodžio laisvė (N26): „platinant dezinformaciją apie neva neteisėtai varžomą žodžio laisvę, draudžiant reikšti „oficialiųjų“ medijų diskurso neatitinkančią nuomonę“. Lietuvos ir Vakarų žiniasklaida manipuliuoja visuomenės nuomone (N27):	T2, T3, T5, T10

		<i>[žiniasklaida] vykdo dezinformacines atakas, kuriomis siekiama įbauginti visuomenę COVID-19 tema bei diskredituoti kai kurias užsienio valstybes, tokiu būdu tariamai atitraukiant visuomenės dėmesį nuo šalies viduje vykstančių veiksmų“.</i> N12: „ES egzistuoja tik kaip formalus junginys, kuris yra neefektyvus dėl šalių narių savanaudiškumo“; NATO pratybomis siekia nukreipti dėmesį nuo ekonominių problemų (N28): „Pasitelkiant antirusišką diskursą, siekiama diskredituoti NATO aljansą ir vykdomus karinius mokymus, kuriais siekiama nukreipti dėmesį nuo ekonominių problemų bei provokuoti už NATO ribų esančias jėgas, pateikiant priešišką valstybių grėsmę kaip pateisinimą“. JAV siekia konfrontacijos su Rusija (N29): „Taip pat yra diskredituojama ir NATO partnerė JAV, kuri vadinama įtakingu veikėju, neva darančiu įtaką konfrontacijai su Rusija per Baltijos šalis, teigiant, jog taip siekiama užkirsti kelią ekonominiams ir humanitariniams veiksams“.	
02-01 – 06-11	1431	N4: „neva tai yra biologinis ginklas, kuriuo siekiama sumažinti pasaulio gyventojų populiaciją“. N26: „sukelta pandemija siekiama užkirsti kelią alternatyvios informacijos sklaidai“. Kaukių dėvėjimas nėra reglamentuotas LR įstatymuose (N30): „skleidžiama informacija, raginanti nedėvėti apsauginių veido kaukių. Tokiu būdu yra siekiama kurstyti prieš valstybės institucijas nukreiptą dezinformaciją neva apsauginių kaukių nešiojimas nėra reglamentuotas Lietuvos Respublikos įstatymais, todėl nėra privaloma mokėti baudų už jų nedėvėjimą“.	T9, T11

		NATO pratybos eskaluoja įtampą tarp Rytų ir Vakarų (N31): „<i>siekiama sukurti naratyvą, kuriuo vykstančios pratybos atrodytų tarsi antirusiškos bei eskaluojančios įtampą tarp rytų ir vakarų</i>“. N12: „<i>Taip pat yra siekiama diskredituoti ES šalis nares, o jų bendrą veiklą pavaizduoti kaip neefektyvią. Kuriamas diskursas, jog ES nesusitvarko su COVID-19 sukelta krize, todėl yra vykdoma prieš Rusiją ir Kiniją nukreiptos dezinformacijos atakos su intencija nukreipti visuomenės dėmesį nuo vidinių bendrijos problemų</i>“. Vakarų Europa išnaudoja Baltijos šalis (N32): „<i>melagingos informacijos srautas, nukreiptas prieš Baltijos šalis, siekiant pavaizduoti neva esančią radikalią skirtį tarp Vakarų Europos ir Baltijos šalių bei pastarųjų išnaudojimą. Kurstant tokios informacijos plitimą yra siekiama diskredituoti ne tik ES patikimumą, bet ir nuvertinti Baltijos šalių padėtį bendrijos fone, skatinant visuomenės nepasitikėjimą šalimis partnerėmis</i>“.	
02-01 – 06-18	1484	N5: „<i>vakcinosis nuo COVID-19 yra nesaugios</i>“; N4: „<i>pats virusas (...) nėra pavojingas, taip pat, kad virusas galėjo būti sukurtas vienoje iš JAV finansuojamų laboratorijų</i>“. N16: „<i>Vyriausybė nebuvo tinkamai pasirengusi COVID-19 ir dabar negeba priimti tinkamų sprendimų pasekmėms suvaldyti</i>“. N7: „<i>Vienas iš negatyvios informacijos tikslų buvo sukelti abejones dėl NATO egzistavimo beprasmybės, kuri iškelia grėsmę pačioms narėms</i>“. NATO mokosi šturmuoti gyvenamuosius rajonus pandemijos sąlygomis (N33): „<i>Melagingai teigiama, jog NATO mokosi</i>	T1, T2, T3, T10

		<i>šturmuoti apgyvendintus rajonus pandemijos sąlygomis, nekreipdami dėmesio į medicinos ekspertų perspėjimus, kad tai gali sukelti antrą pandemijos bangą ir aiškinama, jog bet kokie kariniai mokymai kelia potencialią grėsmę regiono stabilumui“.</i>	
--	--	--	--